

Økonomisk overblikk 4/2022

Utsikter
2022-2025

Tema:
Kampen om
hodene

Innhold:

Sammendrag	2
Prognoser	4
1 Internasjonal økonomi.....	5
1.1 USA.....	6
1.2 Eurosonen.....	7
1.3 Storbritannia.....	9
1.4 Sverige.....	10
1.5 Fremvoksende økonomier	12
2 Innenlandske konjunkturer	15
2.1 Lavere konsumvekst fremover	15
2.2 Lavere boligpriser	16
2.3 Høye investeringer i år, lavere fremover	16
2.4 Oppgang i oljeinvesteringene	17
2.5 Eksporten dempes av lavere vekst ute.....	19
2.6 Avtakende aktivitetsvekst	19
2.7 Høy, men avtakende etterspørsel etter arbeidskraft	21
2.8 Budsjettpolitikken	24
2.9 Rentetoppen nås på nyåret.....	26
3 Temadel: Kampen om hodene	28
3.1 Perspektiver og utfordringer for norsk økonomi	29
3.2 Kompetansebehov nå og fremover	31
3.3 Noen internasjonale perspektiver	35
3.4 Arbeidsinnvandring til Norge.....	42
3.5 Politikken i Norge i bredt.....	43
3.6 Vil arbeidsinnvandrere fra tredjeland	44
3.7 Konsekvenser for tredjeland av økt arbeidsinnvandring til Norge	52

Sammendrag

På tampen av 2022 synes det å være en ganske stor kontrast mellom hvor vi er, og hvor vi tror vi er på vei. På den ene siden er det tegn til at norsk økonomi fortsatt er inne i en høykonjunktur. De to siste kvartalene har aktiviteten i fastlandsøkonomien og personsyssetningen vokst godt over antatt trendvekst. Ved utgangen av november var den registrerte arbeidsledigheten 1,6 prosent, det laveste siden 2008. Blant NHO-bedriftene oppgir mer enn hver tredje at de mangler kvalifisert arbeidskraft.

På den andre siden peker mye mot at aktiviteten vil avta nå i fjerde kvartal og fremover, og kanskje også mer enn det vi nå legger til grunn. I juni anslo vi at Fastlands-BNP ville øke med 3,5 prosent i år og 2,2 prosent i 2023. Et halvt år senere er vekstanslaget for 2022 om lag uendret, mens anslått vekst neste år er jekket ned til 0,9 prosent, som innebærer at aktiviteten vil avta de to første kvartalene neste år. Det vil ventelig gi stagnasjon i sysselsettingen og høyere arbeidsledighet.

Hos Norges handelspartnere har marsjfarten avtatt gjennom året. I flere viktige land har innkjøpsindeksene ligget under 50 siden i sommer, som innebærer lavere aktivitet i næringslivet. Vekstomslaget avspeiler samspillet mellom en rekke faktorer. For det første bidro store stimulanser og vridning av etterspørselen fra tjenester til varer til rask vekst ut av koronapandemien, flaskehals i forsyningskjeder, mangel på innsatsfaktorene og sterk prisvekst i nær sagt alle markeder. Dette ble forsterket av sanksjonene i kjølvannet av Russlands invasjon av Ukraina, ikke minst på energiområdet. Store deler av kostnadsøkningene ble sendt videre fra bedriftene til husholdningene, slik at konsumprisene økte. I høst har prisveksten vært på sitt høyeste siden 1980-tallet i flere av de store vestlige økonomiene. Som følge av dette har sentralbankene svart med hyppige rentetøkninger. Både prisvekst og rentehopp reduserer husholdningenes kjøpekraft, og i mange land er forbrukertilliten – synet på landets og egen økonomi – på sitt laveste noensinne. Lavere kjøpekraft og svekket tillit peker mot lavere forbruksvekst. Økte renter virker dessuten dempende på boligetterpørsel og -bygging, men også på børskurser og kapitaltilgang. I tillegg svekkes børsverdiene av forventninger om lavere vekst i aktivitet og inntjening. For bedriftene betyr dette svakere vekstambisjoner, og følgelig reduserte investeringer og færre ansettelsler. Til dette

bildet hører dessuten at Kinas nulltoleranse overfor koronavirus har gitt en rekke nedstengninger som har svekket veksten i verdens nest største økonomi.

Bildet utenlands er imidlertid ikke uten lyspunkter. Viktigst er at lavere etterspørsel har bidratt til å løse opp i de globale flaskehalsene. Andelen industribedrifter som melder om tregere leveranser er tilbake på et normalnivå. Prisene på råvarer, transport og energi har falt, til dels kraftig. Prissjokket som har dratt inflasjonsratene opp, har således snudd til det motsatte. Det er derfor god grunn til å tro at konsumprisveksten også vil toppe ut om ikke lenge. Det vil på sin side innebære at sentralbankene snart har nådd rentetoppen. En viktig del av dette bildet er at energisituasjonen i Europa i høst har vært bedre enn fryktet, takket være mildt vær og økt energiimport fra andre land. Både spot- og fremtidspriser på energi har avtatt i høst.

Usikkerheten fremover er da også særlig knyttet til energisituasjonen. Været kan påvirke både forbruk og produksjon, mens mulige ytterligere kutt i russisk energiekspport vil svekke tilbudet. En annen usikkerhet er i hvilken grad prisveksten har "fått feste" i økonomien. Inflasjonsforventningene har trukket opp. Ennå er ikke alle kostnadsøkningene sendt videre. Sammen med høy sysselsetting og lav arbeidsledighet drar redusert kjøpekraft i retning av høy lønnsvekst, som gjør at inflasjonen kan holde seg høy lengre. Og sentralbanker som til de grader har vært bakpå i 2022, kan kvie seg for å sette rentene ned igjen før de er helt sikre på at inflasjonen har passert toppen.

Samlet sett ser det ut til at verdensøkonomien vil vokse med 3¼ prosent i år og vel 2 prosent neste år. For inneværende år er dette ½ prosentenheter sterkere enn anslått i forrige rapport, mens anslaget for 2023 er uendret siden sist. For industrilandene anslås en vekst på 2½ prosent i år, mot 2¼ prosent sist, og nær nullvekst neste år.

Driverne bak utviklingen i norsk økonomi er grovt sett de samme som rundt oss. I 2022 har norske bedrifter opplevd et historisk kostnadssjokk. Ifølge SSB har prisene på fastlandsbedriftenes vareinnsats det siste året økt med 17 prosent, som er det høyeste på i hvert fall førti år. Seks av syv NHO-bedrifter svarer da også at kostnadsveksten er unormalt høy. Kostnadsøkningene har bredt grunnlag, men i år er

det særlig økte energikostnader som har rammet. Utenom avgifter har ikke-kraftkrevende industri hittil i år hatt en strømpris på gjennomsnittlig 150 øre per kWh, mer enn tre ganger nivået i 2019. Som i andre land sendes regningen i noen grad videre, men dette forhindrer likevel ikke at flertallet av NHO-bedriftene nå venter lavere inntjening fremover. Sammen med svakere vekstutsikter generelt, bidrar dette til forventninger om lavere investeringer fremover. Mens 7 prosent ser for seg økte investeringer, venter 44 prosent lavere investeringer. Nettoen, -37 prosent, har bare vært lavere én gang tidligere, i andre kvartal 2020. Vi legger til grunn en viss vekst i fastlandsbedriftenes investeringer neste år, men deretter ganske kraftig nedgang de to neste.

Utsikter til svakere tider påvirker også ansettelseslysten. Ennå svarer omtrent hver åttende bedrift at de skal øke sysselsettingen, men dobbelt så mange skal redusere den. Nettotallet er det laveste siden finanskrisen. Dette peker mot stans i jobbveksten, slik vi også anslår. Samtidig skal det tas høyde for at den veldig lave arbeidsledigheten kan medføre at bedriftene vil være mer tilbakeholdne enn vanlig med å si opp ansatte, ettersom det kan vise seg vanskeligere enn normalt å rekruttere oppsvinget etter hvert kommer.

Norske husholdninger har på kort tid fått en markant forverring av kjøpekraften. Årets lønnsoppgjør endte med en anslått lønnsvekst (norm) på 3,7 prosent, og så langt synes ikke utviklingen å indikere at faktisk lønnsvekst vil avvike mye fra dette. TBU anslo i mars en prisvekst på 3,3 prosent i år, med ti av tolv måneder unnagjort ligger det an til en prisvekst på vel 5½ prosent, som betyr en reallønnsnedgang i området 1½–2 prosent. Uten strømstøtten ville kjøpekraftsnedgangen vært enda 2 prosentenheter større. I tillegg har den overraskende høye prisveksten bidratt til rask renteheving. Etter rentehevinger på hvert av de siste fire møtene, er Norges Banks styringsrente nå 2½ prosent, og vi regner med at den skal heves videre, til 2¾ prosent i desember og 3 prosent på nyåret. Den tilhørende økningen i boliglansrentene vil redusere gjennomsnittshusholdningens kjøpekraft med minst et par prosent. Lav jobbvekst betyr også lav inntektsvekst, isolert sett. Samlet sett anslås derfor husholdningenes realdisponible inntekt å avta både i år og neste år. Noe av nedgangen vil imidlertid motsvares av lavere sparing, slik at privat forbruk anslås å vokse 1 prosent neste år.

Renteøkningene virker også inn på boligmarkedet. Nasjonalt toppet boligprisene ut i august, og har falt siden da. Prisnedgangen vil ventelig fortsette, og neste år anslås prisene i gjennomsnitt å ligge over 6 prosent lavere enn i år. Boliginvesteringene, som ligger an til å falle med 1¾ prosent i år, anslås å avta nesten like mye neste år.

Budsjettpolitikken ble i Nasjonalbudsjettet anslått å virke om lag nøytralt på økonomien neste år. Budsjettforliket med SV i slutten av november endrer ikke vesentlig på det, selv om nær 4½ mrd. kroner i økte utgifter finansiert med utbytte og økte skatter gjør budsjettet noe mer ekspansivt. Men i motsatt retning trekker at budsjettet for neste år er gjort opp med en anslått prisvekst på 2,8 prosent, mens vi nå anslår en prisvekst på 4,3 prosent. Det innebærer at bevilgningene trolig vil rekke kortere, og kan gi lavere offentlig aktivitet neste år enn lagt til grunn.

For norsk økonomi er usikkerheten særlig knyttet til tre forhold. For det første hvor dyp og eventuelt langvarig nedturen rundt oss vil bli. For det andre hvordan energiprisene vil utvikle seg, som på sin side blant annet er væravhengig. Og for det tredje hvordan usikkerhet og svak inntektsutvikling vil påvirke adferden til forbrukere og bedrifter.

Denne rapportens temadel er viet en drøfting av ulike sider ved arbeidsinnvandring. Utgangspunktet er tunge, langsiktige utviklingstrekk. Aldringen vil både øke behovet for arbeidskraft og svekke tilgangen. Digitaliseringen vil på sin side både frigjøre arbeidskraft, men også øke etterspørselen etter arbeidskraft med særskilt kompetanse. Velferdsordningene hviler grunnleggende sett på at de som jobber betaler for de som ikke gjør det. Aldringen utfordrer dette. Selv om innvandrere er yngre enn majoritetsbefolkningen, vil innvandring bare i beskjeden grad avhjelpe dette, rett og slett fordi innvandrere også blir eldre. Derfor er andre tiltak vel så viktige, så som bedre integrering av de som har kommet, tiltak for å inkludere flere i arbeidsstyrken, få folk til å gå fra deltid til heltid, stå lenger i jobb og jobbe flere timer i høy alder, ta i bruk teknologi for å få mer ut av ressursene i offentlig tjenesteproduksjon, og kompetansebygging hele livet. Målrettet rekruttering av kompetanse utenfra kan imidlertid avhjelpe midlertidig knapphet på arbeidskraft, f.eks. grunnet sesongmessige variasjoner.

Prognoser

	Nasjonal-regnskapet	NHOs anslag for makroøkonomiske hovedstørrelser			
		2021	2022	2023	2024
Konsum i husholdninger mv.	4,5	6,6	1,1	1,6	1,2
Konsum i offentlig forvaltning	4,9	0,0	1,3	1,5	1,5
Bruttoinvestering i fast realkapital	-1,2	5,2	1,9	-1,7	-2,5
- Utvinning og rørtransport	-2,1	-6,7	6,0	4,0	0,0
- Fastlands-Norge	1,1	8,1	1,1	-2,9	-3,1
- Næringer	4,3	16,8	2,6	-6,6	-7,1
- Boliger (husholdninger)	3,0	-1,8	-1,5	0,9	0,2
- Offentlig forvaltning	-5,7	3,2	0,8	1,0	1,0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendringer)	3,8	5,0	1,2	0,5	0,3
Eksport i alt	5,5	4,6	6,9	3,2	2,8
Tradisjonelle varer	4,6	-0,4	3,7	2,7	5,7
Råolje og naturgass	2,9	2,2	6,7	1,2	-0,1
Import i alt	1,7	13,5	3,4	1,7	1,2
Bruttonasjonalprodukt	3,9	3,6	1,9	1,7	1,6
BNP Fastlands-Norge	4,1	3,6	0,9	1,7	1,8
Sysselsetting	1,2	3,9	0,3	0,8	1,0
Arbeidsledighet (AKU)	4,4	3,2	3,8	3,8	3,7
Registrert ledighet	3,1	1,8	2,2	2,2	2,1
Årslønn	3,5	3,7 ¹⁾			
Konsumpriser	3,5	5,6	4,3	2,8	2,1
Boligpriser	10,5	4,9	-6,0	1,8	1,3
Pengemarkedsrente	0,5	1,9	3,4	2,9	2,8

1) Resultat fra hovedoppgjøret mellom Fellesforbundet og Norsk Industri, anslått ramme på årslønnsvekst.

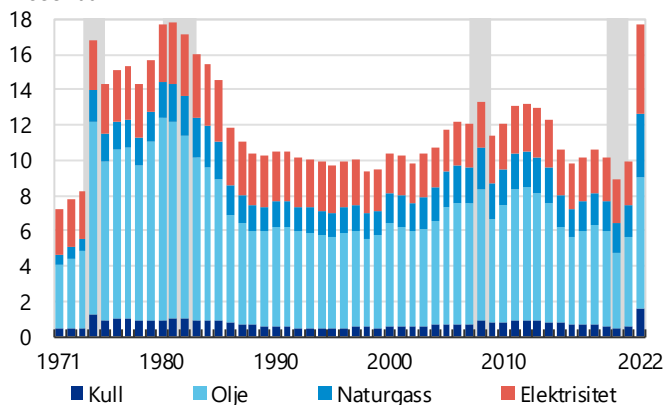
Redaksjonen ble avsluttet 12.12.2022

1 Internasjonal økonomi

Marsjarten i global økonomi har avtatt gjennom 2022. Innkjøpsjefindeksene (PMI) for både industri- og tjenestesektoren har for flere land ligget under 50 siden i sommer. Det indikerer at aktiviteten i næringslivet avtar. Bakteppet er høy prisvekst og økende renter som reduserer kjøpekraft blant både forbrukere og bedrifter. Det reduserer etterspørselen i form av lavere forbruk og investeringer. Forbrukertilliten i flere vestlige land har aldri vært dårligere. I tillegg har Russlands krig i Ukraina bidratt til ubalanser i energimarkedene og høye energipriser, særlig i Europa. OECD anslår at utgiftene til energi vil utgjøre 18 prosent av BNP i år, jf. figuren under. Det er like mye som under oljekrisene på 1970-tallet, da den økonomiske utviklingen var kjennetegnet av høy prisvekst og lav aktivitetsvekst.

OECD: Estimerte energikostnader

Prosent av BNP

Kilde: OECD Economic Outlook 2/2022 / NHO

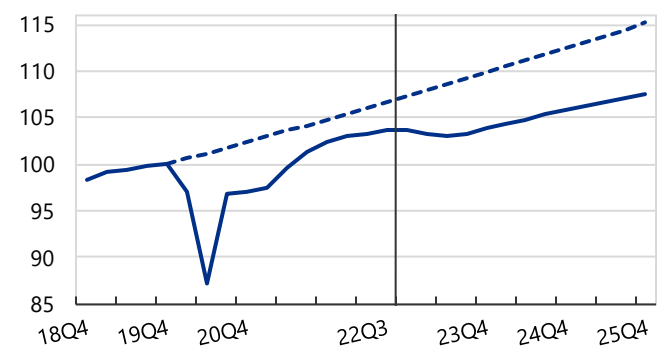
På tross av motvinden fra de ovennevnte faktorene ventes globalt BNP å vokse 3¼ prosent i år. At veksten blir sterk i år, har sammenheng med innhentingen etter pandemien. Derimot ventes aktivitetsomslaget å bli tydeligere til neste år, med anslått global BNP-vekst på lave 2 prosent. Anslagene legger til grunn at både USA og Europa får et økonomisk tilbakeslag. I USA vil dette være drevet av pris- og renteoppgang som tynger forbruk og investeringer. I Europa vil i tillegg høye og usikre energipriser og mulighet for energirasjonering bidra til å bremse aktiviteten. Kinesisk økonomi går også tråere. Det har bl.a. sammenheng med effektene av myndighetenes nulltoleranselinje mot koronavirus, samt aktivitetsbremsen i eiendomssektoren. Siden finanskrisen har Kina stått bak en tredel av global BNP-vekst. Vekstsvakheten i kinesisk økonomi bidrar til at denne andelen ventes å bli lavere i årene

fremover. I 2024 og 2025 anslås global BNP-vekst til 3¼ prosent, om lag på linje med gjennomsnittlige marsjarten i global økonomi i tiåret forut for pandemien.

Aktivitetsnedkjølingen bidrar til at de globale flaskehalsproblemene er i ferd med å lette. Industriens leveransetider faller, råvarepriser og fraktrater likeså. Prisene på metaller og landbruksprodukter var i desember om lag 25 prosent og 17 prosent lavere enn i mars i år. Ratene på containerfrakt er 80 prosent lavere enn toppen i september i fjor. Dette vil dempe inflasjonsimpulsene og muliggjøre lavere renter på sikt.

BNP: Norges handelspartnere*

Indeks, 2019Q4=100

**USA, ØMU, Storbritannia, Sverige og Kina. Faste fastlands eksportvekter fra 2019.

**Stiplet linje angir trendvekst i 2013Q1-2019Q4.

Kilde: NHO

For våre handelspartnere ventes det neste halvåret å bli tøft. Vi venter at et økonomisk tilbakeslag vil manifestere seg i både USA og Europa. Tilbakeslagene vil til gjengjeld være relativt kortvarige, særlig i USA, slik at det utpå høsten neste år er utsikter til mer normal marsjart rundt oss. Norges handelspartnere anslås å vokse 3¼ prosent i år, 0 prosent i 2023 og om lag 1½ prosent i 2024 og 2025. Den globale vekstsvakheten vil gi svake etterspørselsimpulser mot norsk eksport neste år.

Anslagene er usikre. Særlig handler dette om den usikre energisituasjonen i Europa og at vintertemperaturene vil påvirke energiforbruket de neste månedene. Mildt vær har bidratt til at tappingen av gasslagrene i Europa har startet senere enn normalt. Det gjør at Europa per desember står bedre rustet til å håndtere energisituasjonen i vinter. Lavere sannsynlighet for energirasjonering har redusert nedside-risikoen på kort sikt. Det bidrar til at risikobildet synes noe mer balansert enn tidligere. Også den

raske bedringen i verdikjedene hjelper. Dette vil kunne bidra til at prisveksten avtar raskere neste år og gi lavere renter. Begge deler vil ha positive effekter på kjøpekraften til bedrifter og husholdninger, og slik støtte opp under etterspørselen.

Tabell: BNP-anslag

	Andel		Prosentvis endring år/år			
	2021	2021	2022	2023	2024	2025
Verden	100,0	6,0	3,2	2,2	3,2	3,2
Industriland	42,0	5,2	2,6	0,3	1,5	1,7
USA	15,7	5,7	1,8	0,0	1,3	1,8
Eurosonen	12,0	5,2	3,3	-0,4	1,4	1,6
Tyskland	3,3	2,6	1,4	-1,0	1,1	2,2
Frankrike	2,3	6,7	2,5	-0,3	1,4	1,8
Italia	1,9	6,7	3,3	-0,7	0,9	1,1
Spania	1,4	5,1	4,4	0,3	2,4	2,7
Storbritannia	2,3	7,5	4,3	-1,2	1,1	1,4
Sverige	0,4	5,0	2,9	-0,3	1,1	1,6
Danmark	0,3	4,8	2,8	0,2	1,5	1,8
Japan	3,8	1,6	1,5	1,3	1,2	0,9
Vekstøkonomier	58,0	6,6	3,7	3,6	4,4	4,3
Kina	18,6	8,1	3,2	4,2	5,0	4,5
India	7,0	8,6	7,2	5,8	6,8	6,8
Russland	3,1	4,7	-4,6	-3,1	1,5	1,0
Brasil	2,3	4,6	2,6	0,9	1,9	2,0
Handelspartnere*		5,5	3,2	-0,1	1,6	1,6

*USA, Eurosonen, Storbritannia, Sverige, Danmark, Polen, Russland, Japan, Kina, Sør-Korea for påløpte tall. Komprimert aggregat for prognoseperiode: USA, Eurosonen, Storbritannia, Sverige og Kina. Fastlandseksportvekter fra 2019.

Kilde: Refinitiv Datastream / IMF WEO / Consensus Economics / NHO

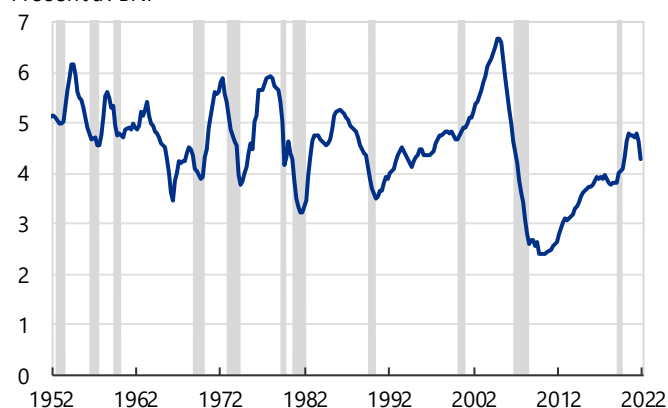
1.1 USA

Etter to kvartaler på rad med fall i aktiviteten økte BNP 2,9 prosent fra andre til tredje kvartal, målt som årlig rate. Den viktigste driveren bak oppgangen var økt nettoeksport. I tillegg økte det private forbruket, fordi lavere vareforbruk ble mer enn motsvart av høyere tjenesteforbruk. Det er en indikasjon på (i) at den private etterspørselen fortsatt er sterk, og (ii) at etterspørselen fortsetter å vri seg tilbake mot tjenester i kjølvannet av pandemien.

Det er imidlertid flere tegn til avkjøling i amerikansk økonomi fremover. For det første kjøles boligmarkedet ned. Boliginvesteringene, som var en viktig vekstmotor under pandemien, har falt og er nå 13 prosent lavere enn for ett år siden. Historisk har nedgang i boliginvesteringene vært en ledende indikator på resesjoner i amerikansk økonomi, jf. figuren under. Det er også andre tegn til at temperaturen i boligmarkedet synker. Salget av nye boliger var i oktober nesten 40 prosent lavere enn for to år siden, mens både byggetillatelse og igangsetting av boliger er omkring 10 prosent lavere enn året før. I tillegg har også boligprisveksten avtatt.

USA: Boliginvesteringer

Prosent av BNP

Kilde: Refinitiv Datastream / Bureau of Economic Analysis / NHO

For det andre har innkjøpsjefindeksene (PMI) avtatt ytterligere de siste månedene. I november lå både industri- og tjenesteindeksen under 50, som indikerer lavere aktivitet. Det er også en overvekt av industribedrifter som rapporterer om at ordreinngangen avtar, i ISMs undersøkelse blant industribedrifter. Det peker i retning av at det blir mindre å gjøre fremover.

For det tredje er forbrukernes fremtidsstro også dårlig. University of Michigans forbrukertillitsindeks ligger 2,5 standardavvik under gjennomsnittet de siste 40 årene, like lavt som under finanskrisen. En mer presset personlig økonomi vil trolig bidra til at forbrukerne blir mer forsiktige med pengebruken og utsetter kjøp og investeringer. Det har betydning for amerikansk økonomi der det private forbruket utgjør 70 prosent av BNP.

Det er særlig to forhold som tynger økonomien. For det første er inflasjonen høy, og var i oktober 7,7 prosent år/år. Selv om inflasjonen er høy er det nå tegn til at prispresset avtar. Konsumprisveksten nådde en topp i juni på 9,1 prosent, og har i de påfølgende månedene avtatt, særlig som følge av lavere prisvekst på energivarer. Derimot har den underliggende inflasjonen, dvs. prisveksten utenom energi- og matvarer, ligget stabilt på omkring 6 prosent siden januar. I motsetning til den totale inflasjonen, som kan påvirkes mye av svingninger i energi- og matvarepriser, er kjerneinflasjonen mer påvirket av det underliggende presset i økonomien knyttet til etterspørsel og situasjonen i arbeidsmarkedet. Det avspeiler at for mange bedrifter, særlig i tjenestesektoren, utgjør lønnskostnader brorparten av kostnadene. Når bedriftenes (lønns)kostnader øker, vil noe av kostnadsøkningen veltes over i

salgsprisene. Det kan bidra til at lønns- og prisspiraler får feste i økonomien. Høyere priser på varer og tjenester bidrar til at inntektene til amerikanske husholdninger rekker kortere enn før. Det vil dempe forbruksveksten fremover, alt annet like.

For det andre har rentene økt mye det siste året. Den høye prisveksten har fått sentralbanken til å heve styringsrenten med 75 basispunkter på hvert av møtene i juni, juli, september og november. Styringsrenten ligger nå i intervallet $3\frac{3}{4}$ –4 prosent. I tråd med hva markedet priser inn venter vi at styringsrenten vil nå en topp på 5 prosent over nyttår. Det avgjørende for sentralbanken og den videre utviklingen i rentene er hvordan prisveksten utvikler seg fremover. De økte rentene bidrar til å dempe etterspørselen i økonomien ved å bl.a. trekke inn kjøpekraft fra husholdninger og bedrifter. Eksempelvis har rentene på boliglån steget omkring 3 prosentenheter det siste året. Det øker renteutgiftene til husholdningene. Strammere finansielle vilkår bidrar også til å dempe kredittetterspørselen. Begge deler har bidratt til å kjøle ned boligmarkedet. Strammere finanser er også synlig i form av at husholdningene de siste månedene har spart en mindre del av inntekten enn normalt. Det står i kontrast til "mersparingen" under pandemien som følge av begrensede forbruksmuligheter, og illustrerer at forbrukerne må grave dypere i lommene for å finansiere forbruket nå.

Arbeidsmarkedet i USA er stramt. Yrkesdeltakelsen var i november $1\frac{1}{4}$ prosent lavere enn i februar 2020. Arbeidsstyrken er med andre ord mindre relativt til befolkningen enn tidligere. Det betyr økt konkurranse om hodene og hendene, særlig i en situasjon der etterspørselen etter arbeidskraft er høy. For utenom jordbruket holder jobbveksten seg høy. I månedene fra september til november var den månedlige jobbveksten i gjennomsnitt 270 000. Det er om lag 100 000 flere enn i tiåret forut for pandemien. I tillegg er antallet ubesatte stillinger høyt, og var i oktober drøyt 10 millioner. Til sammenligning var antallet i gjennomsnitt drøyt 7 millioner i 2019. Det er imidlertid noen trekk som kan peke i retning av at trykket i arbeidsmarkedet vil lette fremover. Lavere marsjant i økonomien vil dempe sysselsettingen fremover. Samtidig har antallet vakanser har avtatt de siste månedene. I oktober var det 1,5 millioner færre ubesatte stillinger enn i mars. Tilsvarende har også antallet oppsigelser avtatt. Det kan

antyde at det er blitt vanskeligere eller mindre attraktivt å bytte jobb. Samtidig gir masseoppsigelser, særlig innen teknologisektoren, indikasjoner på et omslag i arbeidsmarkedet. Ledighetsraten har også tikkert litt oppover og var i november 3,7 prosent, to tideler høyere enn i september. På samme tid peker det stramme arbeidsmarkedet i retning av at det vil ta tid før lønns- og prisveksten vil nærme seg inflasjonsmålet på 2 prosent. Ifølge Atlanta Fed var median lønnsvekst i oktober 6 prosent år/år, mens veksten i timelønn og lønnskostnader i privat sektor var drøyt 5 prosent år/år i tredje kvartal. Høy lønnsvekst kan bidra til at prisveksten vil holde seg høy lenger. For å oppnå lavere inflasjon på varig basis krever trolig et mindre stramt arbeidsmarked slik at lønnsveksten avtar.

Lavere boliginvesteringer tynger allerede økonomien. Redusert kjøpekraft ventes å bidra til at forbruket bremser opp med konsekvenser vare- og tjenestebedrifter. Lavere aktivitet vil etter hvert manifestere seg i lavere etterspørsel etter arbeidskraft og økt ledighet. BNP-veksten anslås til $1\frac{3}{4}$ prosent i år og 0 prosent i 2023. Anslaget legger til grunn en relativt mild og kortvarig resesjon i amerikansk økonomi neste år. En viktig årsak til at tilbakeslaget ventes å bli relativt mildt og kortvarig skyldes at husholdningenes gjeld er vesentlig lavere i dag enn den var under finanskrisen. Det gjør dem bedre rustet til å håndtere svakere inntektsvekst og høyere renter, slik at rentens gjennomslag på forbruket trolig blir mindre. Husholdningene har fortsatt sparereserver de kan tære på som vil kunne bidra til at forbruket holdes oppe. I tillegg kan stramheten i arbeidsmarkedet og knapphet på arbeidskraft antyde at bedriftene vil være mer forsiktige med å si opp ansatte på tross av aktivitetsomslaget. Det kan indikere at ledigheten ikke vil øke like mye som ved tidligere tilbakeslag. Aktivitetsveksten anslås å øke $1\frac{1}{4}$ prosent i 2024 og $1\frac{3}{4}$ prosent i 2025.

1.2 Eurosonen

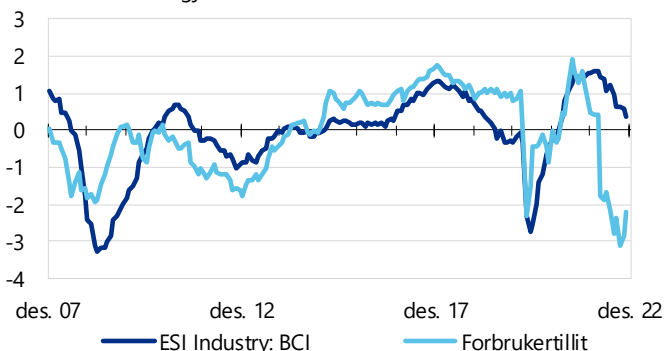
BNP i eurosonen vokste 0,3 prosent fra andre til tredje kvartal i år, mye lavere enn i kvartalene forut. Vekststimuleringen var ventet. Det skyldes for det første at mye av den oppdemmede etterspørselen er uttømt etter at smitteverntiltak er fjernet. Alt annet like gir det mer normale vekstrater. For det andre bidrar energikrisen i Europa til å svekke aktivitetsutviklingen. Russlands krigføring i Ukraina har skapt ubalanser i energimarkedene. Det skyldes både lavere leveranser av russisk gass, så vel som

europiske sanksjoner som begrenser handelen med Russland. Knapphet på energi har sendt energipri-sene i været. Det reduserer kjøpekraften til hushold-ninger og demper forbruksveksten. De høye prisene påvirker også bedriftene. Bedriftstilliten er også sviktende, jf. figuren under. Det gjelder særlig ener-giintensive næringer, som metall- og kjemisk indu-stri, der produksjonen har falt siden i vår. Innkjøps-sjefindeksen (PMI) indikerer at industriaktiviteten har falt videre i fjerde kvartal.

ØMU: Stemningsindikator

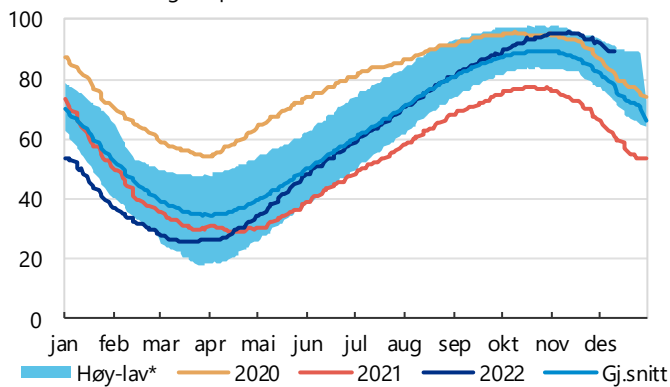
Standardavvik fra gjennomsnitt siste 20 år

*BCI er en indikator for industrisektoren i ØMU, bestående av 5 delindekser: produksjonstrend siste mnd, ordrebøker, eksportordrebøker, lagerbeholdninger og produksjon forventninger.
Kilde: Refinitiv Datastream / DG ECFIN / NHO

EU28: Lagerbeholdning av gass

Prosent av full lagerkapasitet

*2012–2019.
Kilde: Refinitiv Datastream / GIE AGSI / NHO

Som følge av mildt vær i oktober og november har gassforbruket vært lavere enn normalt. Det har bidratt til at gasslagrene har blitt fylt ytterligere opp slik at de ved inngangen til desember er tilnærmet fulle, jf. figuren over. Det reduserer sannsynligheten for rasjonering av energi denne vinteren. Den faktiske energisituasjonen vil imidlertid avhenge av flere faktorer, bl.a. hvordan været og forbruket blir i vinter. Samtidig vil lagerbeholdningen av gass etter

årets vintersesong peke frem mot forsynings-situasjonen neste vinter. Dersom europeerne må tære mye på lagrene i vinter vil det kunne bli krevende å fylle dem opp før neste vinter. Det betyr at usikkerheten vil vedvare. Normaliseringen av energimarkedene kan ta tid. Det avspeiler utfordringene med å erstatte bortfallet av russisk gass, som utgjorde omkring 40 prosent av EUs import i 2020. Fremtids-prisen på gass ligger betydelig høyere enn før pandemien gjennom hele prognoseperioden. For Europa er en viktig del av løsningen økte kjøp av flytende naturgass (LNG). Globalt er imidlertid LNG-kapasiteten begrenset på kort sikt. Det betyr at europeiske kjøpere må konkurrere om den ledige kapasiteten med kjøpere fra Asia, som er med på å presse prisene på LNG opp. For mer om situasjonen i det europeiske gassmarkedet se Boks 1.1.

Lavere sannsynlighet for energirasjonering denne vinteren er en av flere årsaker til at risikobildet nå fremstår mer balansert. I tillegg synes lettelsene i de globale flaskehalsproblemene å ha bidratt til økt aktiviteten i deler av industrien de siste månedene. Europeisk bilindustri er tett integrert i komplekse verdikjeder på kryss og tvers av landegrensler. Mens forsinkelser og høye transportkostnader bidro til å bremse bilproduksjonen under pandemien, bidrar mer forutsigbare leveranser og lavere transportkostnader til at produksjonen nå tiltar. I september var bilproduksjonen drøyt 30 prosent høyere enn året før. Selv om ordreinngangen er fallende, har europeiske industribedrifter store ordreserver de kan tære på. Det vil kunne bidra til å holde hjulene i gang. I tillegg vil midlene fra EUs gjenreisningspakke etter koronapandemien, NextGenerationEU (NGEU)¹, løfte de offentlige investeringene i bl.a. fornybar energi og grønn omstilling til neste år. NGEU vil i perioden 2021–2026 frigjøre midler på EUR 750 mrd., tilsvarende om lag 5 prosent av euronens BNP, der mesteparten av midlene vil brukes de første årene. Samtidig vil energirelaterte støtteordninger til husholdninger og bedrifter bidra til at budsjettbalansen i eurosonen svekkes noe neste år. Mens ekspansiv finanspolitikk på den ene siden vil kunne støtte opp under inntektene i møte med økte levekostnader, vil det på den andre siden kunne bidra til at inflasjonen holder seg høy lenger og at statsgjelden øker ytterligere.

¹ Recovery and Resilience Fund (RRF) utgjør om lag 90 prosent av NGEU, der omkring halvparten gis som hhv. overføringer og lån.

De økte energiprisene har bidratt til at inflasjonen i eurosonen har økt de siste månedene. Virkningen er både direkte og indirekte. Direkte ved at prisene husholdningene betaler for elektrisitet og drivstoff øker. Indirekte ved at prisene på andre varer og tjenester øker som følge av at bedriftene velter noe av kostnadsøkningen over i salgsprisene. Konsumprisveksten var i november 10 prosent år/år. Tatt i betraktning at sentralbankens indikator for fremforhandlet lønnsvekst var knapt 3 prosent år/år i tredje kvartal indikerer det betydelig reallønnsnedgang for husholdningene i år. Det er med på å forklare hvorfor forbrukertilliten er svært dårlig. Mer varsomme forbrukere vil kunne utsette store kjøp og investeringer. De store sparereservene som ble bygget opp under pandemien vil bufre noe av dette. Prispresset ventes å avta fremover. Det skyldes for det første at bidragene fra energi vil bli mindre. For det andre har euroen de siste par månedene styrket seg drøyt 3 prosent mot en handelsvektet kurv med valutaer. Det vil etter hvert bidra til å dempe den importerte prisveksten. For det tredje ventes trykket i økonomien og arbeidsmarkedet å lette i takt med at aktiviteten bremser. Det vil hindre lønnsveksten fra å akselerere og derigjennom forhindre at lønn-prisspiraler får feste i økonomien. Utfallet av sentrale lønnsforhandlinger i tysk industri indikerer det samme. I november kom man til enighet i viktige forhandlinger for tysk industri.² Enigheten innebar en lønnsøkning på 5,2 prosent i juni 2023 og nye 3,3 prosent i juni 2024, i tillegg til to engangsutbetalinger på EUR 1 500. Disse enighetene er toneangivende ettersom de setter en ramme for mange av de øvrige forhandlingene i Tyskland og andre europeiske land. Konsumprisveksten anslås å avta fra drøyt 8 prosent i år til omkring 5 prosent neste år. Mot slutten av prognoseperioden ventes inflasjonen å ligge tett på inflasjonsmålet på 2 prosent.

En viktig årsak til aktivitets- og inflasjonsavmatningen er sentralbankens rentehevinger. Siden juli i år er innskuddsrenten hevet fra -0,5 til 2 prosent. Vi legger til grunn at styringsrenten heves videre til 2¾ prosent i desember og blir liggende der de neste årene. At inflasjonen ventes å være godt over målet neste år gir sentralbanken lite rom til å senke renten på tross av at aktiviteten faller. De økte rentene bidrar også til å tyngre forbrukersektoren ettersom rentekostnadene øker. Rentens gjennomslag på forbruket vil imidlertid avhenge av (i) størrelsen på

gjelden og (ii) omfanget av flytende rente. I land der husholdningene har mye gjeld og/eller stort omfang av flytende renter, slik som f.eks. Nederland og Portugal, vil rentehevingen "bite" mer. Det er imidlertid ikke bare husholdningene som merker at renten er økt. Strammere finansielle vilkår gjør finansiering dyrere også for bedrifter og stater. Etter to år med svært ekspansiv finanspolitikk har den offentlige gjelden i EU-landene økt til 95 prosent av BNP. Høyere renter gjør gjelden tyngre å bære.

Mangel på energi og høye energipriser vil fortsette å prege deler av industrien fremover. I tillegg vil høy inflasjon og økende renter tyngre forbruk og investeringer. Lavere marsjant i internasjonal økonomi vil også gi lavere etterspørselsimpulser mot europeisk økonomi. Derfor ventes et økonomisk tilbakeslag i eurosonen denne vinteren. BNP anslås å falle ½ prosent neste år, før aktivitetsveksten tar seg opp til omkring 1½ i 2024 og 2025.

1.3 Storbritannia

Aktiviteten i britisk økonomi falt 0,2 prosent fra andre til tredje kvartal. Bak fallet lå bl.a. en nedgang i det private forbruket på 0,5 prosent. Mens varekonsumet holdt forbruket i gang under pandemien, har det vært tjenestekonsumet som har stått for forbruksveksten de siste kvartalene. Det er nå tegn til at både vare- og tjenestekonsumet sakker farten. Detaljomsetningen var i oktober drøyt 6 prosent lavere år/år, og peker i retning av svak utvikling i varekonsumet. Samtidig er stemningen blant forbrukerrettede tjenestebedrifter dårlig. I CBIs bedriftsundersøkelse i fjerde kvartal svarer over halvparten av respondentene at de venter en nedgang i aktiviteten de neste tre månedene. Det peker i retning av svakere utvikling i tjenesteproduksjonen og -konsumet fremover. Fra andre til tredje kvartal lå aktivitetsnivået flatt i tjenestesektoren. Mindre drahjelp fra sektoren som har holdt liv i aktivitetsveksten det siste året var en viktig forklaring bak vekstbremsen i tredje kvartal. På varesiden har det gått tråere en stund allerede. Bruttoproduktet i industrien har hatt en nedgang siden andre kvartal i fjor, og fallet fortsatte i tredje kvartal. PMI for industrien indikerer at aktiviteten har fortsatt fallet i oktober og november. I tillegg peker CBIs ledende stemningsindeks blant industribedrifter (ITS) i retning av fallende ordreserver og lavere produksjon de neste månedene.

² IG Metal er Tysklands største arbeidstakerorganisasjon.

Pessimismen blant bedriftene gjenspeiler forbrukernes dårlige fremtidsstro. GfKs forbrukertillitsindeks, som går tilbake til 1974, nådde sitt laveste nivå noensinne i september, men har siden bedret seg noe. Forbrukertilliten er imidlertid fortsatt svært dårlig, og er en indikasjon på at husholdningene vil være mer forsiktige med å gjennomføre store kjøp og investeringer. Det taler for svak etterspørsel og forbruksvekst fremover. Bakteppet er levekostnadskrisen, der økte priser og renter reduserer kjøpekraften til husholdningene. Som ellers i Europa har økte energipriser løftet konsumprisveksten. I Storbritannia var tolv månedersveksten i konsumprisene vel 11 prosent i november, det høyeste på over 40 år. Samtidig er det tydelig at prispresset brer om seg. Prisveksten utenom energi var i november drøyt 7 prosent år/år.

At prispresset brer om seg skyldes at bedriftenes kostnader øker og at deler av kostnadsøkningen veltes over i utsalgsprisene. Kostnadsøkningene skyldes dels høyere energikostnader, dels høyere priser på annen vareinnsats, dels at lønnskostnadene også øker. Sistnevnte har sammenheng med at presset i arbeidsmarkedet er høyt. Ledigheten i august var 3,6 prosent, som er det laveste på nesten 50 år. Halvparten av industribedriftene rapporterer om at tilgang på kvalifisert arbeidskraft er en begrensende faktor på produksjonen. Knappheten på arbeidskraft øker konkurransen og bidrar til å løfte lønnsveksten. Økningen i lønninger utenom bonus i privat sektor var i september 6,9 prosent.

Økende og høy inflasjon i kombinasjon med et stramt arbeidsmarked har fått Bank of England til å heve rentene. I november i fjor var styringsrenten 0,1 prosent. Nå er den 3 prosent. Ved utgangen av året ventes den å være $3\frac{3}{4}$ prosent. Rentetoppen på $4\frac{1}{2}$ prosent ventes å nås første halvår 2023, i tråd med hva markedene priser inn. At renten i Storbritannia ventes å øke mer enn ellers i Europa har sammenheng med at pris- og lønnspresset synes å være større. Høyere rente vil bidra til at inflasjonen på sikt kommer ned mot 2 prosent. Men det vil koste. Et høyt rentenivå vil virke kontraktiv på økonomien gjennom å redusere forbruk og investeringer. Det vil treffe bolig- og byggesektoren som er følsom for endringer i rentenivå. Boligprisveksten har vært høy de siste par årene, men utviklingen synes nå å ha snudd. Ifølge boligutlånsaktørene Nationwide og Halifax har boligprisene falt omkring $2\frac{1}{2}$ prosent fra august til november.

Den politiske styringen i Storbritannia har vært preget av uforutsigbarhet de siste årene. Det har sammenheng med *brexit* og hyppige skifter i politisk ledelse. I oktober måtte Liz Truss trekke seg som britenes statsminister etter bare 45 dager. Bakgrunnen var hennes økonomiske "mini-budsjett" som bidro til panikk i finansmarkedene. Rishi Sunak har siden tatt over statsministerstolen, som den tredje statsministeren på bare tre måneder. Lite forutsigbare rammebetingelser er dårlig nytt for bedriftene ettersom det vil kunne dempe investeringsviljen. Britisk økonomi har også hatt en relativt svak utvikling siden pandemien, og var i tredje kvartal 0,4 prosent mindre enn i fjerde kvartal 2019. Mens aktivitetsveksten i år ventes å bli om lag $4\frac{1}{2}$ prosent, anslås et fall i aktiviteten på $1\frac{1}{4}$ prosent neste år. Deretter anslås BNP-veksten å ta seg opp til 1 prosent i 2024 og $1\frac{1}{2}$ 2025. Det vil i så fall bety at britisk økonomi vil være om lag på samme størrelse i 2025 som ved inngangen til 2023.

1.4 Sverige

Fra andre til tredje kvartal vokste svensk økonomi 0,6 prosent. Bak oppgangen lå særlig sterk vekst i investeringene. Oppsvinget i svensk økonomi har vært sterkt i kjølvannet av pandemien. BNP var i tredje kvartal 5,5 prosent høyere enn i fjerde kvartal 2019, dvs. om lag på førkrisetrenden. Vareproduksjonen er foreløpig i godt driv. I industrien har veksten i bruttoproduktet tiltatt gjennom årets tre første kvartaler 2022. Kjemisk og farmasøytisk industri har hatt en formidabel produksjonsvekst de siste årene, og her var produksjonen i september 70 prosent høyere enn for tre år siden. I tillegg økte produksjonen i bilindustrien i september og var 30 prosent høyere enn året før. Utviklingen har trolig sammenheng med hhv. vaksine- og legemiddelproduksjon som følge av pandemien og at lettelser i flaskehalsproblemene gjør at bilproduksjonen går mer sømløst nå. Imidlertid tyder mye på en vekstavmatning for svensk industri fremover. Som i andre land har også innkjøpssjefindeksene (PMI) for svensk industri avtatt, til under 50 i alle månedene fra august til november. Det indikerer at aktiviteten har falt hver måned siden august. Det har trolig sammenheng med den globale vekstavmatningen som reduserer etterspørselen etter svensk eksport. Redusert kjøpekraft blant husholdningene gir utsikter til lavere etterspørsel, som vil dempe etterspørselen etter ikke-essensielt forbruk, slik som biler og andre kapitalvarer. Det vil ha betydning for svensk industri, som har stor produksjon av denne typen varer.

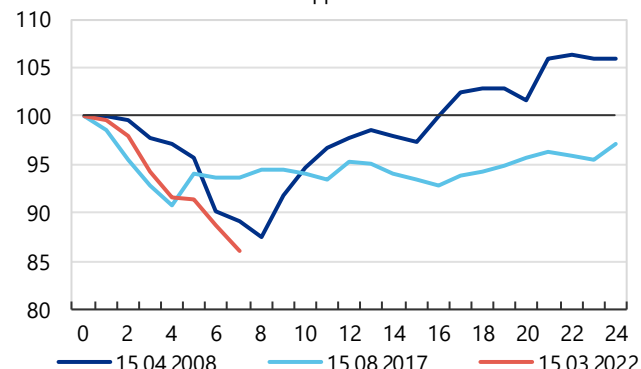
Strammere personlige finanser bidrar til at husholdningene allerede synes å knipe igjen på forbruket. Fra andre til tredje kvartal falt det private forbruket 0,2 prosent. Nedgangen virker å fortsette inn i fjerde kvartal. Detaljomsetningen falt videre i oktober og var da drøyt 7 prosent lavere år/år. Utviklingen avspeiler at forbrukertilliten er dårlig, særlig i synet på egen økonomi (mikroindeksen). Andelen respondenter som planlegger å gjennomføre store kjøp det neste året har de siste månedene vært på historisk lave nivåer. Pessimismen skyldes høy inflasjon og renter. Konsumprisveksten var i oktober 10,9 prosent år/år. Prisoppgang på elektrisitet, drivstoff og matvarer har stått bak mye av prisveksten, men den siste tiden er det øvrige priser som øker mest. Det er et tegn på at prisveksten brer om seg. Høyere priser legger press på lønningene ved at kjøpekraften reduseres.

Riksbanken har i likhet med andre vestlige sentralbanker bråttom med å heve rentene som følge av den høye inflasjonen. På rentemøtet i november ble styringsrenten hevet med 75 basispunkter. Styringsrenten i Sverige er nå 2½ prosent. Ifølge finansmarkedene er sentralbankene neppe ferdige med å heve før styringsrenten når 3 prosent på vårparten neste år. De raskt økende rentene er en ytterligere bekymring for husholdningssektoren. Svenske husholdninger har gjeld tilsvarende mer enn 90 prosent av BNP. Høyere renter gjør gjelden tyngre å bære. I tillegg får renteøkningene relativt raskt gjennomslag i økonomien som følge av stort omfang av flytende rente. Mens renten på nye og refinansierte boliglån var 1,5 prosent i januar i år, var de i oktober 3,4 prosent. Strammere finansielle vilkår og strammere personlige finanser har bremsert kredittveksten blant husholdningene. Det får konsekvenser for bl.a. boligmarkedet. Der er det bråbrems. I oktober var boligprisene 10 prosent lavere år/år. Nedgangen i boligprisene er både større og raskere enn ved tidligere episoder med boligprisfall, jf. figuren under. Samtidig var igangsettingen av nye boliger drøyt 20 prosent lavere i tredje kvartal sammenlignet med samme periode året før. Tilsvarende var nedgangen i boligbyggetillatelsene over 30 prosent. Det peker i retning av lavere boliginvesteringer og lavere aktivitet i byggesektoren fremover.

Sverige: Boligpriser

Sesongjustert indeks, 100=toppunkt

x-akse: Antall måneder siden topp

Kilde: Refinitiv Datastream / Nasdaq OMX Valueguard (HOX) / NHO

Trykket i arbeidsmarkedet synes å være i ferd med å lette. AKU-ledigheten økte fra 7,1 prosent i september til 7,7 prosent i oktober. I tillegg har sysselsettingen stabilisert seg de siste månedene. Antallet ledige stillinger har avtatt siden forsommeren. I oktober var det 152 000 vakanser, 56 000 færre enn i mai. Tar man i betraktning at det i gjennomsnitt var 100 000 vakanser per måned i 2019, gir de ledige stillingene fremdeles indikasjoner på at bedriftene er i sysselsettingsmodus. Flere ledige og færre vakanser betyr imidlertid at konkurransen om arbeidskraften er blitt noe mindre. Medlingsinstituttets lønnsstatistikk for privat sektor viser at lønnsveksten i august var 3 prosent år/år. Det er om lag samme vekstrate som for ett år siden. Andre lønnsstatistikker viser et lignende bilde. Det er derfor få tegn til at lønnsveksten tiltar. I likhet med Norge har også Sverige en koordinert lønnsdannelse. Den vil kunne være med å forhindre at lønnsprissprialer får feste i økonomien, slik at inflasjonen etter hvert vil avta. Posisjoneringen inn mot lønnsforhandlingene til våren har allerede startet. Arbeidstakerorganisasjonene innen industrien, som setter normen (*märket*) for arbeidsmarkedet samlet, har annonsert forventninger til lønnsvekst på 4,4 prosent i 2023.³

Svensk økonomi møter motvind både fra innenlandske og utenlandske forhold. Det vil svekke aktivitetsveksten på kort sikt. BNP ventes å vokse 3¼ prosent i år, før den anslås å krympe ¼ prosent neste år. I 2024 og 2025 anslås aktivitetsveksten til hhv. 1 og 1½ prosent.

³ Forrige *märke* ble satt i *Industriavtalet* fra 31. oktober 2020, som innebar en økning i arbeidskostnadene på 5,4

prosent i perioden fra november 2020 til mars 2023 (29 måneder).

1.5 Fremvoksende økonomier

Kina, som er den største av de fremvoksende økonomiene, har fulgt en nulltoleranselinje mot koronasmitte siden januar 2020. Mer smittsomme varianter av koronaviruset har gjort det vanskeligere å få kontroll på smitteutbrudd. Det har ført til at flere store kinesiske byer og regioner i flere runder har innført strenge smitteverntiltak. Omfanget av smittevernrestriksjoner har derfor vært stort. Det rammer mobilitet og aktivitet. Eksempelvis er passasjergjennomstrømningen i sivil luftfart så langt i år (januar til oktober) 60 prosent lavere enn i samme periode i 2019. I tillegg har PMI-tallene for industri- og tjenestesektoren de siste månedene ligget under 50, som markerer lavere aktivitet. Det har dels sammenheng med smittevernrestriksjoner, dels at den globale etterspørselen har avtatt. Strenge smittevernrestriksjonene i Kina øker isolert sett risikoen for nye forstyrrelser i globale forsyningskjeder. Vi venter imidlertid ikke noen betydelig økning i flaskehalsutfordringer fremover. Det har sammenheng med at det globale etterspørselsbildet er ganske annerledes nå enn under pandemien. Mens vareetterspørselen skjøt i været under pandemien, er vridningen tilbake mot tjenester godt i gang i vestlige land. I tillegg er det klare tegn til at global aktivitet og etterspørsel bremser. Det reduserer etterspørselsimpulsene mot kinesisk eksport.

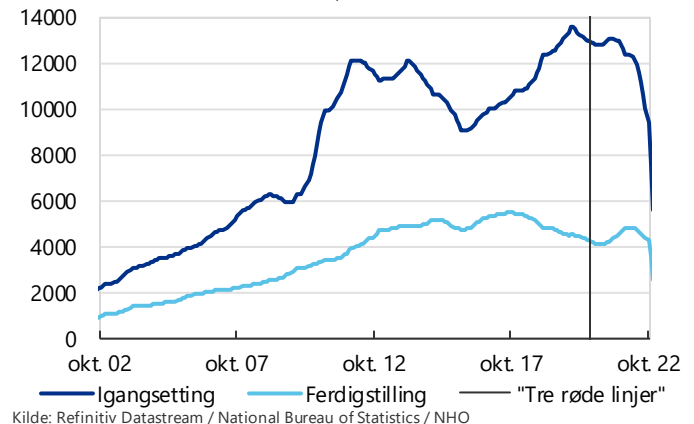
Det kom ingen nye signaler om endringer nulltoleransespolitikken på kommunistpartiets partikongress i oktober. Imidlertid har misnøyen mot nedstengningene økt, og det var i november protester i flere kinesiske byer. Det kan ha bidratt til at myndighetene i desember kom med signaler om lettelse i smitteverntiltakene fremover, bl.a. knyttet til karanteneperiode og massetesting. Utviklingen skjer samtidig med at smittetallene i Kina øker. På kort sikt fremstår det derfor uklart i hvilket omfang lettelsene vil være og de økonomiske effektene av disse. På lengre sikt vil lettelsene bety mer forutsigbarhet for bedrifter og husholdninger som vil kunne støtte opp under aktiviteten.

Økonomien møter imidlertid motvind fra flere hold. Byggeaktiviteten i landet går tregt. Det har sammen-

heng med myndighetenes håndtering av gjeldstyngende boligselskaper,⁴ som har rammet bygge- og boligsektoren. Igangsettingen og ferdigstillingen av boliger stuper. Prisene på nye og brukte boliger har falt siden i vår. Det får betydning for husholdningene som har bundet opp relativt mye kapital i bolig. Derfor er det ikke rart at stemningen blant bedrifter og forbrukere er dårlig. Det kan få konsekvenser for investeringer og forbruksbeslutninger fremover. Myndighetsresponsen har vært å senke rentene og bankenes kapitalkrav. Håpet er at det vil stimulere kredittveksten og få aktiviteten opp. Om det er bærekraftig å løse et gjeldsproblem med mer gjeld kan diskuteres. Særlig er gjeldsgraden stor blant bedriftene. Kinesiske ikke-finansielle foretak har gjeld tilsvarende mer enn 150 prosent av BNP.

Kina: Igangsetting og ferdigstilling

Mill. km². 12-mnd rullerende sum, kumulative data

Det er også noen mer strukturelle utfordringer for kinesisk økonomi. Én utfordring er at landet går fra demografisk medvind til motvind. Ifølge FN vil Kina oppleve en nedgang i befolkningen fra i år. Nedgangen i den arbeidsføre delen av befolkningen startet allerede i 2017. En mindre arbeidsstyrke vil bidra til at aktivitetsveksten vil avta fremover. En annen utfordring for Kina er stormaktrivaliseringen med USA. Rivaliseringen eskalerte med handelskrigen i 2018. Importtollene som ble innført er fremdeles gjeldende. I tillegg har USA strammet inn på kinesiske selskapers tilgang på amerikansk teknologi, særlig knyttet til databrikker. Senest i oktober i år ble eksportrestriksjonene på teknologi vesentlig strammet inn.⁵ Det vil få konsekvenser for kinesisk

⁴ "Tre røde linjer"-politikken ble innført i august 2020 med formål om å redusere gjeldsbyrden blant eiendomselskaper. De regulatoriske kravene var (i) gjelden kan ikke overstige 70 prosent av eiendelene, (ii) gjelden kan

ikke overstige 100 prosent av egenkapitalen og (iii) bedriftene må ha minst like mye kontanter som kortsiktig gjeld.

⁵ BIS: New Export Controls on Advanced Computing and Semiconductor Manufacturing Items to PRC. 7.10.2022.

databrikkeindustri, som vil kunne oppleve manglende tilgang på innsatsvarer mv. Som "verdens fabrikk" vil det kunne skape nye forstyrrelser i globale forsyningskjeder. Toller og eksportrestriksjoner vil bidra til å gjøre internasjonal handel dyrere og vanskeligere. Det vil isolert sett redusere handelen. For en eksportrettet kinesisk økonomi vil det kunne tynge aktivitetsveksten fremover.

Kinesisk økonomi ventes å vokse 3 prosent i år. Det er betydelig lavere enn myndighetenes vekstmål på 5½ prosent. De neste årene anslås BNP-veksten til omkring 4½ prosent. Samlet anslås BNP-veksten i de fremvoksende økonomiene til 3¾ prosent i år og 3½ prosent til neste år. Det er en betydelig vekstavmatning etter å ha lagt på seg nesten 7 prosent i fjor. Aktivitetsnedkjølingen skyldes bl.a. den lavere marsjfarten i kinesisk økonomi. I tillegg tynges aktiviteten av aktivitetsnedgangen i Russland. Mer generelt bidrar høy prisvekst og strammere pengepolitikk til å redusere aktivitetsveksten også i den fremvoksende delen av verden. IMF anslår at konsumprisveksten i den fremvoksende delen av verden

øker 10 prosent i år, om lag dobbelt så mye som gjennomsnittlig prisvekst i tiåret før pandemien. Prisveksten skyldes bl.a. høye priser på energi- og matvarer, samt svakere valuta. Sistnevnte har sammenheng med oppgangen i internasjonale renter, særlig de amerikanske. Renteoppgangen har virket i retning av å trekke kapital ut av fremvoksende markeder og inn i mer risikofrie plasseringer. Det har bidratt til at USD har styrket seg. I november var USD drøyt 6 prosent sterkere mot en kurv av valutaer i fremvoksende økonomier enn for et år siden.⁶ Det gjør at mange av varene som handles på verdensmarkedet og prisen i USD blir dyrere i lokal valuta. For land med gjeld i USD (ekstern gjeld) vil en svakere valuta og høyere renter gjøre gjelden tyngre å bære. Det vil trekke inn kjøpekraft fra bedrifter og myndigheter, slik at etterspørselen reduseres. Mot slutten av prognoseperioden anslås aktivitetsveksten å tilta til omkring 4½ prosent.

---

⁶ Federal Reserves handelsvektede OITP-indeks, som inkl. 19 valutaer.

Boks 1.1 Gassituasjonen i Europa i vinter

Siden i sommer har russiske gassforsyninger til Europa vært svært begrenset. Det har skapt usikkerhet om energisituasjonen og -priser denne vinteren. I verste fall vil knapphet og mangel på energi bety rasjonering av gass i vinter. Det vil være negativt for den økonomiske aktivitetsutviklingen. Knappheten på gass kan adresseres på flere måter: (i) øke importen fra andre land, (ii) trekke på lager, (iii) redusere forbruket eller (iv) anvende andre energiformer. Denne boksen illustrerer hvordan gassituasjonen i Europa kan utvikle seg i ulike scenarier.

Europa har allerede evnet å erstatte noe av bortfallet av russisk gass med økt gassimport fra andre land, i stor grad økte leveranser av flytende naturgass (LNG) fra USA. Samtidig har forbruket så langt i år vært lavere enn normalt, bl.a. som følge av mildt vær i høst. Det har bidratt til at gasslagrene ved inngangen til desember er fulle. Disse vil kunne tilføre om lag 100 mrd. m³ gass. Dersom fyllingsgraden faller under 30 prosent, vil imidlertid risiko for forstyrrelser være til stede som følge av for lite trykk i reservoarene. Hvor mye gasslagrene tappes i vintersesongen (oktober til mars) vil avhenge av forsyningen og forbruket. Gassforsyningen avhenger av innenlandsk produksjon og import. Det siste året har særlig LNG-importen økt betydelig. I referansebanen legges det til grunn at LNG-importen i vinter øker 15 prosent sammenlignet med perioden oktober til mars i 2021/22. Det innebærer påløpte LNG-import fra oktober til desember og at leveransene fremover (desember til mars) blir som i fjor. Forbruket på den annen side vil være påvirket av vintertemperaturene. EU-landene har blitt enige om å redusere forbruket av gass med 15 prosent mellom 1. august 2022 og 31. mars 2023, relativt til gjennomsnittsforbruket de siste fem årene. Dersom dette lykkes, vil gassforbruket reduseres med omkring 50 mrd. m³ i vinter. I referansebanen antas det at forbruket i EU blir 5 prosent lavere i vinter, sammenlignet med i fjor. Med disse antakelsene vil gasslagrene bli omtrent halvfulle ved utgangen av mars, jf. figuren under. Sannsynligheten for energirasjonering synes derfor redusert de siste månedene. Til sammenligning vises fyllingsgraden gjennom vintersesongen 2020/21, som var kaldere enn normalt.

Usikkerheten er imidlertid stor. Derfor vises også et oppside- og nedscenarier for hvordan gassforsyningen og -lagrene vil utvikle seg i vinter. I oppsidescenarier antas EU-landene å redusere forbruket 15 prosent sammenlignet med fjoråret, f.eks. som følge av mildt vær. I tillegg antas LNG-leveransene å øke 20 prosent i vinter sammenlignet i fjor, bl.a. som følge av økt mottakskapasitet i Europa og få forstyrrelser i gassproduksjon og leveranser. I nedsidescenarier antas forbruket å øke 10 prosent sammenlignet med i fjor, i tillegg til at LNG-leveransene blir uendret fra 2021/22-sesongen og de gjenværende russiske forsyningene tørker helt opp fra 2023.

Scenariene viser at utfallsrommet for den europeiske gassituasjonen er stort. Dersom oppsidescenariet realiseres vil gasslagrene knapt tappes i vinter. Det vil gjøre energisituasjonen mer forutsigbar inn mot neste vinter, og vil kunne få stor betydning for prisutviklingen. Motsatt illustrerer nedsidescenariet at gasslagrene vil kunne gå tomme i vinter, med betydning for priser og energirasjonering.

EU & UK: Gassituasjonen i vintersesongen (oktober til mars)

Millioner m³

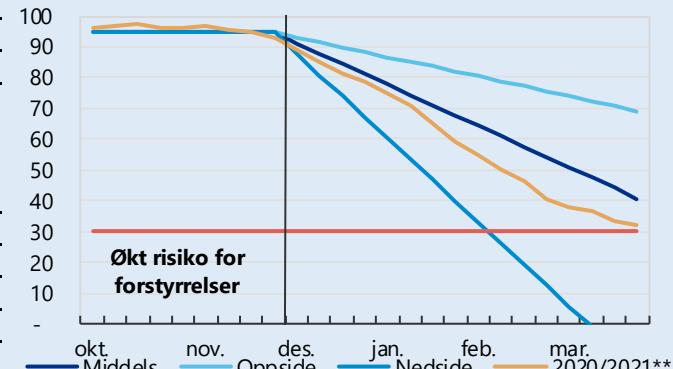
	2020/21	2021/2022	2022/23	Oppside	Nedside
Produksjon	46 674	43 979	43 979	43 979	43 979
Import	216 781	224 743	187 206	190 497	169 330
Russland	84 010	62 096	14 688	14 688	6 683
LNG	46 248	65 807	75 679	78 969	65 807
Øvrige	86 523	96 840	96 840	96 840	96 840
Tilgang	263 455	268 722	231 185	234 475	213 309
Forbruk	312 243	297 701	285 089	259 867	322 923
Balanse	- 48 788	- 28 979	- 53 904	- 25 392	- 109 614
Lager* (start)	77 009	69 735	94 653	94 653	94 653
Lager (slutt mars)	54 975	50 497	53 904	25 392	-

*Lagerbeholdning per sept. for historiske tall, sist tilgj. (des) for 2022/23.

Kilde: Refinitiv Datastream / ENSTOG via Bruegel / UK BEIS / NHO

EU & UK: Fyllingsgrad gasslagre 2022/23*

Prosent

*Approximert lineær utvikling i gassleveranser og forbruk per uke gjennom vintersesongen 2022/23. **Tapping av lager i 2020/21, som var en kald vinter.

Kilde: Eurostat / ENSTOG via Bruegel / Dept. of Business, Energy and Industrial Strategy / NHO

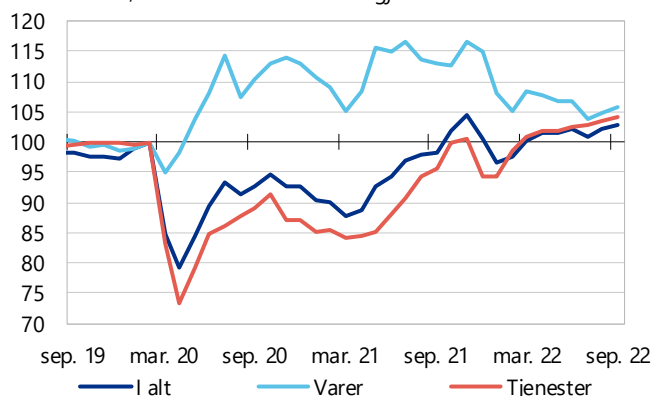
2 Innenlandske konjunkturer

2.1 Lavere konsumvekst fremover

Pandemien reduserte mulighetene til å konsumere tjenester og førte til en vridning i forbruket fra tjenester til varer. I takt med at samfunnet ble gjenåpnet har konsumet vokst kraftig gjennom 2021 og 2022, som følge av at tjenestekonsumet og konsum i utlandet har hentet seg inn igjen. Samtidig har konsumet av varer avtatt, jf. figuren under.

Norge: Husholdningenes konsum

Volumindeks, februar 2020=100. Sesongjustert

Kilde: Refinitiv Datastream / Statistisk sentralbyrå / NHO

I Finans Norges forventningsbarometer blir husholdningene spurt om sitt syn på egen og landets økonomi de siste 12 måneder og de neste 12 måneder. I fjerde kvartal falt indikatoren til sitt laveste nivå noensinne. Historisk har svekkelse i husholdningenes forventninger stort sett sammenfalt med lavere forbruksvekst. Svekkelsen i husholdningenes utsikter henger sammen med høy inflasjon og stigende renter, som omtalt i avsnitt 2.9. Samlet reduserer dette husholdningenes realdisponible inntekt. Økte utgifter til mat og elektrisitet, samt økte renteutgifter, vil bidra til at husholdningene har mindre å bruke på andre varer og tjenester. Særlig vil økte priser ramme husholdningene i de lavere inntektsdesilene, viser en analyse gjort av SSB⁷. Husholdningene med lavere inntekt har gjerne færre substitusjonsmuligheter, og vil måtte stramme inn forbruket mer enn husholdninger med høyere inntekt. Dermed vil prisvekst på nødvendighetsvarer kunne skape større nedgang i konsumet enn prisvekst på varer som husholdningene enkelt kan substituere seg bort fra. Husholdninger med høyere inntekt

⁷ Lian, B., O. E., Nygård, T. O., Thoresen og T. E., Vattø (2022) De økte utgiftene for husholdningene i 2022 – hvem rammes mest?

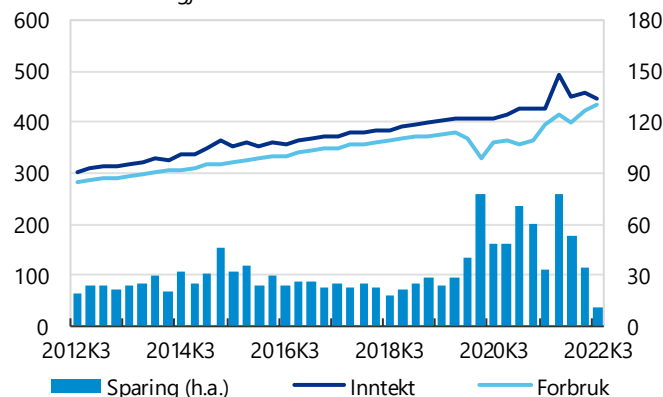
rammes imidlertid i større grad av økte renter, som følge av at de har høyere gjeldsnivå.

Samtidig kommer husholdningene ut av pandemien med store oppsparte reserver, jf. figuren under. Begrensede forbruksmuligheter er en viktig årsak til den høye sparingen gjennom pandemien. Fra og med første kvartal 2020 og frem til og med andre kvartal 2022 har sparingen i husholdningene til sammen vært nominelt 250 mrd. kroner høyere enn om spareren hadde forblitt på 2019-nivå. Ifølge Norges Bank har husholdninger med høyere gjeldsgrader spart mer under pandemien enn husholdninger med lavere gjeldsgrad.⁸ Det gjør de bedre rustet til å håndtere kostnadsøkninger som følge av høyere priser og renter.

I tredje kvartal falt sparingen kraftig, fra en spare-rate på om lag 7½ prosent i andre kvartal, til 2½ i tredje kvartal. Nedgangen i sparingen skyldes primært høyere priser, samt at disponibel inntekt falt som følge av økte netto formuesutgifter. I volum holdt konsumet seg fortsatt oppe, trolig muliggjort av oppsparte buffere. Vi legger til grunn at sparebufferne bidrar til at husholdningene ikke vil stramme like mye inn på forbruket som følge av økte priser og renter, som de ellers ville gjort i fravær av slike buffere.

Husholdningenes forbruk og sparing

Mrd. kroner. Sesongjustert

Kilde: Statistisk sentralbyrå / NHO

Høy forbruksvekst gjennom fjoråret ga et stort overheng inn i 2022. Sterk jobbvekst økte de nominelle inntektene til husholdningene. Utfasing av de ekstraordinære offentlige overføringene som ble gjort under pandemien drar motsatt vei. Økte renter og høy prisvekst reduserer husholdningenes disponible

⁸ Pengepolitisk rapport 3/2021.

realinntekt, som vi anslår vil falle i år og til neste år. Noe av realinntektsnedgangen demmes opp oppsparte reserverer, som vil bidra til at husholdningene ikke vil redusere forbruket like mye som de ellers ville gjort. Ledet an av et sterkt oppsving i tjenestekonsumet anslås forbruket å øke om lag 6½ prosent i 2022. I 2023 og 2024 anslås forbruket å øke med hhv. 1 og 1½ prosent.

2.2 Lavere boligpriser

Siden sommeren 2020 har det vært stor etterspørsel og høy aktivitet i boligmarkedet, og boligprisene har økt mye. Etter kraftig prisoppgang i første halvår i år, har boligprisene gjennom sommeren og høsten hatt en svak utvikling, med nedgang de tre siste månedene per november. Selv om prisene har falt er imidlertid boligprisene fortsatt høyere enn ved inngangen i året, og 16 prosent høyere enn i november 2019, før pandemien.

Antall usolgte boliger steget markant de siste månedene. Salget av nye boliger har også falt markert det siste året. Fra oktober i fjor til oktober i år ble det solgt 23 prosent færre nye boliger enn i foregående 12-måneders periode, ifølge Boligprodusentenes forening. Salget av småhus og eneboliger har falt mer enn leilighetssalget.

Til tross for svak prisutvikling og færre salg har gjennomsnittlig omsetningstid i bruktboligmarkedet de siste 12 månedene falt, til 36 dager på landsbasis. Det er fortsatt langt lavere enn historisk omsetningstid, som de siste ti årene har vært rundt 50 dager. Det kan indikere at det fortsatt er stor etterspørsel i markedet, men at kjøperne har blitt mer selektive. Det kan også indikere at selgere ønsker raskere salg i påvente av ytterligere prisfall.

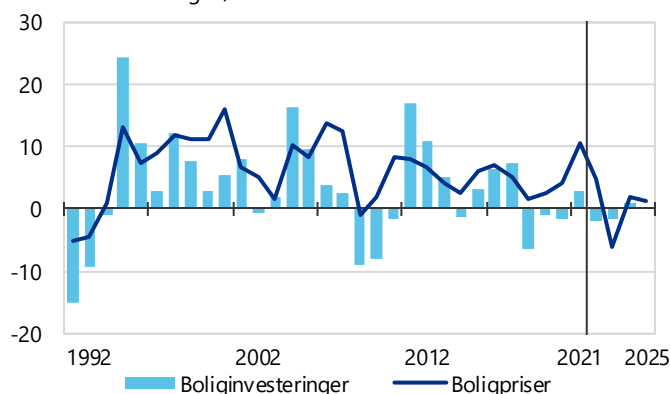
Selv om boliggetterspørselen har vært høy de siste årene og prisene har økt, har ikke igangsettingen av nye boliger økt. Husholdningenes boliginvesteringer økte 3 prosent i fjor, etter å ha falt tre år på rad. Hitil i år har igangsettingen ligget flatt, mens boliginvesteringene har falt. Høyt prisnivå på boliger vil isolert sett stimulere boligbyggingen, da det bidrar til økt lønnsomhet i byggenæringen. Nedgangen i tilbudet skyldes trolig høy kostnadsvekst og at stor usikkerhet om inflasjons- og renteutviklingen gjør det risikofyllt å inngå kontrakter med lang horisont. I oktober var materialkostnadene for boligbygg om lag 8 prosent høyere enn i oktober i fjor. Ifølge Boligprodusentenes forening har også langdryge plan-

og byggesaksprosesser blitt en flaskehals for gjennomføring av boligprosjekter.

Vekstbildet i fastlandsøkonomien og prisveksten så langt i år har vært sterkere enn vi forventet, som indikerer et noe høyere rentenivå over det neste året enn tidligere anslått. Det vil redusere betalingsevnen hos boligkjøperne, og taler isolert sett for nedgang i boligprisene neste år. I tillegg var kostnadsveksten i byggenæringen høy i fjor, og prisene har holdt seg oppe. Markedsutsiktene i bygge- og anleggsnæringen er også svært dårlige. Blant våre medlemsbedrifter i denne næringen anslår et klart flertall at markedssituasjonen vil forverres de neste seks månedene. Samtidig har boligmassen imidlertid vokst svakere enn antall husholdninger de siste tre årene, og dette kan bidra til å støtte opp under boliggetterspørselen og -prisene fremover. Det kan også bidra til at tilbudet holder seg oppe på sikt.

Boliginvesteringer og -priser

Prosentvis endring år/år

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 4/2022

Høyere utlånsrenter bidrar isolert sett til å dempe boligprisene. Høy boliggetterspørsel og et fortsatt relativt lavt tilbud, kan bidra til at utslaget på boligprisene blir mindre enn den isolerte renteeffekten skulle tilsi. Samlet anslår vi at boligprisene øker med 5 prosent i år. I 2023 venter vi at boligprisene vil falle 6 prosent, før de i 2024 vokser i underkant av 2 prosent. Vi anslår at boliginvesteringene vil falle med nær 2 prosent i år og 1½ prosent i 2023, før de i 2024 vokser om lag 1 prosent.

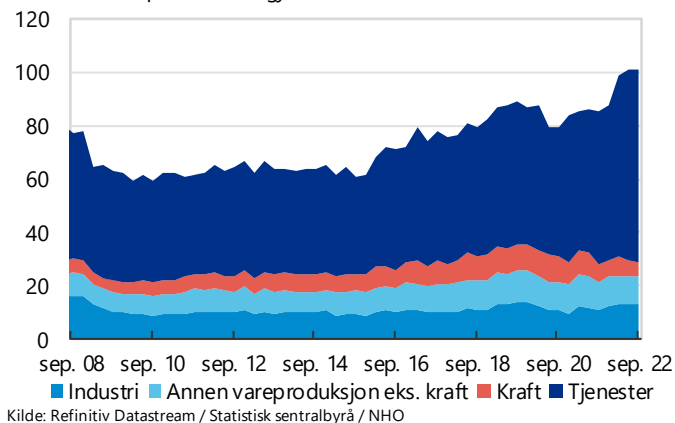
2.3 Høye investeringer i år, lavere fremover

Før pandemien var fastlandsbedriftenes investeringer historisk høye. I 2019 tilsvarte næringsinvesteringene 32 prosent av fastlands-BNP. I 2020 reduserte bedriftene investeringene 5 prosent som følge av økt usikkerhet, redusert lønnsomhet og mindre behov for ny kapasitet. Siden da har investeringene

tatt seg opp, og i første kvartal i år passerte investeringene førkriseivået. Reviderte nasjonalregnskapstall viser også at veksten så langt i år har vært sterkere enn tidligere anslått, særlig som følge av oppjusterte tjenesteinvesteringer.

Norge: Bruttoinvesteringer

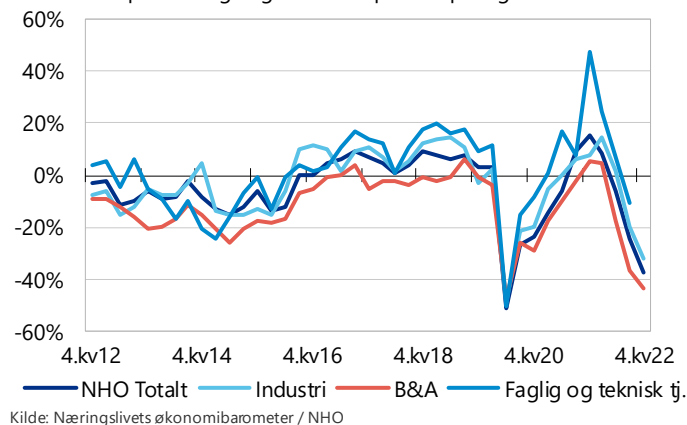
Mrd. kr, 2020-priser. Sesongjustert.

SSBs investeringstelling indikerer enda høyere investeringer i industrien neste år. Industriinvesteringene anslås å øke hele 44 prosent til neste år, målt i løpende priser. Noe av økningen kan tilskrives økte priser på investeringsvarer. Investeringsoppsvinget skyldes ellers blant annet store prosjekter innen dataindustri, elektrisk utstyrsindustri og metallindustri, ifølge SSB. Investeringene innen kraftforsyning ventes å ta seg opp til neste år med 14 prosent, etter et fall på 20 prosent i år. Nedgangen i år forklares med at flere store vindkraftprosjekter er ferdigstilt. Oppsvinget i kraftinvesteringene til neste år vil særlig drives av investeringer i distribusjonsleddet.

Markedsutsikter: Investeringer

Differanse positive og negative svare i prosentpoeng

Bedriftenes investeringsutsikter i NØB tok seg opp gjennom fjoråret, men har falt kraftig tilbake i år, jf.

figuren over. Det er langt flere som oppgir at de vil investere mindre de neste seks månedene, enn som oppgir at de skal investere mer. Dette peker mot reduserte bedriftsinvesteringer fremover. De svake forventningene er bredt fundert, og de fleste næringene venter nedgang. Forskjellen mellom SSBs investeringstelling og NØB kan forklares med svake utsikter i næringer som ikke er omfattet av investeringstelingen, samt at NØB ikke tar hensyn til prosjektenes størrelse.

Svakere utsikter for investeringene i NØB henger trolig sammen med høye priser som øker bedriftenes kostnader, økt usikkerhet, svakere utsikter for etterspørselen fremover og redusert behov for økt kapasitet. Andelen som oppgir lite forutsigbare rammebetingelser som et stort hinder har økt fra 42 prosent til 52 prosent i fjerde kvartal. At rammebetingelsene oppfattes som mer uforutsigbare kan henge sammen med de høye og volatile strømprisene eller usikkerhet rundt fremtidig etterspørsel og økende renter. Andelen som oppgir økte innkjøpspriser har avtatt de siste kvartalene, men fortsatt oppgir 61 prosent dette som en stor utfordring. Fortsatt høye priser vil kunne legge ytterligere demper på aktiviteten, og gi mindre behov for å investere i økt kapasitet.

Store enkeltprosjekter i industrien og utbygging i distribusjonsleddene i kraft trekker opp investeringene i år og til neste år. Næringsinvesteringene anslås å øke om lag 17 prosent i inneværende år og 2½ prosent til neste år. Deretter forventes investeringene å falle vel 6½ prosent i 2024.

2.4 Oppgang i oljeinvesteringene

Oljeprisen har variert mye dette året. Ved inngangen til året lå oljeprisen på USD 80 per fat. Russlands invasjon av Ukraina i februar bidro til høyere oljepris, og frem til sommeren lå den godt over USD 100 per fat. Siden da har den avtatt, og per desember er den tilbake på nivået ved inngangen til året, på drøyt USD 80 per fat. Nedgangen drives blant annet av forventninger om lavere aktivitet i verdensøkonomien, som vil redusere etterspørselen etter olje. Samtidig er det usikkerhet om effektene av EUs beslutning om å innføre importforbud på all russisk sjøbåren råolje og petroleumsprodukter, som dekker 90 prosent av EUs oljeimport fra Russland. I tidligere år har Russland stått for om lag 30 prosent av EUs oljeimport. Importforbudet på råolje gjelder fra 5. desember 2022, og fra februar 2023 innføres også

importforbud på raffinerte petroleumsprodukter. Importforbudet kan bidra til knapphet på olje og petroleumsprodukter i Europa, helt avhengig av hvor stor del av etterspørselen som kan dekkes fra andre oljeprodusenter. I tillegg har EU, G7-landene og Australia vedtatt et pristak på kjøp av russisk olje på 60 USD/fat. I hvilken grad Russland vil selge olje til denne prisen, og hvorvidt pristaket vil ha noen effekt på oljeprisen for øvrig, er usikkert.

Oljeprisen ser nå ut til å bli om lag USD 100 per fat i gjennomsnitt for 2022. Som følge av en stram tilbudsside regner vi med at oljeprisen vil holde seg høy også neste år, og variere rundt et gjennomsnitt på USD 95 per fat. Oljeprisen anslås deretter å gradvis reduseres til USD 80 per fat i 2025. Våre anslag ligger noe høyere enn terminprisene, jf. figuren under.

Oljepris og terminpriser

Kilde: Refinitiv Datastream / ICE London / NHO

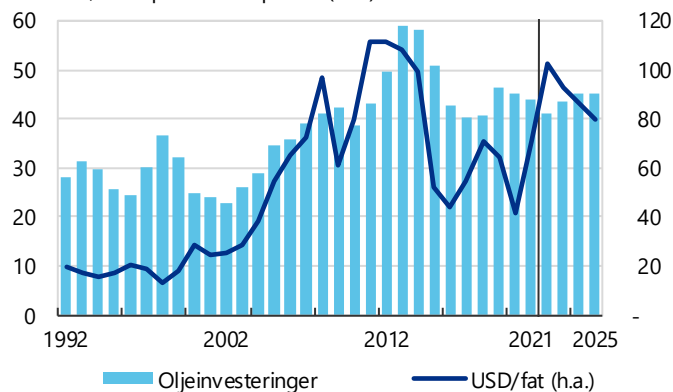
Petroleumsinvesteringene på norsk sokkel toppet ut i 2018, og har deretter avtatt, også i år. Nedgangen skyldes at en rekke pågående utbygginger ble ferdigstilt uten at investeringer i nye prosjekter økte tilsvarende. I 2023 ventes imidlertid investeringene å øke igjen som følge av at flere nye prosjekter igangsettes.

SSBs investeringstellinging i november antyder petroleumsinvesteringer på 175 mrd. kroner i år, målt i løpende priser. Det er en økning på 2,5 mrd. kroner fra tellingen i august. Anslaget innebærer en nominell nedgang i oljeinvesteringene på om lag 4 prosent fra 2021 til 2022, sammenlignet med tellingen på samme tid i fjor. Kostnadsøkninger det siste året betyr imidlertid at volumnedgangen er større enn dette. Vi anslår derfor som tidligere en volumnedgang i oljeinvesteringene i 2022 på 7 prosent.

De midlertidige endringene i petroleumsbeskatningen som ble innført i 2020 gir incentiver til å levere investeringsplaner (Plan for utbygging og drift (PUD) for nye prosjekter innen utgangen av 2022. I statsbudsjettet for 2023 ble de midlertidige endringene endret noe. Friinntekten i prosjektene under de midlertidige skattereglene blir satt ned fra 17,69 prosent til 12,4 prosent. Det betyr at lønnsomheten i disse prosjektene nå blir lavere enn selskapene tidligere har kunnet legge til grunn. Det er usikkert i hvilken grad lavere lønnsomhet vil påvirke investeringsomfanget. I investeringstillingen fra november er anslaget for 2023 oppjustert, fra 135 til 150 mrd. kroner. Ifølge SSB kommer det økte anslaget av kostnadsøkninger i allerede innmeldte prosjekter, ikke av nye innmeldte prosjekter.

Petroleumsinvesteringer og oljepris

Mrd. kr, faste priser. USD per fat (h.a.)

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 4/2022

Vi forventer at det blir levert inn flere PUDer i løpet av desember, og at det blir en reell oppgang i investeringene i de neste par årene. Aker BP kunngjorde 2. desember at de ønsker å levere inn 11 PUDer fordelt på fire prosjekter med total investeringskostnad på 185 mrd. kroner mellom 2023 og 2028. Anslagene for investeringer framover er imidlertid nedjustert, hovedsakelig som følge av at Wisting-prosjektet i Barentshavet, der det etter planen skulle bli levert PUD i desember, er utsatt til 2026. Equinor oppgir at årsaken til utsettelsen er en totalvurdering av kostnadsøkninger, usikkerhet rundt rammebetingelsene for prosjektet og gjennomføringskapasitet i leverandørmarkedet. Oppdatert kostnadsanslag for Wisting er nå på om lag 100 mrd. kroner. Feltet hadde tidligere en planlagt investeringskostnad på om lag 70 mrd. kroner. Utsettelsen reduserer særlig investeringsanslaget for 2024 og 2025. Oljeinvesteringene anslås å øke 6 prosent i 2023 og 4 prosent i 2024 og 0 prosent i 2025.

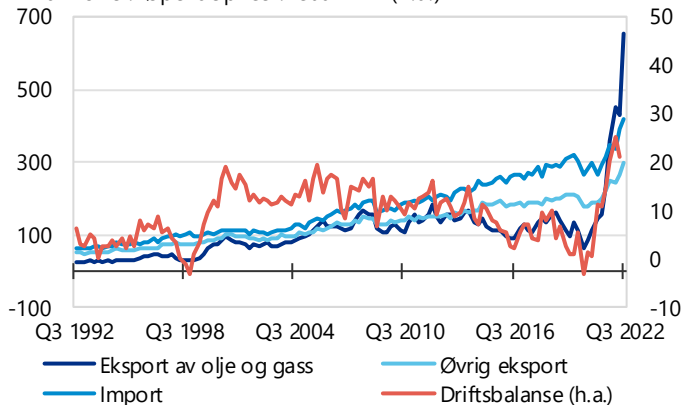
2.5 Eksporten dempes av lavere vekst ute

Den tradisjonelle vareeksporten økte 4,6 prosent i volum i fjor. I år har den tatt seg videre opp, og særlig i tredje kvartal vokste den mye, med om lag 6 prosent fra foregående kvartal. Den kraftige økningen i råvareprisene har økt verdien av norsk vareeksport, som i stor grad er råvarebasert. Målt i verdi var den tradisjonelle vareeksporten 35 prosent høyere i tredje kvartal enn i samme periode året før. Den totale eksportverdien av varer, som også inkluderer olje og gass, har vokst nær 120 prosent det siste året.

Den høye eksportprisen reflekterer også høyere priser på vareinnsatsen. Importprisene har imidlertid ikke steget like mye som eksportprisene. Det har styrket bytteforholdet overfor utlandet og bidratt til å øke overskuddet på handelsbalansen. I industrien har derimot prisene på innsatsvarene økt mer enn produsentprisene. Samlet har overskuddet på handelsbalansen økt til rekordhøye 530 mrd. kroner i tredje kvartal 2022.

Norge: Eksport og import

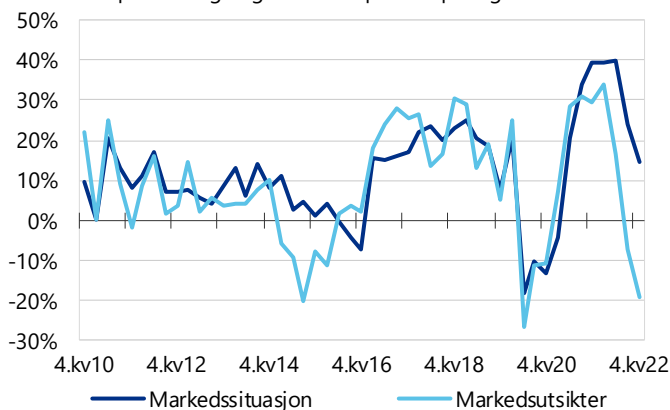
Mrd kroner. Løpende priser. Pst av BNP (h.a.)

Kilde: Refinitiv Datastream / Statistisk sentralbyrå / NHO

Markedsindeks: Eksportrettet virksomhet

Differanse positive og negative svar i prosentpoeng

Kilde: Næringslivets økonomibarometer / NHO

Lemping av smittevernrestriksjoner har gitt økt reiseaktivitet. Reisetrafikken til Norge var derfor ventet å gi et løft i tjensteeksporten i år, men i tredje kvartal lå nivået på reisetrafikken fortsatt nærmere 20 prosent lavere enn før pandemien. Fortsatt normalisering i reisetrafikken vil dermed kunne bidra til å løfte tjensteeksporten også neste år. På den andre siden vil svakere aktivitetsvekst ute dempe etterspørselen etter norske varer og tjenester, og dermed også veksten i fastlandseksporten fremover.

Lavere eksportvekst er i tråd med de signalene våre medlemsbedrifter gir i NØB, der eksportrettede virksomheter rapporterer om markert svakere markedsutsikter nå enn før sommeren. Vi anslår at fastlandseksporten vil øke drøyt 8 prosent i 2022. I 2023 og 2024 forventes fastlandseksporten å øke med henholdsvis 6 og 3 prosent. Høyere aktivitet i norsk økonomi vil løfte importen, både av vareinnsats og ferdigvarer. I tillegg vil fortsatt normalisering av nordmenns reisevaner ventelig gi sterk økning i nordmenns utgifter utenlands til neste år, som også trekker opp importveksten.

2.6 Avtakende aktivitetsvekst

Sesongjustert vokste BNP Fastlands-Norge 0,8 prosent fra andre til tredje kvartal. Det var sterkere enn ventet på forhånd. Oppgangen var bredt basert. Økt aktivitet i industri, annen vareproduksjon og tjensteproduserende sektor, samt offentlig forvaltning trakk alle opp fastlandsaktiviteten i tredje kvartal. Innen annen vareproduksjon var det imidlertid nedgang i bruttoproduktet både i kraftforsyning og bygg og anlegg, mens primærnæringene og industrien trakk opp.

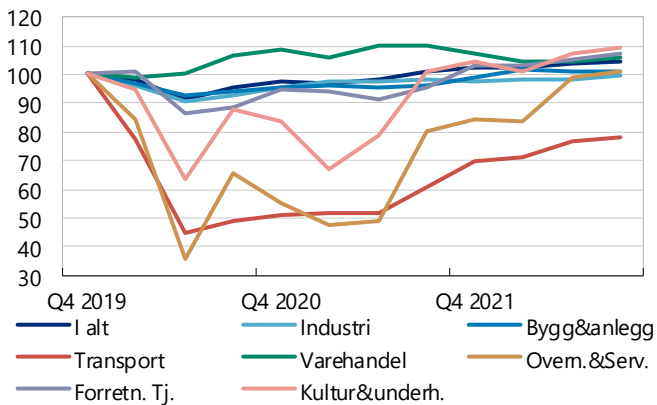
De endelige nasjonalregnskapstallene for 2020 ble publisert i november. De viser at det økonomiske tilbakeslaget i 2020 var 2,8 prosent, dvs. fem tideler lavere enn tidligere antatt. I tillegg indikerer de reviderte tallene at mer av oppsvinget i kjølvannet av pandemien har skjedd i 2022.

Lempingen av smitteverntiltak i februar bidro til sterk aktivitetsvekst i tjenstenæringene, og i tredje kvartal var aktiviteten i overnattings- og serveringsvirksomheten tilbake på førkrise-nivå.

Utvalgte næringer Fastlands-Norge

Bruttoprodukt. Sesongjustert. 2019Q4 = 100

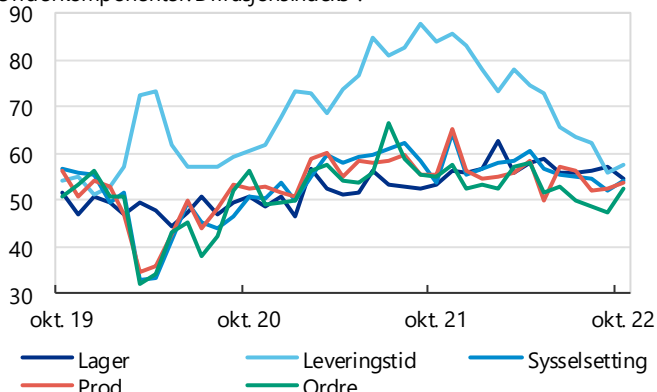

Kilde: Refinitiv Datastream / Statistisk sentralbyrå / NHO

Aktivitetsveksten i industrien i tredje kvartal var drevet av næringsmiddelindustri, kjemisk og farmasøytisk industri og leverandørindustrien. En stor andel industribedrifter har rapportert om ressursknapphet, i form av knapphet på råstoff og arbeidskraft, det siste året. Denne andelen falt noe i tredje kvartal. Færre flaskehals og kapasitetsutfordringer kan ha bidratt til at produksjonen økte noe fra andre til tredje kvartal. I petroleumsnæringen er det høy aktivitet og utsikter til økte oljeinvesteringer fremover. Norges banks regionale nettverk peker også på at det innenfor olje og energi er stor investeringsvilje og økende oppdragsmengde. Dermed venters oljeleverandørnæringen en vekst fremover.

Industrien: PMI industrien

Underkomponenter. Diffusjonsindeks*.

* Diffusjonsindeks. Verdi over (under) 50 indikerer høyere (lavere) aktivitet fra måneden før.
Kilde: Refinitiv Datastream / NIMA / DNB Markets / SSB / NHO

Annen vareproduksjon har klart seg godt gjennom pandemien. Rentenedgang i kombinasjon med smittevernrestriksjoner og hjemmekontor bidro til økt boligetterspørsel. Det har gitt kraftig prisvekst på boliger og økte boliginvesteringer. Siden september i fjor har imidlertid renten økt fra 0 til 2½ prosent. Renteoppgangen bidrar til å kjøle ned boligmarkedet. I tillegg bidrar kostnadssjokket til å redusere

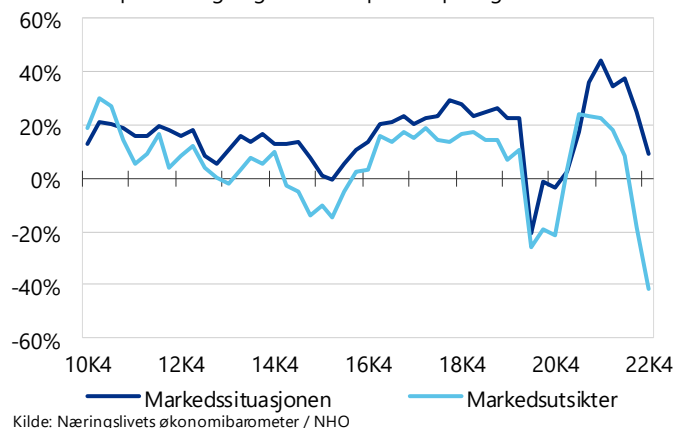
aktiviteten, eksempelvis har byggekostnadene økt med 6 prosent det siste året. Også regionalt nettverk melder om høye kostnader og færre nyboligsalg har ført til utsettelse av prosjekter og redusert boligbygging. Fremover forventet bedriftene i panelet at aktiviteten i byggenæringen vil gå ned som følge av færre prosjekter i offentlig regi og fordi tilførselen av prosjekter har vært lav gjennom 2022. Bruttoproduktet i bygge- og anleggsektoren har falt de to siste kvartalene. Aktiviteten i kraftforsyning har falt gjennom 2022. Bruttoproduktet i primærnæringene har økt, særlig som følge av økt aktivitet innen fiske og akvakultur der aktiviteten økte om lag 8 prosent fra andre til tredje kvartal.

Fremover venters aktiviteten å avta. Gjennom 2022 har motvinden økt for norsk økonomi. Lavere marsjant hos våre handelspartnere vil dempe etterspørselsimpulsene mot norsk eksport neste år. Kostnadssjokket som følge av økte energipriser vil redusere bedriftenes lønnsomhet og redusere investeringene. Høy inflasjon og økte renter vil også gi lavere forbruksvekst neste år. Rente- og prisoppgangen vil i særlig grad begrense husholdningenes etterspørsel etter tjenester. Samlet anslås aktiviteten å falle i første halvår neste år, før aktiviteten ventelig tar seg forsiktig opp igjen neste høst.

At norsk økonomi står overfor et økonomisk omslag, tyder også signalene fra våre medlemsbedrifter på. Næringslivets økonomibarometer (NØB) antyder at brorparten av bedriftene fremdeles anser markeds-situasjonen som god, selv om andelen har avtatt markert det siste halvåret. Utsiktene de neste seks månedene er enda dårligere, og tyder på redusert aktivitet.

Markedsindeks: NHO totalt

Differanse positive og negative svare i prosentpoeng

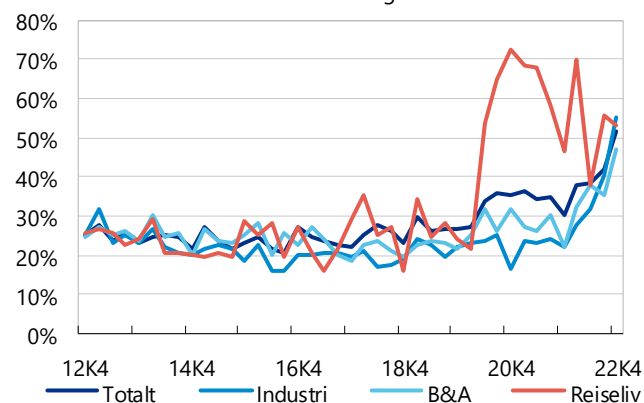

Kilde: Næringslivets økonomibarometer / NHO

Det virker også som om bedriftene i større grad er usikre på fremtiden. Under pandemien bidro rundene med nedstengninger til en mer uforutsigbar situasjon, særlig for reiselivet. Til tider svarte vel 70 prosent av reiselivsbedriftene at lite forutsigbare rammebetingelser var til hinder for ekspansjon. Det har vært en markert økning i andelen bedrifter som rapporterer at lite forutsigbare rammebetingelser er et hinder for ekspansjon i andre halvår i år. Økningen den siste tiden må ses i sammenheng med de høye strømprisene og uklarhet om støtte- og fastprisordninger, samt foreslåtte skatteøkninger i budsjettet. Uforutsigbarhet er negativt for den økonomiske aktiviteten ettersom det kan redusere bedriftenes investeringsvilje.

Lite forutsigbare rammebetingelser

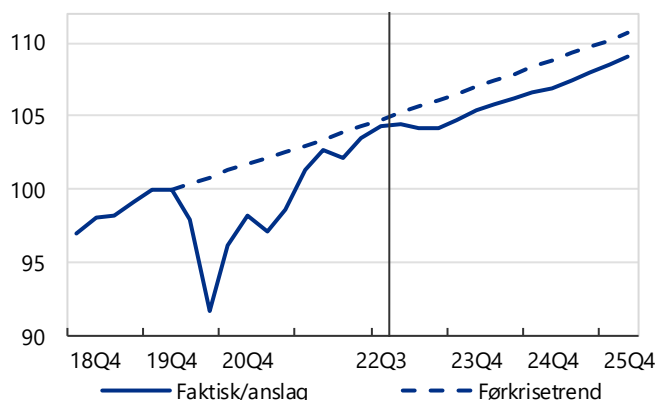
Prosentandel som svarer "stor utfordring"

Kilde: Næringslivets økonomibarometer / NHO

Fastlands-Norge: BNP

Volumindeks, 2019Q4=100

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO

⁹ Både SSB og NAV har statistikk over ledige stillinger. SSB utarbeider en kvartalsstatistikk basert på en spørreundersøkelse i et tilfeldig utvalg av virksomheter. Ledige stillinger må være lønnet og formelt utlyst, men utlysningen kan skje formelt eller uformelt, f.eks. gjennom andre ansatte, venner eller familie. Stillinger som uteluk-

ket er åpne for interne søkere tas ikke med. For næringer der uformell utlysning er særlig vanlig, kan SSBs tall gi et ufullstendig bilde. NAVs månedlige statistikk for tilgangen på ledige stillinger er basert på stillinger meldt til NAV-kontorene, registrert av arbeidsgiver på nav.no eller offentliggjort i media (aviser, tidsskrifter o.l.).

2.7 Høy, men avtakende etterspørsel etter arbeidskraft

Privat næringsliv ble særlig hardt rammet av pandemien. Endelige nasjonalregnskapstall viser at timeverkene falt om lag 6 prosent i andre kvartal 2020. Først i tredje kvartal i år, etter ni kvartaler med sammenhengende vekst, er antall timeverk i privat næringsliv i prosent av alle timeverk, tilbake på før-krisenivået.

Også personsyssetningen i privat sektor falt under pandemien, dog noe mindre enn timeverkene. Fra sommeren i fjor begynte imidlertid sysselsettingen i privat næringsliv å øke igjen. Fra andre kvartal i fjor til tredje kvartal i år ble 150 000 flere personer sysselsatt i privat næringsliv i Fastlands-Norge. I tillegg ble 10 000 flere sysselsatt i offentlig forvaltning i denne perioden. Samlet har personsyssetningen økt med knapt 6 prosent de siste fem kvartalene. Til sammenligning var veksten i sysselsettingen på om lag 5 prosent over de fem årene forut for pandemien.

Syssettingsoppgangen i privat næringsliv ventes ikke å fortsette i samme takt fremover. Det er flere indikasjoner på at sysselsettingen vil bremse. Antall nye utlyste stillinger per virkedag er klart lavere enn i vår. SSBs statistikk⁹ over ledige stillinger viser at de fleste næringene hadde færre ledige stillinger i tredje kvartal enn i andre kvartal. At det er et stemningsskifte på gang, fremkommer også i svarene fra våre medlemsbedrifter. Det er nå noen flere NHO-bedrifter som rapporterer at de vil redusere, enn øke bemanningen.

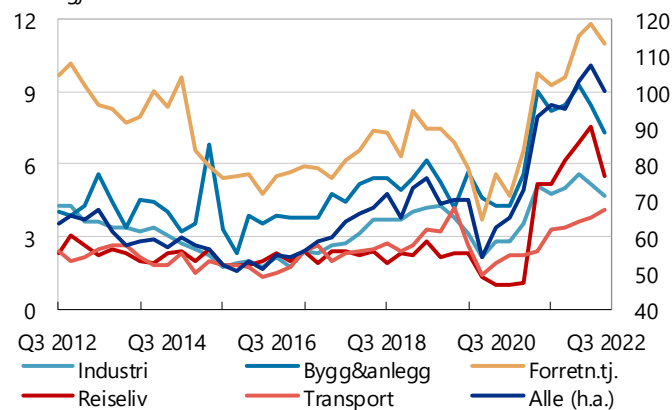
Sysselsatte og timeverk i privat sektor

Pst. av sysselsatte i FN. Lønnstakere og selvstendige

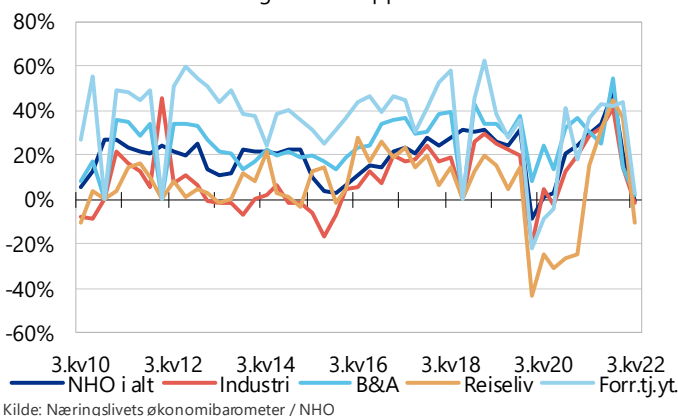
Ledige stillinger i utvalgte næringer

Sesongjustert. Tusen

Markedsutsikter - Sysselsetting

Diff. andel som skal øke og redusere i pp. i år.

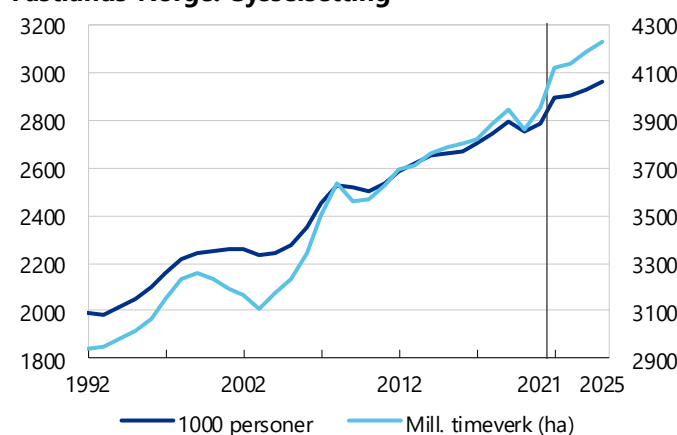

Det er også færre medlemsbedrifter som svarer at arbeidskraft er et hinder for ekspansjon og investeringer. Mens 54 prosent av bedriftene svarte at arbeidskraft var en "stor utfordring" for ekspansjon i andre kvartal, var andelen 36 prosent i fjerde kvartal, som er om lag på prekoronanivå. Andelen er lavere i alle landsforeningene.

Reiselivsnæringen ble særlig hardt rammet av pandemien. Etter avviklingen av smitteverntiltakene har etterspørselen etter arbeidskraft økt kraftig. Antall utlyste stillinger har vært på et høyt nivå og ifølge NØB har bedriftene vært i en sysselsettingsmodus. Etterspørselen etter arbeidskraft ser nå ut å dabbe av. Antall ledige stillinger er fortsatt på et høyt nivå i et historisk perspektiv, men det er færre bedrifter som melder om mangel på kvalifisert arbeidskraft er et hinder for ekspansjon, sammenlignet med forut for pandemien.

To næringer som gikk godt under pandemien viser nå tegn til noe lavere aktivitet. Bygg- og anleggsnæringen ble stimulert av lave renter og høye boligpriser under pandemien og høy etterspørsel fra husholdningene trakk opp etterspørselen i varehandelen. Også bygg og anlegg hadde en nedgang i antall ledige stillinger i tredje kvartal. Det er også flere som vil nedbemanne enn å øke sysselsettingen i næringen, og det underbygger stemningskiftet. Samtidig er det en forsiktig oppgang i permitteringstallene i yrkene bygg og anlegg. Det er imidlertid ikke kraftige signaler, da etterspørselen etter arbeidskraft samtidig virker ganske høy og knapt halvparten av våre bygg og anleggsbedrifter svarer at mangel på kvalifisert arbeidskraft fortsatt er til hinder for ekspansjon. Sysselsettingsnivået i varehandelen var høyt under hele pandemien, som følge av etterspørselen ble vridd fra tjenester til varer og begrenset grensehandel. Etterspørselen vris nå tilbake mot tjenester igjen. Det bidrar til å redusere trykket på varehandelen og det er færre utlyste stillinger i denne næringen.

Fastlands-Norge: Sysselsetting

Selv om jobbveksten ligger an til å dempes fremover, borger den sterke økningen så langt i år for at

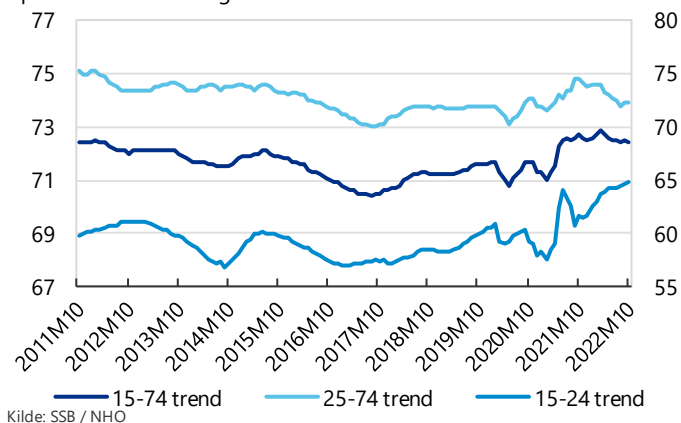
veksten for året som helhet vil bli svært sterk. Timeverkene og personsyssetningen anslås å vokse med om lag 4 prosent fra 2021 til 2022. Deretter vil lavere aktivitetsvekst trekke ned veksten i personsyssetningen til 0,3 prosent i 2023 før aktiviteten igjen begynner å ta seg opp mot slutten av året neste år. Vi venter en lavere aktivitetsvekst i annen vareproduksjon og det private forbruket, det trekker særlig ned sysselsettingen i bygg- og anlegg samt reiseliv.

Arbeidstilbudet har flatet ut

Den sterke jobbveksten har fått flere inn i arbeidsmarkedet. Det er mye variasjon i de underliggende månedstallene i AKU, men den estimerte trenden i yrkesandelen i arbeidsfør alder (15–74 år) viser den underliggende utviklingen i AKU. I oktober var arbeidsstyrken ifølge trenden 72,4 prosent. Det er imidlertid tegn til at veksten i arbeidsstyrken har stoppet opp den siste tiden. Det er kun arbeidstilbudet for aldersgruppen 15–24 år som fortsatt vokser, dog med lavere veksttakt enn tidligere.

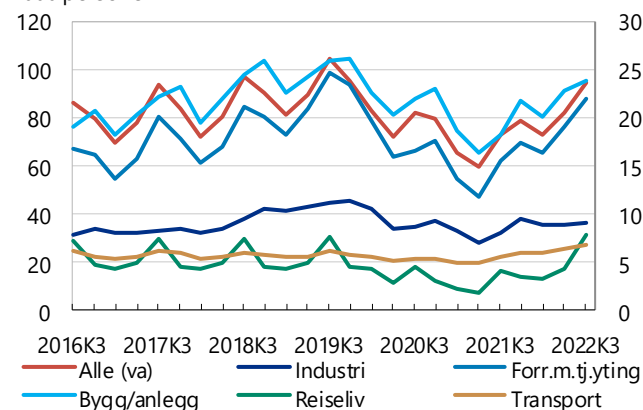
Arbeidsstyrke i ulike aldersgrupper

i prosent av befolkning.

Korttidsinnvandrere fordelt på næring

1000 personer

Tilbudet av arbeidskraft synes imidlertid fortsatt høyt. Arbeidsinnvandringen har tatt seg opp etter pandemien. Statistikken for korttidsinnvandring i årets første tre kvartaler viser en betydelig økning, og i tredje kvartal var antallet 30 prosent høyere enn på samme tid i fjor. Økningen i antall korttidsinnvandrere var særlig stor i reiseliv i tredje kvartal. På mellomlang sikt venter vi at arbeidsinnvandringen generelt vil ta seg ytterligere opp, da arbeidsledigheten i Norge er lav, det er lett å finne en jobb og lønnsnivået for mange yrker er høyt sett i forhold til andre land.

Syssettingsandel

Prosent av befolkningen 15-74 år.

Vi legger til grunn at veksten i arbeidsstyrken flater ut når aktiviteten i økonomien avtar, slik at veksten i tilbudet vil være mer på linje med befolkningsveksten. Den sterke veksten i arbeidsstyrken så langt i år innebærer at arbeidsstyrken vokser mer enn befolkningen i arbeidsfør alder. Vi anslår at sysselsettingsraten vil øke noe gjennom prognoseperioden.

Høyere ledighet de neste årene

NAV's statistikk på helt arbeidsledige og personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak var ved utgangen av november 2 prosent av arbeidsstyrken, ifølge sesongjusterte tall. Det er uendret fra oktober, og det er det laveste nivået siden forut for finanskrisen i 2008.

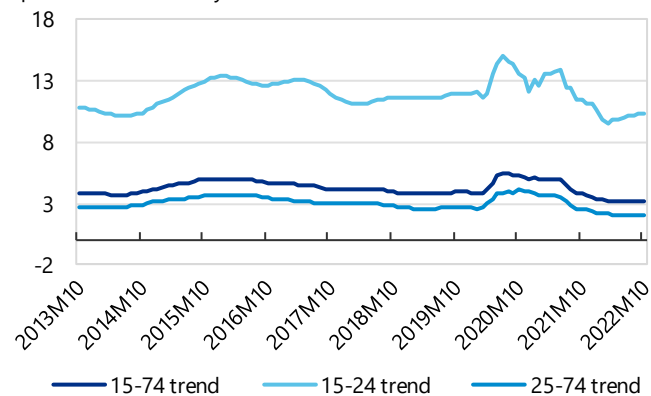
SSBs arbeidskraftundersøkelse (AKU) gir et mer helhetlig bilde av arbeidsmarkedet, og måler både arbeidsledige og sysselsatte. Undersøkelsen er en spørreundersøkelse, og kan dermed fange opp arbeidsledige personer som ikke har krav på dagpenger og derfor ikke er registrert hos NAV. Siden mars i år har trenden i andelen AKU-ledige i alderen 15–24 år økt. Økningen har ikke vært tilstrekkelig

stor til å dra opp gjennomsnittet for alle arbeidsledige. Arbeidsledigheten målt ved AKU kan svinge fra måned til måned som følge av at utvalget i AKU varierer over tid. I oktober var trenden i AKU-ledigheten 3,2 prosent. Det er om lag som de foregående månedene.

Arbeidsledige i ulike aldersgrupper

i prosent av arbeidsstyrken

Kilde: SSB / NHO

Avtagende etterspørsel etter arbeidskraft i kombinasjon med et høyt innenlandsk arbeidstilbud og økt innvandring, innebærer at vi anslår at arbeidsledigheten vil øke noe i årene fremover. AKU-ledigheten anslås til 3,2 prosent i 2022, før den øker til 3,8 prosent som årgjennomsnitt i 2023. Aktiviteten ventes å ta seg opp i andre halvår neste år og arbeidsledigheten faller i 2024, men gjennomsnittet blir likevel lik snittet i 2023. I 2025 går arbeidsledigheten litt ned. Registrert arbeidsledighet følger utviklingen i AKU, men er på et lavere nivå.

2.8 Budsjettpolitikken

Økonomiske tiltak knyttet til pandemi, høye strømpriser og krigen i Ukraina har økt offentlige utgifter ytterligere i 2022. Budsjettet for 2023 innebærer en liten reduksjon i offentlige utgifter som andel av BNP Fastlands-Norge i 2023 sammenlignet med året før. Likevel vil utgiftsnivået for fjerde år på rad være over 60 prosent av BNP Fastlands-Norge.

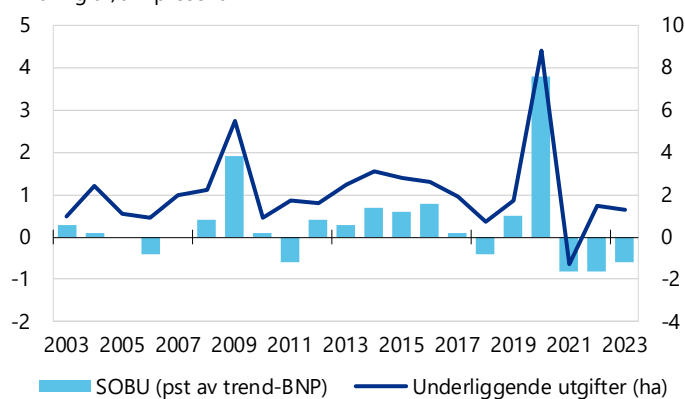
Det har vært omfattende endringer i budsjettet for 2022 etter enigheten mellom regjeringen og SV i desember i fjor. Anslagene for oljepengebruken har også variert betydelig i løpet av året. I Revidert nasjonalbudsjett 2022 utgjorde oljepengebruken, målt ved det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet, om lag 352 mrd. kroner. Dette var om lag 30 mrd. kroner mer enn foreslått i saldert budsjett for 2022, fra desember i fjor.

Den 2. desember i år, i Prop. 33 S (2022-2023) – Nysaldering av statsbudsjettet for 2022, la regjeringen frem oppdaterte tall for 2022-budsjettets stilling. I det nysalderte budsjettet er anslaget for det strukturelle budsjettunderskuddet redusert med 15 mrd. kroner siden revidert budsjett, på tross av ekstra bevilgninger til bl.a. strømstøtte og militær støtte og bistand til Ukraina. Nedgangen skyldes i hovedsak at departementet har lagt inn en midlertidig korreksjon i beregningen av den strukturelle budsjettbalansen på grunn av ekstraordinære strømprisrelaterte inntekter. Oljepengebruken i 2022 er i nysaldert budsjett anslått til 9,7 prosent av BNP Fastlands-Norge. Målt som andel av fondskapitalen, utgjorde oljepengebruken 2,7 prosent. Budsjettimpulsen ble anslått til $-0,8$ prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge, mens anslaget i saldert budsjett var $-2,6$ prosent, dvs. at etterspørselsimpulsen er økt med 1,8 prosentenheter gjennom året.

Før budsjettet for 2023 ble lagt frem, varslet regjeringen ved flere anledninger at det ville bli stramt. Regjeringen viste til økte utgifter til blant annet folketrygden, mottak og integrering av ukrainske flykninger, pågående byggeprosjekter og videreføring av strømstøtteordningen for husholdningene, samtidig som oljepengebruken ikke kunne økes av hensyn til prisvekst og renten.

Budsjettindikatorer

Endring år/år i prosent

Kilde: Finansdepartementet, NB23+ nysaldert budsjett 2022 / NHO

Den 6. oktober kom forslaget til statsbudsjett for 2023, som innebar en noe lavere bruk av fondsmidler enn i 2022. Som for 2022, er det også for 2023 lagt inn en midlertidig korreksjon i beregningen av den strukturelle budsjettbalansen på grunn av ekstraordinære strømprisrelaterte inntekter. Bruken av oljepenger ble anslått til 2,5 prosent som andel av anslått fondsverdi ved inngangen til året, og til 8,8 prosent av BNP Fastlands-Norge. Sistnevnte er 0,9

prosentenheter lavere enn anslaget for 2022, men er likevel høyere enn i årene før koronapandemien. I perioden 2016–2019 utgjorde oljepengebruken i gjennomsnitt 7,3 prosent av fastlandsøkonomien. Bruken av fondsmidler er anslått å dekke om lag 18 prosent av utgiftene på statsbudsjettet i 2023, som også er høyere enn i årene før pandemien.

Inndekning for de økte utgiftene fant regjeringen i stor grad gjennom å øke skattene med om lag 45 mrd. kroner (helårsvirkning). Noen av disse skatteøkningene er varslet å være midlertidige. Særvogiften på 23 prosent av kraftprisen som overstiger 70 øre per kWh., det såkalte høyprisbidraget, er varslet å vare ut 2024. Den ekstra arbeidsgiveravgiften på lønn (inkl. pensjonsinnskudd og naturalytelser mv.) over 750 000 kroner er beskrevet som "situasjonsbestemt", men det er ikke uttalt eksplisitt om eller når den skal avvikles. Andre skatteøkninger inkluderer blant annet økt grunnrenteskatt på vannkraft, økt formues- og utbytteskatt og innføring av merverdiavgift på elbiler for kjøpspris over 500 000 kroner. Det er også gitt noen skattelettelser, blant annet i personbeskatningen for inntekter under 750 000 kroner. Forslag om innføring av grunnrenteskatt på landvind og havbruk fra 1. januar 2023 kom også i budsjettet, selv om høringsfristen for grunnrenteskatt på havbruk ikke er før 4. januar 2023, og forslaget om grunnrenteskatt på landvind ennå ikke er sendt på høring. Inntektene fra disse nye skattene vil ikke komme inn i budsjettet før i 2024.

Budsjettenigheten med SV den 29. november endrer ikke på de store tallene i budsjettet. Men avtalen innebærer at utgiftene i budsjettet øker, og finansieres med økt utbytte fra Statkraft. De fleste av de økte utgiftene er varige, mens utbytte er en engangsinntekt. Dette innebærer at det fremtidige inndekningsbehovet øker.

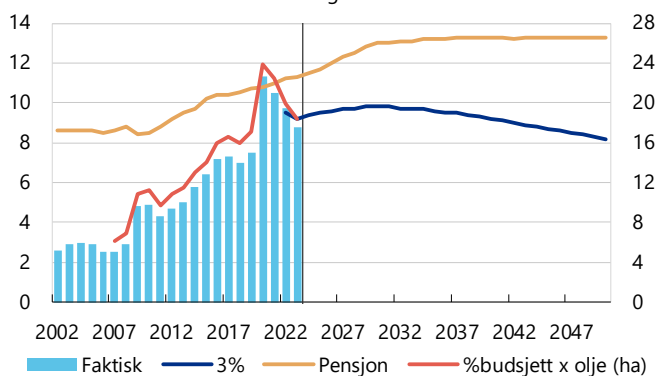
Budsjettet for 2023 innebærer at det offentlige avtrykket i økonomien øker. Økte skatteinntekter og utbytte reduserer behovet for prioriteringer på utgiftssiden av budsjettet. Nødvendige kutt i offentlige utgifter skyves dermed ytterligere frem i tid.

Det har lenge vært klart at vi står overfor et økende gap mellom statens inntekter og utgifter fremover. Det blir færre yrkesaktive per pensjonist og statens utgifter øker. Samtidig vil veksten i både oljefonds- og skatteinntekter avta. Ifølge handlingsregelen skal bruken av oljeinntekter over tid tilsvare forventet

realavkastning av fondet, som nå er anslått til 3 prosent. Det skal legges stor vekt på å jevne ut svingninger i økonomien for å sikre god kapasitetsutnyttelse og lav arbeidsledighet. Det betyr at oljepengebruken i gode tider skal ligge godt under 3 prosent, slik at den kan økes i mer utfordrende tider.

Strukturelt, oljekorrigert underskudd

Pst av trend-BNP for Fastlands-Norge

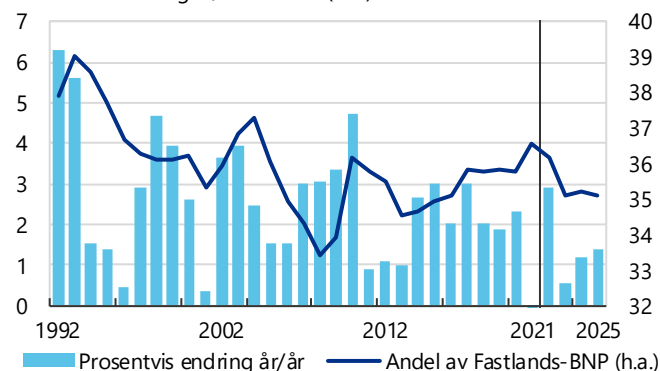

Kilde: Finansdepartementet, NB23, NB22 og nysaldert 2022) / NHO

Høye priser på naturgass og råolje gir økte overføringer til Statens Pensjonsfond Utland (SPU). Netto avsetning i SPU, dvs. netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten fratrukket overføringen til statsbudsjettet, ble i nysaldert budsjett anslått til 1 006 mrd. kroner. Neste år anslås en nettoavsetning på om lag 1 127 mrd. kroner. Økte overføringer til fondet vil isolert sett øke handlingsrommet fremover. På den annen side har uroen i internasjonale finansmarkeder redusert verdien av SPU. I skrivende stund utgjør SPU 12 740 mrd. kroner, 400 mrd. kroner mer enn ved siste årsskifte, tross en nettoavsetning på 1006 mrd. kroner. Fondsverdien fremover er usikker. Fondets størrelse og økende betydning for finansiering av velferdsstaten gjør oss mer sårbare for varige fall i fondsverdien enn tidligere.

Offentlig etterspørsel*

Prosentvis endring år/år. Prosent (h.a.)

*Offentlig forbruk og investeringer.
Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 4/2022

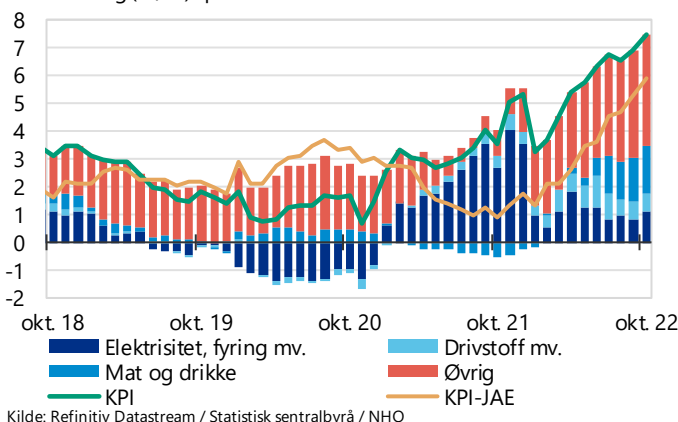
Enkelte innstramminger på utgiftssiden er foreslått og varslet. Regjeringen har særlig pekt på samferdsel og offentlige sivile bygg som områder der det er rom for å kutte. Noen innstramminger på dette området er lagt inn i budsjettet for 2023. Vi legger i våre anslag til grunn til at veksten i offentlige investeringer dempes noe også de neste årene. Vi anslår veksten i offentlig konsum og investeringer til hhv. 0 og 3,2 prosent i år. Til neste år anslår vi hhv. 1,3 prosent og 0,8 prosent, i tråd med anslagene i NB23. I 2024 og 2025 anslår vi veksten i offentlig konsum til 1,5 prosent og offentlige investeringer til 1,0 prosent.

2.9 Rentetoppen nås på nyåret

Konsumprisene økte 3,5 prosent fra 2020 til 2021, målt ved konsumprisindeksen (KPI). Rekordhøye elektrisitetspriser bidro til å trekke opp årsveksten med hele 2,1 prosentpoeng¹⁰. Prisveksten har tatt seg ytterligere opp i år. I oktober var konsumprisene 7,5 prosent høyere enn på samme i tid året før. SSB anslår at uten strømstøtten ville konsumprisveksten i oktober vært 9,5 prosent.

Norge: Konsumpriser

Vekstbidrag (år/år) i prosentenheter

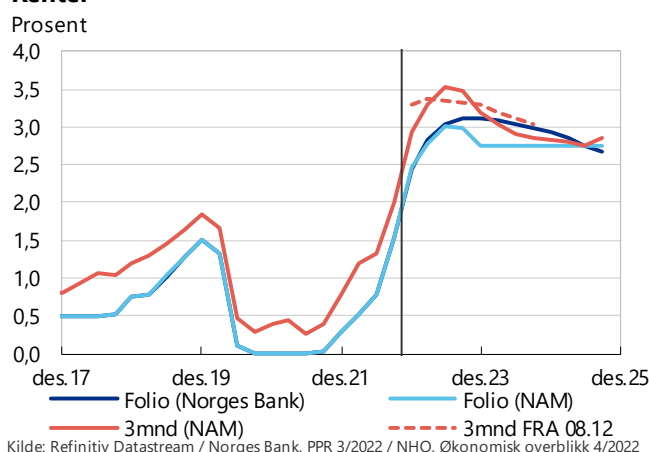

Den underliggende prisveksten, målt ved konsumprisene justert for avgifter og energivarer (KPI-JAE), var på beskjedne 1,3 prosent ved inngangen til året, men har siden tatt seg kraftig opp, til 5,9 prosent i oktober. Økningen i kjerneinflasjonen den siste tiden har vært bredt basert. Blant annet har prisene på mat, biler og drivstoff, møbler og overnatting- og restauranttjenester økt mye. Den økte inflasjonen er i utgangspunktet knyttet til de kraftige prisimpulsene fra utlandet, særlig på råvarer og energi som er viktige innsatsfaktorer i mye norsk produksjon, men avspeiler også at bedriftene har

sendt deler av kostnadsøkningene videre ved å sette opp sine priser.

Fremover er det grunn til å tro at prisveksten vil avta, etter hvert som kostnadsøkningene fra økte energipriser blir fullt overveltet i utsalgsprisene. NHO-bedriftene antyder i NØB lavere utsalgspriser fremover. Nettobalansen for salgsprisforventningene de neste seks månedene falt til -12 i fjerde kvartal, fra 1 kvartalet før. I tillegg vil reduserte forstyrrelser i forsyningskjeder og lavere priser på frakt og råvarer, som omtalt i kapittel om internasjonal økonomi, bidra til lavere prispress. Det samme vil lavere etterspørsel og aktivitetsnivå fremover, samt at strømstøtten videreføres i hele 2023, som begrenser hvor mye strømprisene slår inn i konsumprisene. Våre modellberegninger indikerer at både KPI og KPI-JAE vil øke med 4½ prosent i 2023 og rundt 3 prosent i 2024.

Renter

I september i fjor kom første renteheving fra Norges Bank, etter at styringsrenten ble satt ned til 0 i pandemiens begynnelse. Gjennom det siste halve året har Norges Bank hevet renten fire ganger med totalt 1,75 prosent, siste gang til 2,50 prosent. Rentehevingene kommer i takt med at aktiviteten, sysselsettingen og prisveksten har tatt seg opp. Norges Banks siste rentebane fra september antyder at styringsrenten skal heves 25 basispunkter til i år, og at den trolig når en topp på i overkant av 3 prosent mot midten av neste år. Deretter flater rentebanen ut, før den avtar litt i 2024. Siden forrige Pengepolitisk rapport har Norges Bank hevet renten én gang. Samtidig har aktiviteten og prisveksten vært høyere og arbeidsledigheten lavere enn Norges Bank anslo i

¹⁰ Differanse KPI og KPI-JEL 2021.

forrige rapport. Det øker sannsynligheten for at rentebanen oppjusteres på rentemøtet i desember. Motsett vei trekker bl.a. svake utsikter i Norges Banks regionale nettverk, hvor bedriftene venter lavere aktivitet og kapasitetsutnyttning fremover.

Våre anslag tilsier en rentebane ganske tett opp mot Norges Banks rentebane fra september, men at rentetoppen nås raskere før den avtar. Høyere rentenivå vil virke dempende på forbruk og investeringer, og dempe veksten i fastlandsøkonomien. Samtidig medfører fortsatt høy prisvekst at realrenten forblir negativ både i år og til neste år, før den tar seg opp i 2024. Etter hvert som aktiviteten i norsk økonomi avtar gjennom neste år venter vi at renten settes ned mot slutten av året.

Etter Norges Banks tilråding ble bankenes motsykliske kapitalbuffer redusert fra 2,5 til 1,0 prosent i mars 2020. Lavere bufferkrav reduserte risikoen for en strammere utlånspraksis som kunne forsterket tilbakeslaget som fulgte av pandemien. I mars i år ble kapitalbufferen besluttet hevet tilbake til 2,5 prosent, med virkning fra 31. mars 2023. På rentemøtet i september vedtok Norges Banks komité for pengepolitikk og finansiell stabilitet å opprettholde dette kravet. Bankene er godt kapitaliserte og har trolig allerede tilpasset seg det kommende økte kravet. Vi venter ikke at ikrafttredelse av økt motsyklisk buffer vil ha stor betydning på renter og kredittvekst fremover.

3 Temadel: Kampen om hodene

De fleste vestlige land erfarer og drives av aldring, digitalisering og det grønne skiftet. De demografiske endringene gir færre arbeidstakere og synkende ungdomskull.¹¹ Disse driverne har ført til knapphet på enkelte yrkesgrupper. Særlig venter man at etterspørselen etter personer med helse- og tekniskfaglig bakgrunn, herunder IKT-yrker, øker (Lund, Manvika, Smit, Ellingsrud, Meaney og Robinson (2021)).¹² Samtidig vokser ikke tilbudet av arbeidskraft like raskt. Etterspørselen etter arbeidskraft med IKT-faglig bakgrunn er forsterket eller fremskyndet med pandemien.

I EU er man bekymret for at knapphet på personer med IKT-faglig bakgrunn vil lede til en avindustrialisering. I april 2022 presenterte derfor EU-kommisjonen sin "skills and talent package"¹³ for å gjøre det enklere for medlemslandene å dekke kompetansebehov med internasjonal arbeidskraft.

Det betyr at EU dermed delvis ønsker å løse utfordringene med manglende kompetanse gjennom å tiltrekke seg arbeidskraft fra tredjeland. I forbindelse med lanseringen uttalte vise-presidenten for Promoting our European Way of Life, Margaritis Schinas, seg slik:

"Whilst our Member States are busy managing the arrival of over 5 million people from Ukraine, this does not preclude the need to lay the foundations of a sustainable and common approach to labour migration to address EU skills needs in the long term. With today's initiatives we recognise that legal migration has a positive impact all round: it gives those who want to migrate an opportunity to improve their circumstances while providing more skilled workers for host countries, who in turn boost the economy for all."

EU vil benytte to tiltak for å øke tilfanget av arbeidskraft fra tredjeland. For det første vil de endre lovene slik at det blir lettere for arbeidstakere med relevant kunnskap å migrere til EU. For det andre skal EU skape en talent pool som synliggjør om arbeidskraften finnes i eller utenfor EU. USA har på sin side

i lang tid tilbudt skattefritt opphold for forskere og personer med spisskompetanse. I februar i fjor ble også en rekke politikkenninger lansert med sikte på å lette rekrutteringen av utenlandsk arbeidskraft, spesielt innen STEM-fag (Science, Technology, Engineering og Mathematics). Det har trolig bidratt til at personer med høy kompetanse i større grad har søkt seg til USA for et kortere eller lengre opphold. De nordiske landene har også til en viss grad kastet seg på denne bølgen. For eksempel gjennom "90 Day Finn programme", hvor de reklamerer med at du gjennom dette programmet kan få erfare hvordan det er å jobbe og bo i verdens lykkeligste land, Finland.

Gjennom EØS-avtalen og Schengen-samarbeidet er Norge en del av EUs indre marked. Selv om innvandring og regler tilknyttet dette er delegert til det enkelte land, vil Norge likevel indirekte kunne bli påvirket av endringene i EU gjennom den nye "skills and talent package".

I denne temadelen ser vi nærmere på hvorvidt arbeidsinnvandring til Norge fra tredjeland er en samfunnsøkonomisk effektiv måte å løse utfordringene med stadig færre yrkesaktive per ikke-yrkesaktiv, og om innvandring kan øke tilgangen på arbeidskraft i enkelte yrker med høy etterspørsel på kort og lang sikt.

Selv om innvandrere er yngre enn majoritetsbefolkningen, vil innvandring bare i beskjeden grad avhjelpe dette, rett og slett fordi innvandrere også blir eldre. Derfor er andre tiltak vel så viktige, så som bedre integrering av de som har kommet, tiltak for å inkludere flere i arbeidsstyrken, få folk til å gå fra deltid til heltid, stå lenger i jobb og jobbe flere timer i høy alder, ta i bruk teknologi for å få mer ut av ressursene i offentlig tjenesteproduksjon, og kompetansebygging hele livet. Måltrettet rekruttering av kompetanse utenfra kan imidlertid avhjelpe midlertidig knapphet på arbeidskraft, f.eks. grunnet sesongmessige variasjoner.

¹¹ [Fewer births \(europa.eu\)](#).

¹² Lund, S., Madgavkar, A., Manyika, J., Smit, S., Ellingsrud, K., Meaney, M., og Robinson, O. (2021). The future of work after. *McKinsey Global Institute, February, 152.*

¹³ [Report on Labour Shortages and Surpluses November 2021 | European Labour Authority \(europa.eu\)](#)

3.1 Perspektiver og utfordringer for norsk økonomi

Arbeidskraften er den viktigste ressursen et land rår over. Også i Norge selv om vi har rikelig tilgang på naturressurser. Det er våre menneskelige ressurser, våre hoder og hender, som har gjort Norge rikt. Humankapitalen utgjør tre firedeler av vår nasjonalformue, altså mer enn den samlede verdien av oljefondet, oljen i bakken, andre naturressurser og alle våre maskiner og bygninger.

Verdiskaping og velferd

Her og nå er aktiviteten i norsk økonomi høy, med lav ledighet og mange ledige stillinger. Historien viser at slike perioder er kjennetegnet ved at produktiviteten er høy. Mindre lønnsomme og mindre produktive virksomheter taper i kampen om arbeidskraften, mens de mer lønnsomme tiltrekker seg arbeidskraft, slik at de kan øke produksjonen. Arbeidsinnvandring kan da bidra til høyere produksjonskapasitet. Forutsetningen er imidlertid at arbeidsinnvandringen returnerer når høykonjunkturen er over, slik at arbeidstilbudet ikke blir for stort i perioder med lav økonomisk aktivitet.

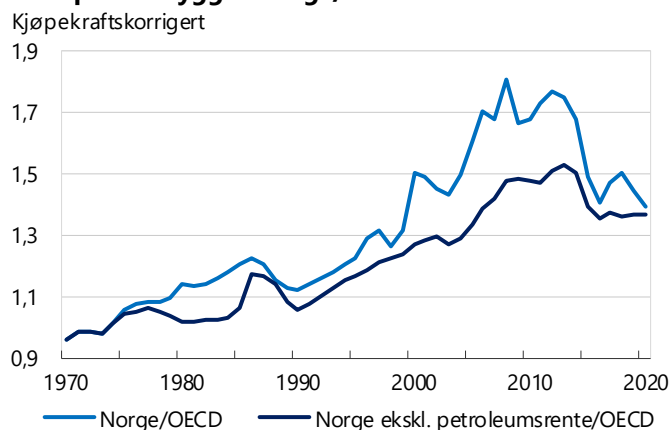
Demografiske fremskrivninger viser at befolkningen vil eldes fremover. De neste førti årene vil befolkningen i arbeidsfør alder stagnere. Samtidig vil befolkningen over 67 år øke med anslagsvis 750 000 personer. Forsørgelsesbyrden vil følgelig øke. Mens skatteinngangen vil vokse svakere, vil utgiftene til pensjoner og helse- og velferdsordningene i utgangspunktet vokse raskere enn før. Hensynet til bærekraften i velferdsordningene fordrer at dette adresseres.

Hovedformålet med økonomisk aktivitet er velferd, i bred forstand. Det mest brukte målet på økonomisk velferd er verdiskaping (BNP) per innbygger. Litt forenklet vil BNP per innbygger bestemmes av andelen av befolkningen som jobber, hvor mange timer hver jobber og hva de produserer per time. Sistnevnte er på sin side grovt sagt avhengig av landets humankapital (befolkningens kunnskap og kompetanse), teknologi og innsats av maskiner og naturressurser. Det absolutte antall sysselsatte har ingen betydning. Et stort land har ikke nødvendigvis større verdiskaping per innbygger enn et lite land.

For Norges vedkommende har vi hatt en sterk velferdsutvikling etter krigen, også når vi ser bort fra

meravkastningen fra petroleumsvirksomheten ("oljerenten").

BNP per innbygger Norge/OECD

Befolkningen eldes

Et spørsmål er om arbeidsinnvandring kan bidra til å dempe aldringen i befolkningen. Også andre land i Europa står overfor samme utfordringer, og diskuterer strategier for å møte en aldrende befolkning.

Størrelsen på befolkningen i et land har i seg selv relativt liten betydning for nivået på inntekt per innbygger. Høyere bruttonasjonalprodukt, BNP, som følge av at flere kan delta i produksjonen, motvirkes av at det blir flere som skal dele på verdiskapingen. (Et lands størrelse kan også ha betydning for verdiskaping per innbygger, men det kan trekke begge veier, og drøftes ikke nærmere her.) Alderssammensetningen i befolkningen, og særlig andelen i yrkesaktiv alder, kan imidlertid bety mye for inntekten per innbygger og for offentlig sektors bærekraft.

Gitt ønsket velferdsnivå og produktivitetsnivå, må det være en viss balanse mellom det antall personer som er i arbeid og de utenfor.

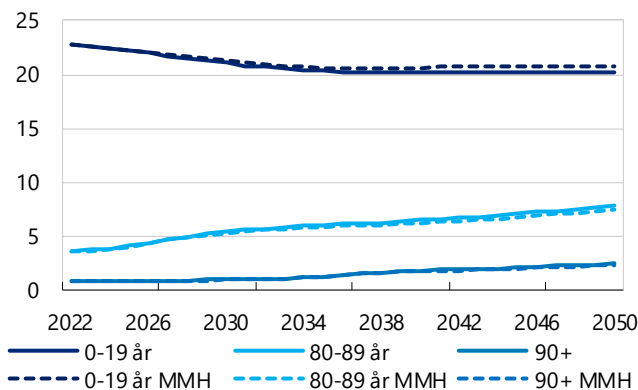
Statistisk sentralbyrå foretar annethvert år fremskrivninger av befolkningen med ulike forutsetninger om levealder, fruktbarhet og innvandring. De siste beregningene ble publisert i sommer. I SSBs hovedalternativ vil befolkningen øke fra 5,4 millioner til 6 millioner i 2050. Dette alternativet forkortes gjerne til MMM, siden det er mellomalternativene i forutsetningene som inngår. Det er lagt til grunn at fruktbarheten vil gå ned fra dagens 1,55 barn per kvinne til 1,5 i 2025, for deretter å stabilisere seg rundt 1,7 barn per kvinne. Forventet levealder øker i fremskrivningen for menn fra 81,6 år i 2021 til 87,3 år i 2050,

mens kvinners levealder forventes å øke fra 84,7 år til 89,6 år.

Andelen under 20 år anslås å avta fra rundt 23 prosent nå til vel 20 prosent i 2025 og forbli på dette nivået til 2050, *se figur*. I motsatt ende vil andelen i alderen 80-89 år øke fra om lag 3½ til 8 prosent, og andelen over 90 år fra om lag 1 til 2½ prosent.

Befolkning i ulike aldersgrupper

Prosentandel. SSBs MMM og MMH (høy innvandring)

Kilde: Statistisk sentralbyrå, juni 2022/NHO

I hovedalternativet antas nettoinnvandringen å avta fra 37 000 personer i år til 10 000–12 000 personer årlig frem til 2050. Et alternativ med om lag dobbelt høy nettoinnvandring (MMH), dvs. 20 000–25 000 personer årlig frem til 2050, vil i liten grad endre de demografiske utviklingstrekkene.

Det grønne skiftet og digitalisering

Vår tids største utfordring er klimakrisen. Dersom global oppvarming ikke skal øke mer enn halvannen grad fra førindustriell tid, må netto klimagassutslipp grovt anslått ned til null innen midten av hundreåret. Dette bør fortrinnsvis skje uten at global aktivitet stagnerer, eller går ned. Dels fordi økonomisk vekst er en forutsetning for fortsatt bedring i global velferd og innfrielse av FNs tusenårs mål, og dels fordi folk ikke vil godta klimatiltak om de medfører lavere levestandard. Sistnevnte forsterkes av at gevinstene ved mindre oppvarming kommer siden, mens kostnadene melder seg her og nå.

Dette vil nødvendiggjøre en total omlegging av våre energisystemer, men vil også medføre betydelige omlegginger av nærings-, transport- og bosettingsstruktur, foruten utvikling av ny, kommersiell teknologi for å få dette til. Det vil føre for langt å beskrive dette i detalj her, men i stort skal produksjonen av karbonbasert energi ned og produksjon av fornybart (sol, vind, vann mm.) kraftig opp.

Fra kompetansebarometeret svarer også nesten tre fjerdedeler av bedriftene at de er helt eller delvis enige i at bedriften deres blir berørt av klima- og miljøkrav. 70 prosent av bedriftene oppgir at de har planer om eller allerede har foretatt endringer som følge av forventninger om en grønn omstilling. 64 prosent av bedriftene oppgir at de utvikler eller tilpasser tjenester og produkter for en grønn omstilling.

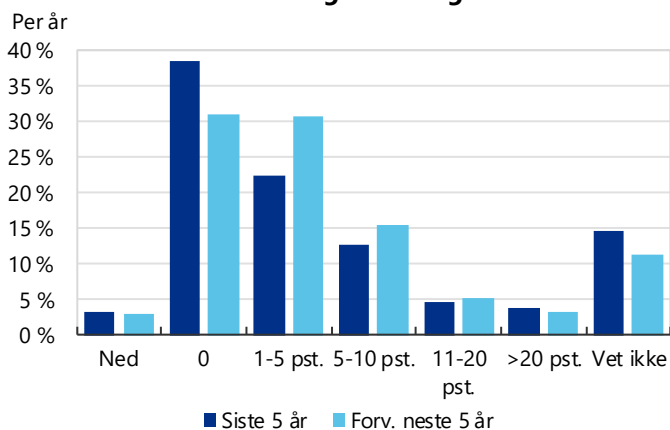
En annen stor drivkraft er den teknologiske utviklingen og den økende digitaliseringen som følger i kjølvannet. Teknologi favner vidt, men de største teknologiske endringene utenom omstillingen av våre energisystemer i grønn retning er digitaliseringen – det forhold at stadig større del av vår verdiskaping kan og vil bli digitalisert, dvs. omgjort til null- og ettall for umiddelbar tilgjengeliggjøring. Den såkalt fjerde industrielle revolusjonen favner konsepter som kunstig intelligens/maskinlæring, tingenes internett og stordata. Bevegelsen mot et mer vektlost samfunn gjorde et kvantesprang under pandemien, da smittevern tvang frem nye arbeids- og møteformer og nye måter å handle på. Selv om mye siden er reversert, har mye også kommet for å bli.

Den teknologiske utviklingen vil på en og samme tid både frigjøre arbeidskraft og skape nye jobber, med andre kompetansebehov. Digitaliseringen gjør at vi kan få mer ut av de samme ressursene. Digitale møter sparer reisetid. Mer hjemmejobbing sparer seter i kollektivtransport og kan lette trykket på pressområdene. Digitalisering har lettet offentlig saksbehandling, og kan få mer ut av knappe helseressurser eksempelvis fordi leger kan fjernkonsultere og -operere. Digitaliseringen gjør det også lettere å styre bruken av energi og andre innsatsvarer eksempelvis fordi økt maskinkraft muliggjør flere målepunkter og tettere overvåking. Digitaliseringen – eller teknologi mer bredt – er derfor også noe av det som kreves for å få til den grønne omstillingen.

Samtidig vil digitaliseringen også kreve ressurser – energi for å drive maskinparken, og folk med rett kompetanse. De siste ti årene har antall IT-sysselsatte økt med over 3 prosent årlig i gjennomsnitt, fire ganger raskere enn annen sysselsetting. Det er all grunn til å tro at veksten her vil fortsette å være sterkere enn på andre områder.

I november 2021 spurte vi våre medlemmer om hvordan digital teknologi har påvirket virksomhetenes produksjonsprosesser de siste fem årene, og hvordan de venter at det vil påvirke produksjonen de neste fem årene. Sett i forhold til foregående femårsperiode, venter de fleste virksomheter at produktiviteten vil øke mer de kommende fem årene enn hva den har gjort de siste fem årene. Det er også færre som venter negativ eller null produktivitetsvekst.

Produktivitetsvekst av digitalisering

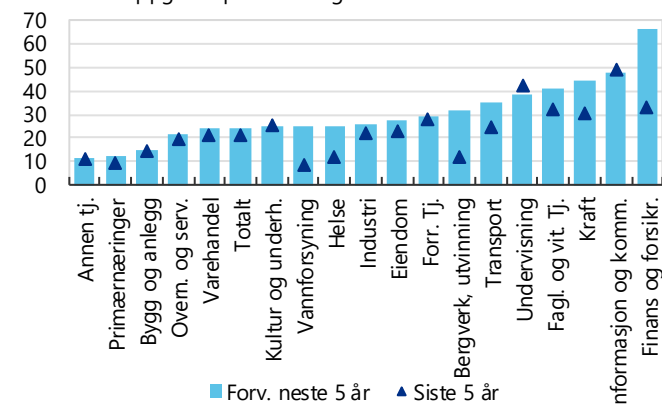

Kilde: NHOs medlemsundersøkelse, november 2021

Samlet svarer hver femte av virksomhetene at produktivitetsveksten vil øke mer enn 5 prosent fremover. Det gjelder i første rekke virksomheter innen finans og forsikring, informasjon og kommunikasjon, kraft samt faglig og vitenskapelig tjenesteyting.

Produktivitetsvekst pga digitalisering

Andel som oppgir >5 prosent årlig. Prosent

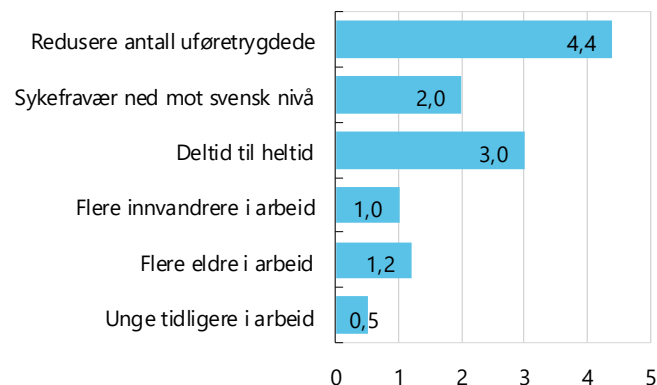
Kilde: NHOs medlemsundersøkelse, november 2021

Perspektivmeldingens forslag

I Perspektivmeldingen 2021 (Meld. St. 14 (2020-2021)) beskrives disse utfordringene som norsk økonomi står overfor, og hvilken betydning dette har for handlingsrommet i budsjettene fremover. Det blir færre yrkesaktive per pensjonist og statens utgifter øker. Samtidig vil veksten i både fonds- og skatteinntekter avta. Samtidig peker de på at balansene kan bedres dersom blant annet yrkesaktiviteten i timer og personer går opp, sykefraværet ned og flere blir inkludert i arbeidslivet, se figur.

Økt handlingsrom ved økt sysselsetting

Mrd. 2021-kroner per år

Kilde: Finansdepartementet, PM21/NHO

3.2 Kompetansebehov nå og fremover

Aldringen av befolkningen fører til at vi har et større behov for helsetjenester fremover. Det fører til økt etterspørsel etter personer med helsefaglig bakgrunn. I tillegg fører det grønne skiftet og fortsatt digitalisering til økt etterspørsel etter personer med teknologifaglig bakgrunn. Pandemien har forsterket noen av disse trendene og ført til at etterspørselen etter enkelte yrkesgrupper har økt mer.

SSB fremskriver behovet for helse- og omsorgsarbeidere på tre ulike nivåer (Dapi, Gjefsen, Stølen og Cappelen (2020)).¹⁴ Samlet sett anslår de at etterspørselen for arbeidskraft øker med knapt 34 000 personer innen helse- og omsorgssektoren i perioden 2022 til 2035. Dapi, Gjefsen, Stølen og Cappelen (2020) er en av de få studiene som også fremskriver arbeidstilbudet. Fremskrivningen er basert på alderssammensetningen av eksisterende arbeidsstyrke og en antakelse om at individene som når arbeidsdyktig alder i fremskrivningene velger utdanning i tråd med gjennomsnittet for de siste

¹⁴ Dapi, B., Gjefsen, H. M., Stølen, N. M., & Cappelen, Å. (2020). Framskrivninger av arbeidsstyrken og sysselsettingen etter utdanning mot 2035. SSB Report, 41.

fem årene. For folk med kortere utdanning vil arbeidsstyrken avta som følge av at flere går av med pensjon, mens tilbudet av arbeidskraft med høyere utdanning vil øke. Samlet sett blir det likevel bare om lag 6000 flere med utdanning innen helse- og omsorgssektoren. Tilbudet av arbeidskraft innen helse- og omsorgssektoren er lavere enn etterspørselen i 2035, slik at det netto mangler knapt 30 000 personer. Det er imidlertid for mange i forhold til etterspørselen som tar andre helsefag, slik at mangelen er større innen videregående helse- og omsorgsfag og sykepleiere og vernepleiere. Netto mangler disse to områdene 47 000 personer.

Hjemås, Holmøy og Haugstveit (SSB, 2019)¹⁵ anslår at antall årsverk i helse- og omsorgssektoren blir noe høyere enn det SSB kommer frem til. I deres fremskrivninger øker etterspørselen med 105 000 i perioden 2017 til 2035. I denne analysen forutsetter man 1 prosent årlig forbedring av tjenestestandardene, 0,5 prosent årlig arbeidsbesparende produktivitetvekst, konstant familieomsorg tilsvarende 90 000 årsverk, og et gradvis fall i brukerfrekvensene for personer eldre enn 55 år som følge av antatt forbedring av helsetilstand. Dersom produktiviteten holdes konstant fra 2017-nivå, vil antall årsverk i helse og omsorgssektoren øke med ytterligere 45 000 årsverk. Dvs. at den samlede økningen i helse- og omsorgsykker øker med 150 000 årsverk frem til 2035 og at 460 000 årsverk går med til å drifte denne sektoren. For å sammenligne med analysen til Dapi, Gjefsen, Stølen og Cappelen (2020) over perioden 2022 til 2030 (forutsatt lik vekst i arbeidstilbud/etterspørsel per år), er samlet etterspørsel i hovedscenariot til Hjemås, Holmøy og Haugstveit 25 000 flere personer. Kvalitetsforbedring av tjenestene er en medvirkende faktor til dette.

Høyere produktivitet kan også bidra til å møte arbeidskraftbehovet i helsesektoren, se f.eks. Rambøll og Menon (2022), Hjemås m.fl. (2019) og Oslo Economics.¹⁶ På oppdrag fra KS og Spekter har Rambøll og Menon vurdert ulike løsninger som kan dempe veksten i bemanningsbehovet i helse- og omsorgssektoren i fremtiden. De oppsummerer situasjonen slik:

1. Ingen OECD-land har høyere andel av arbeidsstyrken ansatt i helsesektoren enn Norge
2. Stor mangel på arbeidskraft i helsesektoren
3. Lav produktivitetvekst
4. Akselererende vekst i behovet for arbeidskraft i helsesektoren

Rambøll og Menon mener at de langsiktige bemanningsutfordringene kan løses gjennom en langt sterkere omstillingstakt i sektoren enn hva som har vært tilfellet de siste tiårene. Det pekes på at det finnes forbedringsinitiativer som kan gi betydelige produktivetsgevinster i alle deler av helse- og omsorgssektoren, men at det samtidig er en rekke politiske, organisatoriske, teknologiske, juridiske og kulturelle barrierer som må ryddes av veien for at gevinstene skal realiseres.

Rambøll og Menon vurderer at det vil være særlig interessant å gå videre med løsningsdimensjonene *teknologi og oppgavedeling*. Barrierene som er kartlagt innen disse dimensjonene tilsier også at flere av gevinstene kan være enklere å realisere enn i de to øvrige løsningsdimensjonene, heltidsstillinger og brukermedvirkning.

Det er økt etterspørselen etter digitale tjenester gjennom tre kanaler; flere benyttet hjemmekontor, digitale strømmetjenester og nettløsninger på varehandel. Det har økt etterspørselen etter personer med IKT-faglig bakgrunn og særlig IKT-rådgivere. Årsaken til at IKT-teknikere ikke økte mer kan ha sammenheng med knapphet på arbeidskraft. Oppgangen i IKT-rådgivere har fortsatt i 2021.

Om lag 15 prosent av våre medlemmer svarte i november 2021 at kompetansebehovet innen IKT-utdanninger (både generelt og med spisskompetanse) vil øke mer i de kommende fem årene sett i forhold til behovet de siste fem årene.

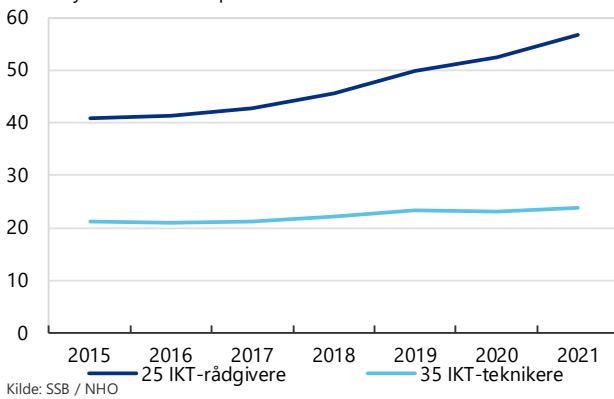
¹⁵ www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/attachment/386122?ts=16a9b1eef68

¹⁶ Hjemås, G., Holmøy, E. og Haugstveit, F. (2019). Fremskrivninger av etterspørselen etter arbeidskraft i helse- og omsorg mot 2060. SSB rapport 2019/12. og

www.ks.no/contentassets/a93715d6039a44bf865a0f1482462b84/Sluttrapport-Bemanningsutfordringer-i-helse-og-omsorgssektoren-Ramboll-og-Menon.pdf

Yrke

Antall sysselsatte, 1000-personer

På toppen av pandemien kommer det grønne skiftet og økt behov for personer med teknisk bakgrunn. En nylig rapport av Oslo Economics¹⁷ viser til åtte sentrale verdikjeder som er avgjørende for å få til det grønne og digitale skiftet. Det er havvind, batteri, hydrogen og karbonfangst- og lagring, maritim sektor, skog, kraftsystem og bærekraftige bygg. Utviklingen av disse verdikjedene vil føre til økt behov for arbeidstakere med teknisk faglig bakgrunn.

Blant våre medlemsbedrifter svarte om lag 60 prosent i november i fjor at de i stor eller noen grad vil ha større behov for kunnskap for å tilpasse seg for å imøtekomme klima- og miljøkrav. Litt mer enn halvparten av bedriftene oppgir at de vil ha større behov for lederkompetanse. Blant fagkompetanser, oppgir halvparten at de vil ha mer behov for fagarbeiderkompetanser og IKT-kompetanse, mens om lag 40 prosent oppgir at de vil ha større behov for teknologisk/ingeniørkompetanse.

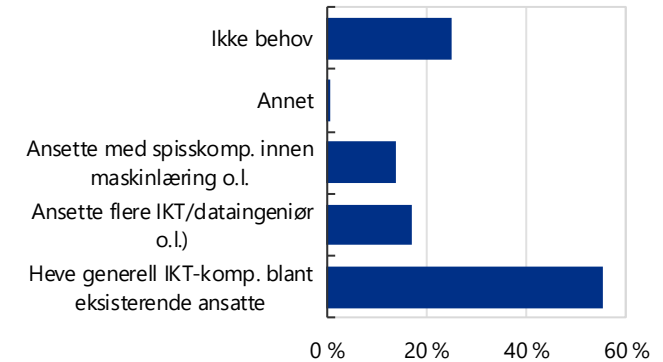
Norge er trolig likevel bedre rustet til å møte det grønne skiftet sammenlignet med mange andre land. Petroleumssektoren har sysselsatt mange med teknisk faglig kompetanse. Tidligere erfaringer har vist at når aktiviteten i denne næringen avtar, fristilles arbeidskraft som kan brukes på andre områder. Etter oljeprisfallet i 2014 ble sysselsettingen i oljerettet næringsliv kraftig redusert. Ingeniører og andre fikk i stedet jobb i andre næringer. I tillegg virket det globale arbeidsmarkedet som en støtdemper, og noen returnerte til hjemlandene sine da fremtidsutsiktene i petroleumssektoren ble mindre gode.

¹⁷ <https://osloeconomics.no/wp-content/uploads/2022/11/Kompetanse-og-kunnskapsbehov-for-det-gronne-skiftet.pdf>

Oslo Economics anslår et behov for henholdsvis 13 000 (lavscenarior), 64 000 (mellomscenarior) og 115 000 (høyscenario) flere sysselsatte i 2030. De utvalgte yrkesgruppene består av 50 prosent håndverksyrker og operatører, 40 prosent ingeniører og arbeidsledere, og 10 prosent sivilingeniører og IKT-utviklere.

Kompetansebehov pga digitalisering

Forventet behov neste fem årene*

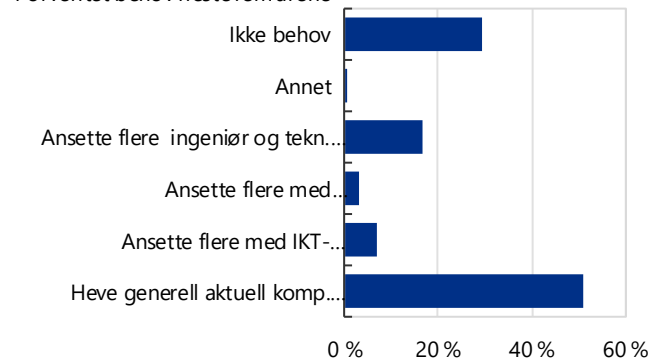

*Sammenlignet med siste 5 år, fører digitalisering til at din virksomhet de neste 5 årene vil ha større behov fremover for å...

Kilde: NHOs medlemsundersøkelse, november 2021

Kompetansebehov pga grønn omstilling

Forventet behov neste fem årene*

*Sammenlignet med siste 5 år, fører grønn omstilling til at din virksomhet de neste 5 årene vil ha større behov fremover for å...

Kilde: NHOs medlemsundersøkelse, november 2021

Mellomalternativet til Oslo Economics viser om lag dobbelt så høy etterspørsel etter teknisk faglig arbeidskraft som fremskrivningene fra SSB ved Dapi, Gjefsen, Stølen og Cappelen (2020)¹⁸. I denne rapport fastslår de at behovet for personer med teknisk faglig bakgrunn vil øke med knapt 50 000 personer frem mot 2035. Årsaken til at behovet ikke øker mer må blant annet ses i sammenheng med at aktiviteten i petroleumsnæringene i fremskrivningene går ned. Dermed vil denne næringen sysselsatte færre med teknisk faglig bakgrunn enn i dag. I tillegg er fremskrivningene i SSB-rapporten ikke basert på at

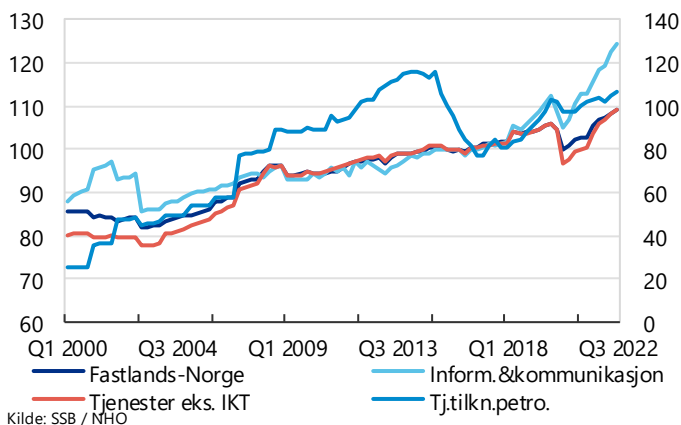
¹⁸ Dapi, B., Gjefsen, H. M., Stølen, N. M., & Cappelen, Å. (2020). Framskrivninger av arbeidsstyrken og sysselsettingen etter utdanning mot 2035. SSB Report, 41.

vekstratene fortsetter, men vil påvirkes av relativ lønn og arbeidsledighet. Dersom relativ lønn øker, går etterspørselen ned. På den andre siden kan fremskrivningene i SSB undervurdere det reelle behovet for IKT- og teknisk faglig bakgrunn dersom nye næringer, som har behov for denne kompetansen, vokser frem. Det vil de også gjøre dersom eksisterende næringer får økt sitt behov ut over det som ligger i historiske data.

Digitalisering og det grønne skiftet kan dermed endre kompetansebehovene. Sett i et historisk perspektiv er det også det som har skjedd. For 21 år siden sprakk dotcom-boblen. Den gang var internett noe helt nytt, og mange personer og selskaper ville slå gjennom med de nye mulighetene som internett kunne skape. Etterspørselen etter arbeidstakere med IKT-bakgrunn skjøt i været, og falt kraftig når boblen sprakk. Fra nasjonalregnskapet ser vi denne utviklingen i næringen informasjon og kommunikasjon (IKT-næring). Denne næringen sysselsetter mange med IKT-utdannelse. Siden bunnen i 2003 har timeverkene steget jevnt. Petroleumsnæringen benytter og sysselsetter også personer med IKT-kompetanse. Figuren viser derfor også at oljenedturen, som startet i 2014, også dro ned timeverkene i IKT-næringen. Etter dette og frem til pandemien, og særlig i etterkant av pandemien, har igjen etterspørselen etter IKT-tjenester økt kraftig og mer enn de andre tjenestenæringene.

Timeverk utvalgte næringer

3. kvartal 2013 = 100

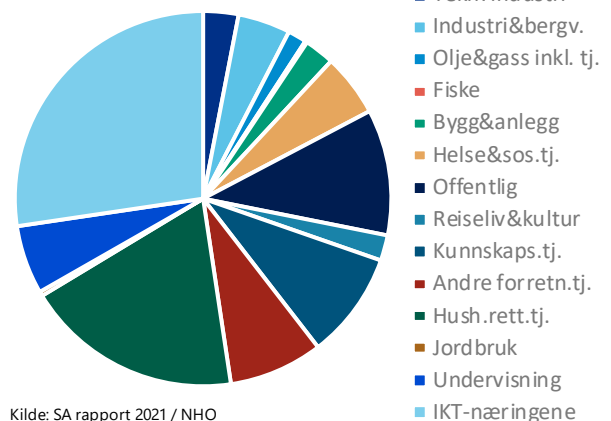
Spørsmålet er derfor om den senere oppgangen i etterspørselen vil vare ved eller om kompetansebehovet vil endres vesentlig med digitalisering og det

¹⁹ Eggen, F. W., Måøy, J., Røtnes, R., Norberg-Schultz, M., & Steen, J. I. (2021). Norges behov for IKT-kompetanse i dag og fremover.

grønne skiftet. Det er liten tvil om at virksomhetene har hatt økt behov for IKT-tjenester. Personer med IKT-utdannelse finnes i alle næringer, og bare hver tredje med IKT-utdannelse finnes i selve IKT-næringen i 2019 (Eggen, Måøy, Røtnes, Norberg-Schultz, & Steen, 2021).¹⁹ På den andre siden er det nå i USA masseoppsigelser, særlig innen teknologisektoren, se avsnitt 3.6.1. Det kan tyde på redusert etterspørsel etter personer med teknologifaglig bakgrunn.

Sysselsatte med IKT-kompetanse

2019

Kilde: SA rapport 2021 / NHO

Dapi, Gjefsen, Stølen og Cappelen (2020) anslår at vel 62 000 flere vil ta en utdanning innen tekniske fag. Fordelt på nivå vil vel 67 000 flere ta høyere utdanning, mens det vil bli vel 5 000 færre med yrkesfaglig teknisk bakgrunn. At det blir færre av sistnevnte skyldes både forholdsvis lav rekruttering til yrkesfag og at flere går av med pensjon.

Balanse mellom tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft bør vurderes i lys av befolkningens generelle formelle kompetanse og realkompetansen som tilegnes gjennom yrkeslivet. Det er store endringen i det formelle kompetansebehovet over tid. Flere personer går ut av arbeidsstyrken med kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning, mens de som kommer inn er personer med registret utdannelsesnivå ut over dette.

Realkompetanse tilegnes i arbeid. Læring er dynamisk, og skjer hele arbeidslivet. Det er derfor interessant at mer enn halvparten av våre medlemsbedrifter svarer at egne ansatte må få et påfyll av digital kompetanse for å møte digitaliseringen som pågår og møte det grønne skiftet. Denne kompetansen

er imidlertid vanskeligere å tallfeste, da registerdata baserer seg på høyeste fullførte utdanning.

Analysen viser til dels store sprik mellom hvor mange personer som vi i Norge trenger med helse- og teknologifag bakgrunn. Dersom vi legger til grunn at etterspørsel og tilbud utvikler seg med en fast vekstrate per år, viser SSBs anslag vekst i etterspørselen etter IKT- og tekniske fag på knapt 30 000 personer og 21 000 helsefaglig bakgrunn i 2030. Hjemås m.fl. anslår at behovet for helsefaglig bakgrunn kan bli 67 000 personer i 2030. De øverste estimatene for etterspørselen etter IKT- og teknisk faglig bakgrunn fra høyalternativet til Oslo Economics er 115 000 personer i 2030. Få fremskriver tilbudet av arbeidskraft, men dersom vi legger SSBs fremskrivninger til grunn ender vi på at vi netto vil mangle mellom 17 000 og 63 000 personer med helsefaglig bakgrunn i 2030. Vi vil enten gå mer eller mindre i balanse mellom tilbud og etterspørsel etter teknisk faglig utdanning dersom vi legger fremskrivninger fra SSB til grunn. Dersom vi legger til grunn Oslo Economics, vil vi mangle om lag 55 000 personer i 2030. Totalt kan det dermed bli behov for opptil 118 000 personer.

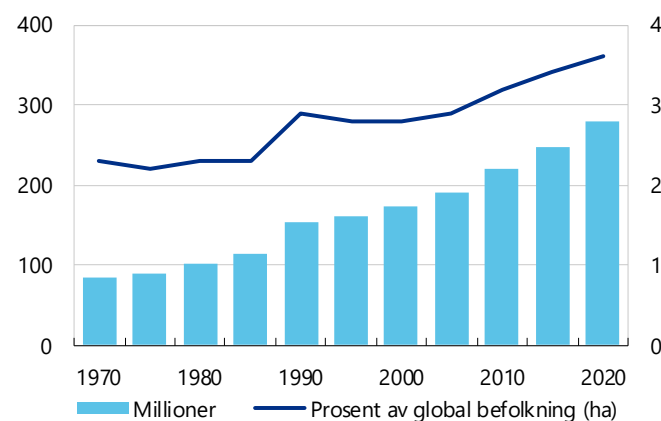
3.3 Noen internasjonale perspektiver

I 2020 var det ifølge FNs *World Migration Report 2022* snaut 281 millioner migranter globalt. Dette tilsvarer om lag 3½ prosent av jordas befolkning. FNs anbefalte definisjon av en migrant er en som har erstattet sitt "vanlige" oppholdsland med et annet oppholdsland. Dette omfatter både de som har opphold i et annet land av kort varighet – mer enn tre måneder, men under ett år – og lang varighet, dvs. over ett år. Denne definisjonen samsvarer med den SSB benytter, der det begrepsmessig skiller mellom "innvandrere", dvs. utenlandsfødte med utenlandsfødte foreldre og besteforeldre, og "norskfødte med innvandrerforeldre." SSB regner således ikke de som er født i Norge, uavhengig av opphav, som innvandrere.

Både antallet migranter og andelen av jordas befolkning som migrerer har økt de siste tiårene. I 1970 var det anslagsvis 85 millioner migranter globalt. Nå er antallet vel tre ganger høyere. Tilsvarende har andelen migranter økt noe, fra 2¼ prosent av jordas befolkning på 1970- og 1980-tallet, til rundt halvannen ganger mer nå. FN anslår at antall migranter trolig ble noe redusert under koronapandemien. Det

store flertall av verdens befolkning bor imidlertid i det landet de er født i.

Global migrasjon

Migrasjonen er ujevnt fordelt, både hva angår opphavs- og mottakerland. I absolutte termer er Europa største mottaker, med 87 millioner migranter, deretter følger Asia med 86 millioner og Nord-Amerika med 59 millioner, hvorav 51 millioner i USA alene. Blant opphavslanene er India størst, med nesten 18 millioner som lever utenlands, fulgt av Mexico og Russland med rundt 11 millioner, og Kina med 10. I relative termer ligger Oseania høyest, med 22 prosent utenlandsfødte, fulgt av Nord-Amerika og Europa med henholdsvis 16 og 12 prosent.

Antall migranter i Europa har økt kraftig de siste tiårene. I 2020 bodde det 87 millioner migranter i Europa, nesten 80 prosent flere enn i 1990. Av disse var drøyt halvparten interne migranter, dvs. født i Europa, og resten født utenfor Europa. Sistnevnte gruppe er om lag doblet de siste tretti årene. Antall europeiskfødte som bor utenfor Europa har samtidig holdt seg noenlunde stabilt over samme tidsrom. Europa har m.a.o. hatt netto innvandring i perioden.

Historisk sett har jakten på arbeid, eller bedre betalt arbeid, ofte drevet av økonomisk nød i hjemlandet vært den viktigste årsaken til migrasjon. Nest viktigst har vært flukt fra krig, undertrykking eller forfølgelse i hjemlandet. FN anslår at i 2019 var 62 prosent av migrantene, dvs. om lag 169 millioner, migrantarbeidere. Øvrige grupper migranter er familiegjenforente, studenter og "andre".

Både institusjonelle og teknologiske/økonomiske forhold kan påvirke migrasjonen. De institusjonelle kan for eksempel være Nordens felles arbeidsmarked (siden 1954), EUs etablering av fri bevegelse av

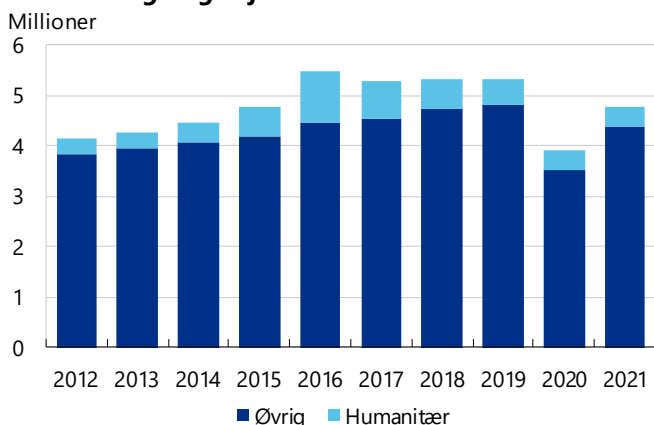

arbeidskraft innen EØS-området og USAs *Green Card* for mer individrettet rekruttering av arbeidskraft utenfra. Viktigst av de økonomiske er forskjeller i lønnsnivå og jobbmuligheter. Data viser likevel at andelen migranter fra de aller fattigste landene er lav. Det avspeiler både at de fattigste ikke har midler til å betale for en reise, men i noen grad også at de ikke kjenner til mulighetene i andre land. Empiriske studier tyder da også på at andelen emigranter stiger med økende inntektsnivå, frem til et inntektsnivå rundt 60 000-80 000 kroner pr. innbygger. Når inntektsnivået øker ytterligere, avtar andelen migranter. Økende inntektsnivå gjør det relativt sett mer attraktivt å bli værende i fødelandet.

I lys av drivkreftene er det ikke så overraskende at ILO anslår at om lag to tredeler av migrantarbeiderne befinner seg i høyinntektsland, og innpå en tredel i middelinntektsland.

Arbeidsmigrasjonen gir inntekter for den som flytter, men i neste runde også for hjemlandet. Verdensbanken anslår at overføringene til hjemland klassifisert som lav- og middelinntektsland nå utgjør drøyt 500 mrd. amerikanske dollar årlig. Dette er på nivå med offentlig finansiert bistand til de samme landene, og rundt fem ganger mer enn disse landene mottar i direkteinvesteringer. Overføringene utgjør beskjedne 0,5 prosent av globalt BNP, men adskillig mer enn dette for enkeltland. Eksempelvis tilsvarer overføringene til Somalia vel 30 prosent av landets BNP.

OECD: Varig migrasjon

Kilde: OECD Int. Migration Outlook 2022 / NHO

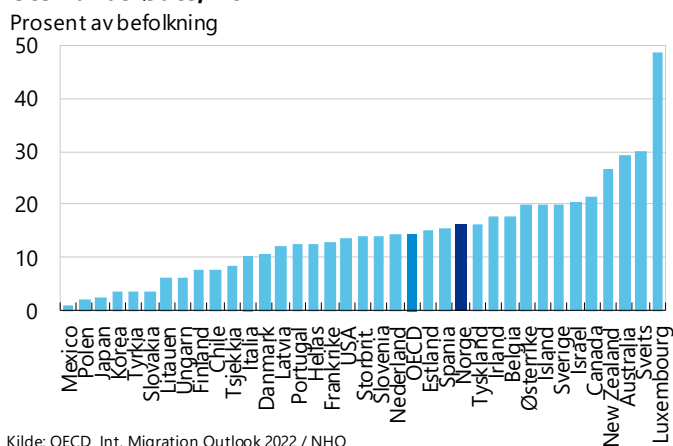
De siste ti årene har industrilandene mottatt 4-5 millioner permanente innvandrere årlig, jf. figuren

²⁰ Tallene for et enkeltår vil også inkludere personer som skifter status, fra midlertidig til varig opphold.

under. Koronapandemien og tilhørende innreise-restriksjoner reduserte antallet markant i 2020, men i fjor økte innvandringen igjen.²⁰

I absolutte termer er de største landene også de største mottakerne av innvandrere. I fjor utgjorde innvandringen til de 13 landene i EU som har standardisert, sammenliknbar statistikk 2,1 millioner personer. Av dette mottok de fire største 70 prosent. To av fem innvandrere var EU/EØS-interne, altså et resultat av fri bevegelse mellom landene. I relative termer er variasjonen mellom industrilandene betydelig, fra Japan, der bare 2 prosent av befolkningen er utenlandsfødt, til Luxembourg, der tett på halvparten av befolkningen er det. I Norge er 16 prosent av befolkningen utenlandsfødt, mot et gjennomsnitt for industrilandene på 14 prosent, jf. figuren under.

Utenlandsfødt, 2021

Kilde: OECD Int. Migration Outlook 2022 / NHO

Aldring en felles utfordring

Eldrebolgen treffer ikke bare Norge. I alle høyinntektsland (og flere andre) vil forsørgelsesbyrden ventelig øke i årene som kommer. Dette skyldes en kombinasjon av lavere fødselstall og høyere forventet levealder. I 1970 fikk hver kvinne i høyinntektslandene i gjennomsnitt 2,5 barn over livsløpet. Dette har nå sunket til rundt 1,5 barn. I FNs siste befolkningsfremskrivninger, fra juli i år, forutsettes fødselsraten å holde seg på dette nivået også i tiårene fremover. I 1970 var forventet levealder ved fødsel i høyinntektslandene drøyt 70 år. Nå er den 80 år, og innen midten av hundreåret vil den ha passert 85 år.

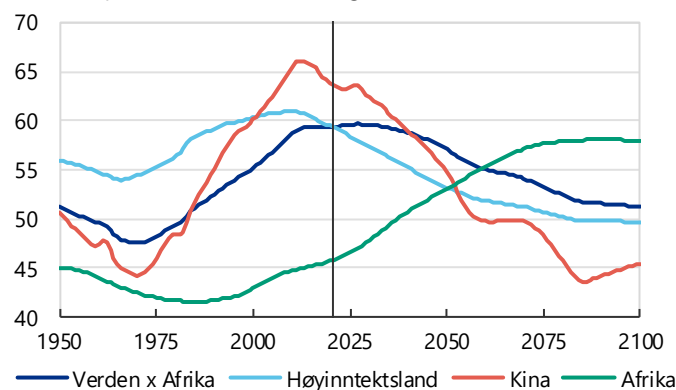
Fra 2020 til 2050 anslår FN at befolkningen i høyinntektslandene vil øke fra 1244 til 1282 millioner, dvs. med beskjedne 38 millioner, tilsvarende en

gjennomsnittlig årlig befolkningsvekst på 0,1 prosent. Men mens befolkningen i aldersgruppen over 64 år anslås å øke med 125 millioner, vil befolkningen i alderen 20-64 år *avta* med 58 millioner.

Dette vil fortsette å vri forsørgerbyrden i gal retning. Mens det i 1970 var 5,6 ganger så mange i aldersgruppen 20-64 år som i aldersgruppene over 64 år, er forholdet nå 3:1, og vil i 2050 være under 2:1.

Verden: Forsørgerbyrde

20-64 år i prosent av hele befolkningen

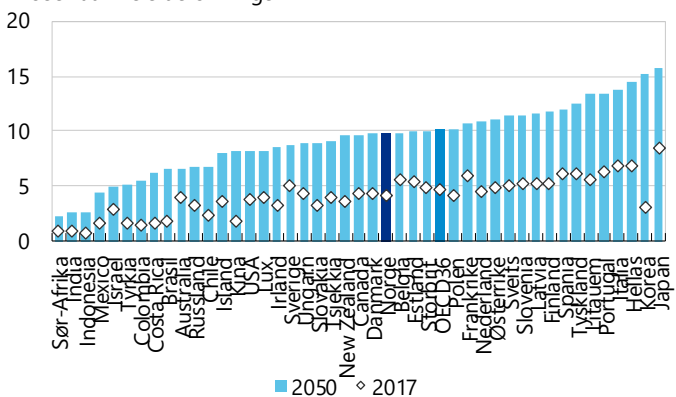

Kilde: Refinitiv Datastream / UN World Population Prospects / NHO

Endringen er enda mer markert for de eldste aldersgruppene, der behovet for pleie- og omsorgstjenester er størst. I 1970 var rundt 1½ prosent av befolkningen i høyinntektslandene 80 år eller mer. Nå er andelen 5 prosent, og i 2050 vil den nå nesten 11 prosent. Variasjonene mellom landene er betydelige, jf. figuren under. I 2050 vil anslagsvis hver syvende japaner være over 80 år, mot hver fjerde i India.

Befolkning over 80 år

Prosent av hele befolkningen

Kilde: OECD Health At A Glance 2019 / NHO

Dette innebærer at en stadig større del av befolkningen vil komme opp i en alder der helseutfordringene tradisjonelt har vært større. For eksempel anslår OECD at andelen demente i befolkningen i industrilandene vil nesten dobles frem mot midten av hundreåret. En økende andel med behov for pleie

og omsorg vil medføre at en økende andel av de arbeidssføres arbeidsinnsats må rettes inn mot helse- og omsorgsarbeid. Mens medisinske gjennombrudd, for eksempel i bekjempelsen av demens, eller økt bruk av teknologi, for eksempel til fjernovervåking og -diagnostisering, vil kunne dempe dette behovet.

I Europa anslås befolkningen de neste tretti årene å krympe med anslagsvis 0,2 prosent årlig. Også her vil hele nedgangen komme i arbeidsfør alder, mens befolkningen over 64 år vil øke med 1,2 prosent årlig. Utviklingen i forsørgerbyrden og andelen over 80 år vil imidlertid være noenlunde lik som for høyinntektslandene under ett.

De siste femti årene har høyinntektslandene hatt en årlig nettoinnvandring på 0,026 prosent av bosatt befolkning. I FNs referansebane anslås denne å ligge rundt 0,02 prosent årlig. Virkningen av høyere innvandring belyses ikke direkte, men FN har også et beregningsalternativ uten migrasjon mellom land. I dette scenarioet vil befolkningen i alderen 20-64 år i 2050 være 1,7 ganger større enn befolkningen over 65 år, mot 1,8 ganger i referansebanen. Av dette kan tre forhold avledes. Det ene er at fordi migranter i større grad enn majoritetsbefolkningen er i arbeidsfør alder, så vil innvandring dempe forsørgerbyrden. Det andre er at innvandringen må vedvare over tid. En engangsøkning vil ikke ha varige virkninger på forsørgerbyrden. Det tredje er at om forsørgerbyrden ikke skal øke, må innvandringen øke betraktelig fra dagens nivå.

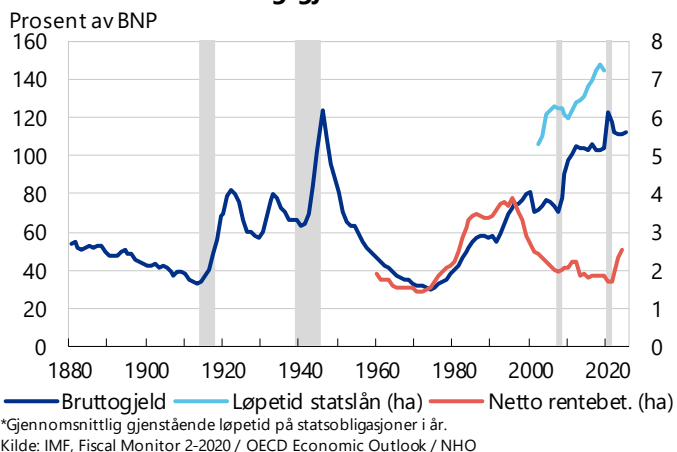
Som figuren over illustrerer, er det viktige unntak fra hovedbildet. FN anslår at Afrikas befolkning i 2050 vil nå nesten 2,5 milliarder, som impliserer en årlig befolkningsvekst på 2,0 prosent. Her vil imidlertid den altoverveiende del av veksten komme i arbeidsfør alder. Befolkningen i aldersgruppen 20-64 år anslås å vokse med 2,5 prosent årlig i gjennomsnitt. I 2050 vil det fortsatt stå komfortable 9 personer i alderen 20-64 år bak hver person over 64 år. Afrika vil således ha betydelig demografisk medvind de neste tiårene, og dermed også vekstpotensial. Verdensdelen vil også representere en potensielt stor kilde til arbeidskraft i arbeidsfør alder for andre land.

Aldring vil svekke statsfinansene

Etter at statsgjelden i industrilandene økte under to verdenskriger, fikk sterk økonomisk vekst gjeldsraten ned igjen i de første tiårene i etterkrigstiden, til

et historisk bunnivå på 29 prosent av BNP i 1974. Siden har gjeldsraten økt, først jevnt og trutt, siden i krisemotiverte sprang. Finanskrisens inntektssvikt, stimulanter og bankpakker løftet på fire år gjeldsraten fra 71 til 101 prosent. Så har inntektssvikt og rekordstore pakker under koronapandemien løftet gjeldsraten videre til rekordhøyde 123 prosent i 2020. Siden har oppsving og bortfall av koronarelaterte utgifter brakt raten ned igjen, men IMF anslo i høst likevel at gjeldsraten vil forbli på et høyere nivå enn før pandemien, jf. figuren under.

Industriland: Offentlig gjeld

I mange år økte de offentlige rentebetalingerne i takt med gjeldsøkningene. Den "store moderasjonen", med lavere og mer stabil prisvekst og tilhørende lavere renter, endret på dette. Siden 1995 har de offentlige rentebetalingerne avtatt som andel av BNP. Slik rentefallet har drevet formuespriser til værs, har det også muliggjort stadig mer gjeld, både privat og offentlig. Inntil nå. Høyere prisvekst har drevet både korte og lange renter opp, og dermed også rentebetalingerne. Fortsatt er renteøkningene i all hovedsak ikke strukturelle, men sykliske, drevet av inflasjonssjokket som følge av den "perfekte stormen." Samtidig er det for tidlig å avskrive muligheten for at inflasjonen (og dermed rentene) en lengre periode kan holde seg høyere enn de siste tiårene. Også mer strukturelle faktorer – som aldringen, den grønne energiomstillingen og mulig de-globalisering – kan trekke i retning av høyere inflasjon og renter. I så fall kan de høye gjeldsratene gi mange av landene en svært utfordrende gjeldsdynamikk fremover, der økende rentebetalinger vil øke underskudd og vil møte økes med ytterligere gjeld og/eller store offentlige inntektsøkninger.

Dette poenget adresseres i OECDs Economic Policy Paper 29/2021, *The Long Game: Fiscal Outlooks to*

2060 Underline the Need for Structural Reform. I en slags referansebane holdes industrilandenes primærbalanse (dvs. utenom rentebetalinger) uendret på 1½ prosent av BNP til 2060. Gitt dette vil nettogjeldsraten øke gradvis, fra dagens drøye 80 prosent av BNP til rundt 140 prosent i 2060, en økning som OECD karakteriserer som "ikke eksplosiv."

Denne referansebanen ser imidlertid bort fra økte kostnader knyttet til aldring. I en alternativbane drives veksten i utgiftene til pleie og omsorg både av en vekst i BNP per innbygger (inntektseffekten), av relativt sett flere eldre (aldringseffekten) og av at prisene på helsetjenester stiger mer enn andre priser grunnet lavere produktivitetvekst (Baumol-effekten). I tillegg kommer økte utgifter til pensjoner, drevet av en økende andel pensjonister og en forutsetning om at kompensasjonsgraden (pensjon/lønn) forblir på dagens nivå. I alternativbanen havner nettogjelden på en raskt økende bane, og når mer enn 300 prosent av BNP i 2060. For alternativt å stabilisere gjelden, må netto skattebyrde i medianlandet løftes med 8 prosent av BNP. Med et skatteinivå rundt 40 prosent av BNP tilsvarer dette en økning i skattene på rundt 20 prosent. Som OECD påpeker, er ikke dette nødvendigvis ønskelig.

Som alternativ til skatteøkninger viser OECD til tiltak for å inkludere flere og heve pensjonsalderen. Tiltak for å øke produktiviteten vil heve levestandarden, men de vil ikke bedre statsfinansene nevneverdig. Muligheten for å bedre den demografiske balansen gjennom å øke innvandringen drøftes ikke som et alternativ.

Innvandring som svar på kompetanseknapphet

Det følger av drøftingen over at innvandring i et omfang som ikke avviker vesentlig fra gjeldende nivåer bare i svært begrenset grad vil bidra til en bedre generasjonsmessig balanse i befolkningene i høyinntektslandene.

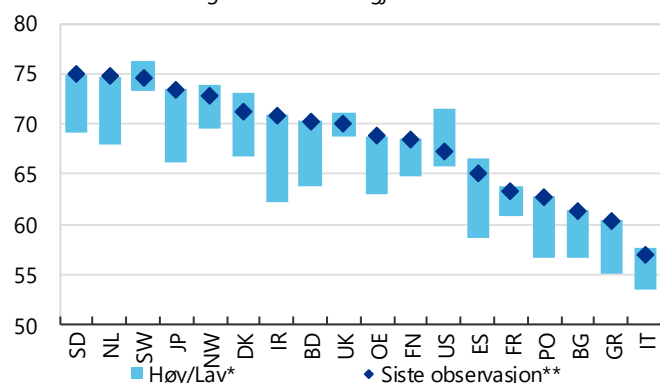
Dette til tross har en rekke industriland i det siste tatt initiativ for å tiltrekke seg mer arbeidskraft utenfra, og spesielt kompetansearbeidskraft. Mens deler av dette kan betraktes som mer langsiktig motivert, synes det også motivert av den mer generelle mangelen på arbeidskraft i kjølvannet av pandemien.

På kort sikt var det særlig tre forhold som bidro til ganske sterk aktivitetsvekst ut av pandemien – store budsjett- og rentestimulanter, vridning fra tjenester

til varer og raskere utrulling av vaksiner enn opprinnelig antatt. Gjennom 2021 bidro dette til tiltakende knapphetsproblemer i en rekke markeder – også arbeidsmarkedet. I sistnevnte bidro også restriksjoner på migrasjon grunnet smittevern hensyn til stramheten. Selv om restriksjonene stort sett er borte nå, har det tatt tid før utenlandsk arbeidskraft har kommet tilbake, som også avspeiler høy fart og stor arbeidskraftetterspørsel i hjemlandene. Som figuren under viser, ligger yrkesdeltakingen nå på historisk høye nivåer i brorparten av industrilandene. (Et viktig unntak er USA, der pandemien ser ut til å ha fremskyndet folks avgang fra arbeidslivet, karakterisert som "The Great Resignation".)

OECD: Aktivitetsrate

Prosent av befolkning 15-74 år. Sesongjustert

*Siste 20 år. **Siste observasjon Q2 2022
Kilde: Refinitiv Datastream / OECD MEI / NHO

Eksemplene på mer målrettede tiltak for å få tak i arbeidskraft utenfra er mange. I USA lanserte Biden-administrasjonen i februar i fjor en rekke politikkendringer med sikte på å lette rekrutteringen av utenlandsk arbeidskraft, spesielt innen STEM-fag (Science, Technology, Engineering og Mathematics). Som en konsekvens av at pandemien tvang frem mer fjernjobbing tilbyr nå flere industriland visa til digitale nomader, dvs. folk som bor ett sted, men fjernjobber for selskaper i andre land.

For å gjøre det enklere og raskere å kunne få opphold i EU tas det sikte på å reformere to deler av eksisterende lovgivning: enkelttillatelsen og langtidsoppholdsdirektivet. I tillegg foreslår EU å etablere en plattform for å synliggjøre kompetansebehovene i EU og å finne nye migrasjonsveier på lengre sikt, særlig slik at innvandring innen områder som helse og innovasjon samt blant unge arbeidstakere vil øke.

Ambisjonen med å endre enkelttillatelsen (som lar migranter få opphold og arbeide) er å forkorte prosessen, siden langdryge prosesser kan gjøre at arbeidsgivere i mindre grad rekrutterer internasjonalt.

Det foreslås å bedre prosessen for kombinert arbeid og bosted. Dette skal gjøre prosessen raskere og enklere for søkere og arbeidsgivere. Søkere skal kunne sende inn søknader fra både ikke-EU-land og EU-medlemsstater. Det skal styrke likebehandling og gi økt beskyttelse mot arbeidsutnyttelse.

Endringer i langtidsoppholdsdirektivet (Long Term Residence Directive (LTRD)) er å tillate ikke-EU-borgere å samle oppholdsperioder i forskjellige medlemsland. På den måten kan de enklere oppfylle kriteriet for 5-års opphold, som kreves for å bli boende på lang sikt. Videre vil kommisjonen forenkle den interne EU-mobiliteten for tredjelandborgere med langtidsopphold.

EU Talent Pool er opprettet slik at arbeidsgivere lettere kan finne riktig kompetanse på tvers av landegrensene i EU, og for å lettere tiltrekke relevant arbeidskraft utenfra. Det foreslås også å inngå såkalte 'Talent Partnerships' med utvalgte land i Asia og Afrika. Disse partnerskapene skal gagne avsender- så vel som mottagerland og dekke kompetanse på ulike nivå.

I EU undersøkes det også ulike nye veier for mer regulær migrasjon til EU. Kommisjonen ser som tidligere nevnt også på potensialet for økt regulær migrasjon på mellomlang til lengre sikt rundt tre områder: omsorg, ungdom og innovasjon.

Målet er å:

- Tiltrekke seg kompetanse og talent i sektorer der det er mangel på arbeidskraft og udekkede kompetansebehov, f.eks. i pleiesektoren;
- Skape muligheter for unge mennesker til å dra nytte av arbeid og reise; og
- Fremme innovasjonsentreprenørskap i EU og investere i europeisk teknologisuverenitet.

Storbritannia har etter *brevit* tatt i bruk et poengbasert system for arbeidsinnvandrere (PBS), etter modell av tilsvarende systemer i andre anglosaksiske land. Landet har også etablert *Global Business Mobility* for raskere godkjenning av midlertidig arbeidsinnvandring av spesialister. Et eget program med to-/treårige visa for individer med stort potensiale er lansert. Reglene for sesongarbeidere til landbruket er forlenget.

Tyskland iverksatte sin Skilled Immigration Act i mars 2020 og vurderer også å ta i bruk PBS. Landet

har også inngått flere bilaterale avtaler med land utenfor EU for å få tak i arbeidskraft, så som sykepleiere fra India og Indonesia.

I **Finland** kan personer som har avsluttet forsknings- og studieopphold få bli i to år for å jobbe eller etablere virksomhet.

Sverige introduserte i juni i år en mulighet for oppholdstillatelse i ni måneder for høyt kvalifisert arbeidskraft. I tillegg er varigheten på midlertidige arbeidstillatelser forlenget.

Med en aldrende befolkning har **Canada** en egen *Immigration Plan*, med ambisjon om å trappe opp innvandringen til 421 000 personer i 2023, hvorav 60 prosent under økonomiske programmer. Også Canada har forlenget varigheten av midlertidige arbeidstillatelser.

Parallelt med dette har flere land også foreslått eller iverksatt endringer som har gjort veien til varig opphold og statsborgerskap enklere. Men noen land har også gått motsatt vei og hevet terskelen for varig opphold. Sverige innførte i fjor et forsørgelseskrav, dvs. krav om tilstrekkelig høy inntekt i et varig arbeidsforhold, eller i et tidsavgrenset arbeidsforhold av minst 18 måneders varighet. For EU-landene foreslo Kommisjonen i april i år et forslag om å få på plass en mer effektiv, helhetlig og rettferdig godkjenning av varig opphold i EU.

Ukrainakrigen har økt flyktningetallene

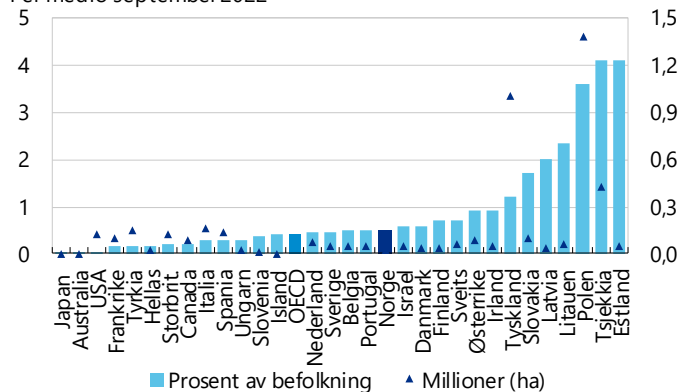
En vesentlig del av innvandringen til høyinntektslandene har vært mennesker på flukt fra krig, undertrykkning og nød. De siste ti årene har vel en tidel av den varige innvandringen til OECD-landene, drøyt 1/2 million årlig, vært på humanitært grunnlag.

Krigen i Ukraina har medført en stor flyktningestrøm ut av landet, i første omgang til nabolandene. OECD anslår at det i midten av september var 4½ millioner ukrainske flyktninger i industrilandene. Tre land, Polen, Tsjekia og Tyskland hadde alene 2,8 millioner av de ukrainske flyktningene, dvs. godt over 60 prosent. For Tsjekia tilsvarte flyktningene over 4 prosent av befolkningen, mot et gjennomsnitt for industrilandene under ett på 0,4 prosent. Med tiden er det grunn til å tro at relativt sett flere vil få varig opphold i andre land enn det de først ankom. Mange vil kanskje også dra tilbake, avhengig av krigens videre utvikling.

Fordi generell mobilisering forbyr de fleste menn i alderen 18-60 år å forlate landet domineres flyktningestrømmen av kvinner (over 70 prosent av de voksne) og barn (mer enn hver tredje). På kort sikt vil ventelig få av disse finne veien til arbeidsstyrken. På noe lengre sikt vil de bidra til å øke arbeidstilbudet i de land de kommer til. Jo lengre krigen varer, jo mer vil flyktningene slå røtter og bli en del av det landet de kommer til. Senere familiegjenforening kan øke tilbudet ytterligere. Helhetlige tall på ukrainske flyktnings utdanningsnivå finnes ikke, men undersøkelser fra enkeltland peker mot at utdanningsnivået er på linje med EUs. Minst to av tre har høyere utdanning. Det peker mot at ukrainske flyktninger kan komme raskere i jobb enn flyktninger fra andre konfliktområder.

OECD: Ukrainske flyktninger

Per medio september 2022

Kilde: OECD Int. Migration Outlook 2022 / NHO

Studenter som kilde til migrasjon

En viktig kilde til migrasjon av arbeidskraft er studieopphold utenlands. I mange industriland utgjør studietillatelser omgjort til arbeidstillatelser en stor del av det totale antall arbeidstillatelser som gis.

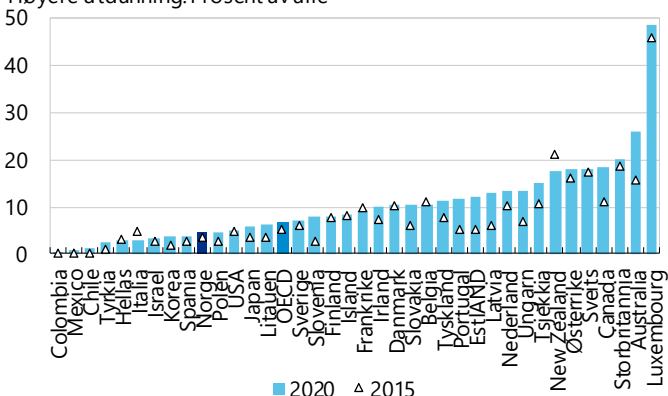
I 2020 mottok OECD-landene 4½ million studenter utenfra, 70 prosent flere enn ti år tidligere. Dette tilsvarer 7 prosent av alle studenter i høyere utdanning. Andelen øker med utdanningsnivå. På doktorgradsprogrammene er hver fjerde utenlandsk.

Utenlandsstudenter tenderer mot å velge studieland i nærrområdene, og de tenderer til å velge land der det allerede finnes landsmenn. Et lands andel av utenlandsstudentene samvarierer dessuten positivt med andelen av utenlandsfødte av samme nasjonalitet i landet generelt. Utenlandske studenter er mer tilbøyelige til å studere STEM-fag enn landets egne.

Også her er variasjonen mellom landene stor. I Australia er hver fjerde student utenlandsk, i Luxembourg hver annen, noe som reflekterer en høy andel utenlandsk arbeidskraft. Norges 4 prosent er godt under industrilandsgjennomsnittet, til tross for fravær av studieavgift. Bare på doktorgradsnivå er Norges andel utenlandske på nivå med gjennomsnittet for rike land.

OECD: Utenlandsstudenter

Høyere utdanning. Prosent av alle

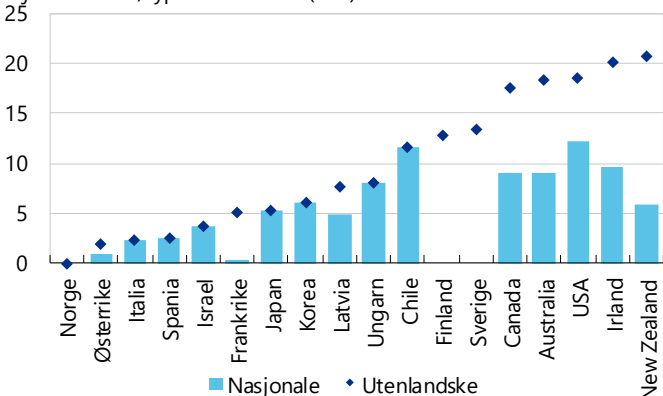

Kilde: OECD Int. Migration Outlook 2022 / NHO

I den grad det er forskjell mellom semesteravgiften som nasjonale og utenlandske borgere betaler, så betaler utenlandske mest, jf. figuren under. Av de atten industrilandene der sammenliknbare tall finnes, er Norge det eneste der utenlandske studenter slipper semesteravgift. Men andre forhold spiller også inn. Norge har et høyt prisnivå med høye bokostnader. Små land vil naturlig nok ha færre læresteder, og færre velrennomerte. De vil også ha mindre ressurser til markedsføring av landet som studiested. Undervisningsspråk gir engelsktalende land en åpenbar fordel. Analyser peker også mot at muligheten til å bli, og jobbe, i studielandet også har betydning. Men Sveits, som bare har halvannen ganger Norges befolkning, og også er et dyrt land, har likevel dobbelt så høy andel utenlandsstudenter.

Semesteravgift

Gjennomsnitt/typisk. 1000 USD (PPP)

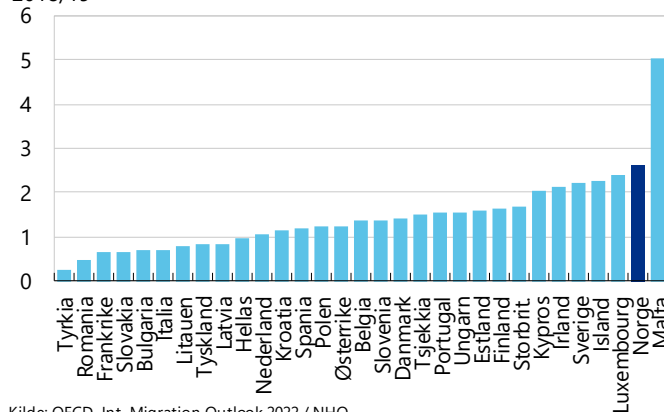

Kilde: OECD Int. Migration Outlook 2022 / NHO

EUs Erasmus-program er en viktig kilde til studentmigrasjon. Per 2020 har i alt 12 millioner studenter deltatt i programmet. Gjennom programmet tilbys finansiering for kortere akademiske opphold, inntil 12 måneder, både på bachelor-, master- og PhD-nivå. I 2018/19 deltok 350 000. De fleste land mottar flere enn de sender ut, som avspeiler at de tre største EU-landene alle sender flere enn de mottar. I skoleåret 2018/19 tok Norge imot knapt 8 000, og sendte 3 000 ut. Bare Malta hadde større misforhold mellom de to, jf. figuren under.

Erasmus+: Mottak/utsendelser

2018/19

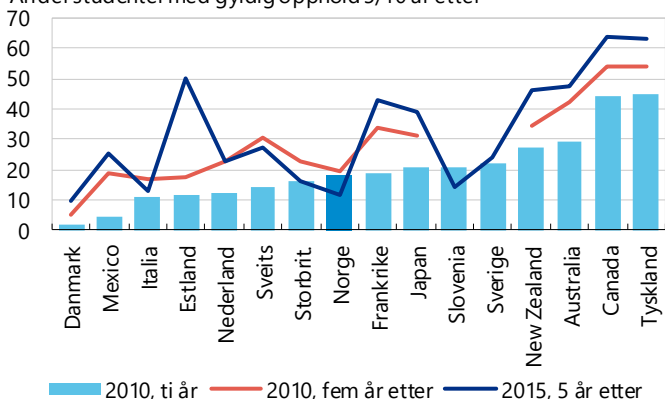
Kilde: OECD Int. Migration Outlook 2022 / NHO

Om utenlandsstudenter skal bidra til et lands fremtidige arbeidstilbud, må de bli. Mens bare ett OECD-land forbyr utenlandsstudenter å jobbe, er det kun et fåtall, blant dem Sverige, som gir utenlandsstudenter full adgang til arbeidsmarkedet når de er studenter. Det store flertall befinner seg mellom disse ytterpunktene, med muligheter for å jobbe, men normalt kun deltid.

De siste årene har også stadig flere OECD-land innført politikk for å gi utenlandsstudenter mulighet til å bli og jobbe etter fullførte studier, jf. eksempel gitt over. I alle EU-land som har implementert EUs direktiv 2016/801 kan tredjelandsborgere bli og søke jobb i minst ni måneder etter fullført utdanning. Data viser at det er betydelige forskjeller mellom land i hvor stor andel av utenlandsstudentene som blir værende. I Canada og Tyskland har 60 prosent av studentene fortsatt gyldig opphold fem år etter at de første gang ble innvilget oppholdstillatelse som student. Andelen er lavere etter ti år (da sett i forhold til førstegangsvisum i 2010), men likevel med nesten samme fordeling mellom land.

Gjenblivelsesrate

Andel studenter med gyldig opphold 5/10 år etter

Kilde: OECD Int. Migration Outlook 2022 / NHO

Flere av de som kom i 2015 har gyldig opphold etter fem år enn av de som kom i 2010. Andelen er noe lavere om de som fortsatt er i utdanning ekskluderes. Av de som kom/fikk innvilget opphold i 2010, og som blir, er det uansett kun et fåtall som er i jobb ti år senere. Andelen er lavere i Norge enn i mange andre land.

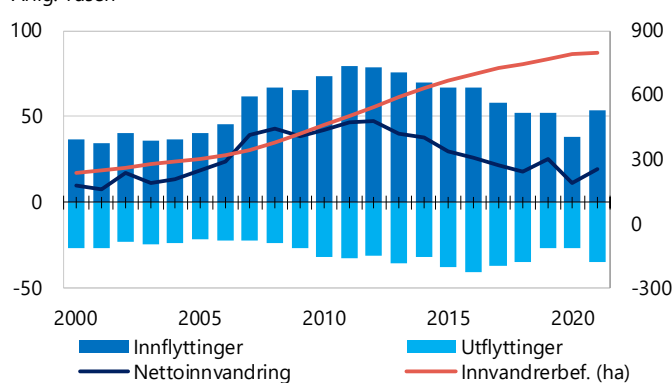
3.4 Arbeidsinnvandring til Norge

I Norden har det vært et felles arbeidsmarked siden 1954. I praksis er det fri bevegelse av arbeidskraft mellom de nordiske landene. For øvrig er regelverket utformet etter hvor arbeidstakerne kommer fra, EU/EØS-området eller resten av verden, se nærmere omtale under 3.6.1.

Alle innvandrere som har kommet til Norge, har bidratt med nesten to tredeler av befolkningsveksten fra 2000 til 2022. Antall innflyttinger økte etter EU-utvidelsen østover i 2004, og toppet seg i 2011 og 2012 med nesten 80 000 personer årlig. Antallet falt deretter til vel 50 000 i 2019 og så til 38 000 i pandemiåret 2020. I fjor var antall innflyttinger tilbake på nivået fra årene før pandemien. Også antall utflyttinger har steget over tid og toppet seg etter oljedturen i 2014-2015. Etter to år med lav utflytting i 2019 og 2020 økte antallet igjen i fjor.

Innvandring og utvandring

Årlig. Tusen

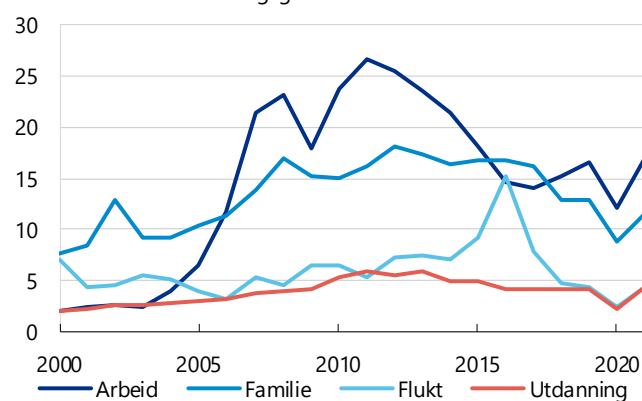

Kilde: Statistisk sentralbyrå / NHO

Arbeid og familiegjenforening har vært de to viktigste årsakene til den innvandringen som har funnet sted fra 2000. Samlet har 323 000 innvandret som følge av arbeid, mens 294 000 er kommet som følge av familiegjenforening. Nordiske statsborgere er ikke med i denne statistikken, i motsetning til i statistikken over flyttinger. Arbeidsinnvandringen talte 22 400 personer i gjennomsnitt i årene 2007-2015, mens antallet var nede i 15 000 i årene 2016-2019. Innreiserestriksjoner ble innført i 2020 for å begrense omfanget av koronapandemien, noe som førte til nedgang i innvandringen til Norge. Arbeidsinnvandringen var i fjor noe høyere enn i 2019.

Innvandring til Norge

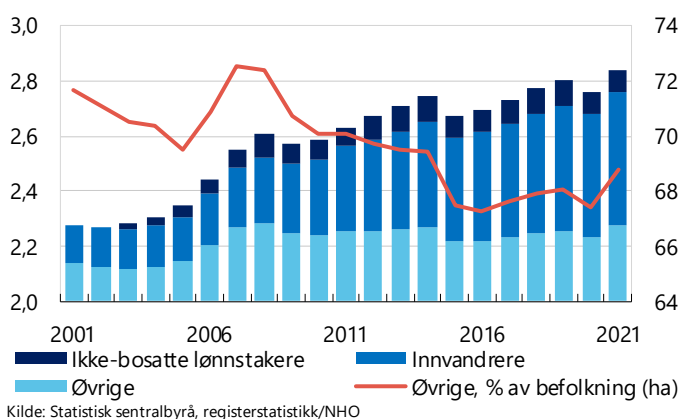
Personer. Etter innvandringsgrunn

Kilde: Statistisk sentralbyrå / NHO

Norge: Sysselsatte etter landbakgrunn

Millioner. 15-74 år. Fjerdekvartal

Den registerbaserte sysselsetningsstatistikken får også med ikke-bosatte lønnstakere, såkalte sysselsatte på korttidsopphold eller pendlere. Sysselsatte på korttidsopphold har siden 2008 variert mellom 69 000 og 97 000, og var høyest i 2014 og 2019. Fra 2008 og frem til 2021 har antall sysselsatte i befolkningen utenom innvandrerbefolkningen (øvrige) gått ned med 5 600, mens sysselsettingen i innvandrerbefolkningen har økt med vel 240 000 personer. Sysselsetningsandelen i befolkningen utenom innvandrerbefolkningen har vært fallende etter 2008 og frem til 2015. Andelen tok seg opp med 1,4 prosentpoeng i 2021 til 68,8 prosent.

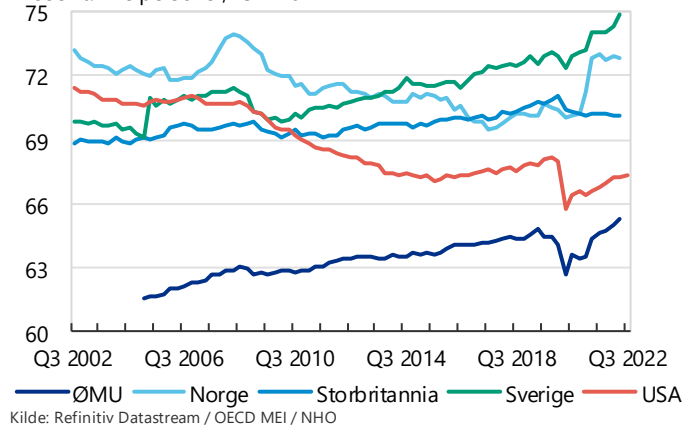
3.5 Politikken i Norge i bredt

Verdien av våre hoder og hender er selvfølgelig avhengig av hvor og hvordan de brukes. Hvor handler grovt sett om to ting. Dels å sørge for at flest mulig inkluderes i arbeidslivet og slik kan forsørge seg selv gjennom eget arbeid, og dels om rett person i rett jobb til rett tid. Hvordan handler om rett kompetanse og rett utstyr for den jobben som skal gjøres.

Dermed vil også potensialet for økonomisk aktivitet i stor grad avhenge av hvor stor andel av befolkningen som er i lønnet arbeid og hvor mange timer hver enkelt bidrar med. Det er stor forskjell på aktivitetsraten (summen av antall sysselsatte og arbeidsledige delt på alle personer i yrkesaktiv alder) mellom land, se figur. I Norge har vi en forholdsvis høy sysselsetningsandel, men timeantallet er lavt.

OECD: Aktivitetsrate

Prosent. Alle personer, 15-74 år

Det er flere forhold som kan trekke opp aktivitetsandelen. Kulturelt og sosialt er det stor forskjell på hvor stor andel av kvinnene som deltar. De nordiske landene fikk en stor økning i yrkesdeltakelsen som følge av at kvinner i større og større grad kom inn i arbeidsstyrken gjennom 1970- og 80-tallet. Det kan ha sammenheng med gode rettigheter knyttet til forsørgeransvaret og et relativt likestilt samfunn.

En strategi for å motvirke konsekvensene aldringen av befolkningen vil få på statsfinansene er å nyttiggjøre den arbeidsstyrken vi har i større grad. Det vil lette den demografiske forsørgelsesbyrden fremover. I Norge er det gjennom pensjonsreformen tatt grep for at arbeidstakere skal stå lenger i arbeid, og kunne kombinere arbeid og pensjon. Det er også politisk oppmerksomhet om å bremse frafallet fra arbeidsstyrken og legge til rette for å inkludere de som vil og kan.

I NHOs strategi Veikart for fremtidens næringsliv, Neste trekk, ble denne ambisjonen formulert i målet om å økte sysselsetningsandelen fra 73,1 til 77,5 prosent i 2030 for de mellom 20 og 70 år. For å nå målet, må andelen i jobb i hver aldersgruppe årlig øke med 0,6 prosentenheter frem til 2030.

Også økonomiske sjokk, håndteringen av disse og hvordan arbeidsmarkedet er organisert, kan bidra til å trekke opp andelen som er i jobb under og etter et sjokk.

Det er flere forhold som bidrar til høy sysselsetting når økonomien utsettes for sjokk. For det første er stillingsvernet viktig. Selv om et sterkt stillingsvern kan bidra til at bedrifter blir mer forsiktige med å ansette i oppgangskonjunktur, bidrar det også til at

færre personer mister jobbene i nedgangskonjunkturer. Et sterkt stillingsvern demper altså utslagene av konjunktorene.

Lønnspresset som oppstår i oppsvinget etter en periode med lavere økonomisk aktivitet, og nå sist av pandemien, avhenger også av reguleringer i arbeidsmarkedet. I Norge og mange av de nordiske landene utvidet man permitteringsregelverket slik at ansettelsesforholdet mellom arbeidstaker/arbeidsgiver ikke opphørte, men at arbeidstakere var tilknyttet virksomhetene når den økonomiske aktiviteten tok seg opp. Permitteringsregelverket er imidlertid slik at du må returnere til din arbeidsplass og gjennomføre oppsigelsesperioden dersom arbeidstaker eller arbeidsgiver ønsker å avslutte arbeidsforholdet. Dermed er det rimelig å legge til grunn at arbeidstakerne returnerte til sine lønns- og avtalevilkår når aktiviteten tok seg opp. Det begrenser strømmene og konkurransen om arbeidskraft i arbeidsmarkedet i etterkant av sjokk. Det kan ha bidratt til å dempe lønnspresset i etterkant av pandemien.

I tillegg bidrar lønnsdannelsen i Norge til å stabilisere økonomien. I Norge har vi koordinert lønnsdannelsen gjennom den såkalte Frontfagsmodellen. I denne modellen dempes konkurransen om arbeidskraften fordi lønnsdannelsen tilpasses lønnseffekten i konkurranseutsatt sektor. Konkurranseutsatt sektor er representert av Industriooverenskomsten og kalles ofte frontfaget. Lønnsveksten fra frontfaget utgjør en norm for andre forhandlingsområder utenfor konkurranseutsatt industri. Dermed blir lønnsmidlene for å konkurrere om arbeidskraft mindre og det gir det rom for å sysselsette flere når aktiviteten tar seg opp.

Generelt vil arbeidsrettede trygdeordninger og godt utbygd barnehagetilbud og skolefritidsordninger bidra til å løfte det samlede arbeidstilbudet i Norge. I tillegg har vi individuell skattelegging i Norge, fremfor felles beskatning av ektepar som i mange andre land. Dette bidrar til at det blir mer lønnsomt å delta i lønnet arbeid for begge parter i en husholdning.

De demografiske endringene vil trekke ned størrelsen på arbeidsstyrken i årene som kommer. På den andre siden har vi gjennomført viktige reformer, som pensjonsreformen, slik at folk står lenger i arbeid. Vi har også et godt utbygd utdanningssystem som innebærer at stadig flere tar høyere utdanning. Personer med høyere utdanning har generelt høyere

yrkesdeltakelse. Når flere i arbeidsstyrken får høyere utdanning trekker det isolert sett også opp arbeidsstyrken.

Mistilpasninger mellom tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft fordelt på utdanning, yrke og eventuelle andre kvalifikasjoner som er nødvendige for å utføre arbeid kan bidra til at arbeidsledigheten blir høy til tross for at aktiviteten er høy.

I Norge har vi lange tradisjoner for å fremskrive tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft. Det bidrar til å opplyse skoleelever, studenter og karriereveiledere om hvor ledige jobber vil finnes. Slike fremskrivninger kan også bidra til å dimensjonere utdanningssystemet og iverksette tiltak slik at man kan rekruttere flere til studier der det forventes at arbeidstilbudet er lavere enn etterspørselen. Det kan bidra til å redusere ubalanser i arbeidsmarkedet sammenlignet med en situasjon der man ikke har slik informasjon.

3.6 Vil arbeidsinnvandrere fra tredjeland ...

... bidra til å løse samfunnsutfordringene fremover, slik at innvandringen gir en lavere andel eldre, bedrer offentlige finanser, øker produktiviteten eller arbeidstilbudet i personer og timer?

For å vurdere disse spørsmålene benytter vi SSBs befolkningsfremskrivninger sammen med yrkesdeltakelse fra AKU og registerdata og lager noen stiliserte beregninger på hvordan arbeidsinnvandrere kan påvirke norsk økonomi.

I våre beregninger legger vi til grunn at norsk økonomi upåvirket. Dette er en svært forenklet vurdering av konsekvensene av økt arbeidsinnvandring. Flere offentlige utvalg har utredet effektene av økt innvandring til Norge. Over tid har konsekvensene av økt innvandring blitt aktualisert med for eksempel EU utvidelsen i 2004 og økte antall asylsøkere i 2015. I forhold til våre beregninger finnes det mer fullstendige analyser av konsekvensene av økt innvandring til Norge i NOU 2011: 7 *Velferd og Migrasjon* og NOU 2017: 2 *Integrasjon og tillit – Langsiktige konsekvenser av høy innvandring*. Innvandring kan også ha særlig betydning for den norske lønnsdannelsen. Innvandring og konsekvenser for den norske lønnsdannelsen er derfor drøftet i flere offentlige utvalg, som NOU 2013: 13 *Lønnsdannelsen og utfordringer for norsk økonomi* og NOU 2016: 15 *Lønnsdannelsen i lys av nye økonomiske utviklingstrekk*.

I våre stiliserte beregninger gjør vi også andre forenklinger. Vi antar at det legges inn tilstrekkelig med ressurser for å tiltrekke oss flere arbeidsinnvandrere fra tredjeland og at disse har helse- og tekniskfaglig bakgrunn. I beregningene vil derfor de som kommer til Norge ha denne kompetansebakgrunnen, og de vil komme i jobb.

Dersom vi åpner grensene for mer innvandring fra tredjeland, vil trolig dette generelt føre til høyere innvandring til Norge. Både fordi noen av de som kommer har med seg en ledsager, men også fordi andre yrker til tider vil oppleve knapphet og kan dekke deler av sine arbeidskraftsbehov gjennom innvandring fra tredjeland. I beregningene har vi sjablongmessig lagt til grunn at halvparten av de som kommer har med seg en ledsager.

Antagelsene som ligger til grunn for beregningene er kraftige forenklinger av hvordan migrasjonsmønstrene har vært historisk og hvordan de vil bli i fremtiden. Som tidligere nevnt vil trolig flere typer kompetanse komme. For det andre vil også arbeidsinnvandrere opparbeide seg rettigheter og kan bli i landet selv om jobben forsvinner. Dermed forsvinner vår antagelse om at alle innvandrere jobber 100 prosent. For det tredje kan familieinnvandring bidra til å endre bildet av samlet yrkesdeltakelse og kompetansesammensetning.

SSB har analysert utviklingen av innvandring fra EØS-området og fra tredjeland.²¹ Statistikken viser at i perioden 1990-2020 var 66 prosent av innvandrerne fra EØS-land utenom Norden arbeidsinnvandrere. Den nest største innvandringsgrunnen var familie, som utgjorde 26 prosent av innvandringene. Av familieinnvandrerne kom hele 86 prosent for å gjenforenes med familie mens 14 prosent kom for å etablere familie. For innvandring fra tredjeland etter statsborgerskap var familie den største innvandringsgrunnen i perioden 1990-2020, i motsetning til innvandring fra EØS-området hvor arbeid var størst. Arbeid utgjorde bare 9 prosent av innvandringene fra tredjeland. Familie, derimot, stod for 44 prosent (227 300) av de 519 300 innvandringene fra tredjeland, mens flukt var den nest største innvandringsgrunnen med 33 prosent og utdanning stod for 13 prosent.

I tillegg kan migrasjonsmønstrene endre seg over tid når man er mindre restriktiv på reglene for innvandring, og terskelen kan bli lavere for at også flere innvandrere til Norge. Familieinnvandringen til arbeidsinnvandrere har økt over tid. Fra 2004 til 2008 så var det en økning fra 500 til 1 700 familieinnvandrere. Den andre store økningen kom mellom 2010 og 2014, fra 1 200 til 2 300. Kvinnene var i et flertall i begge periodene. I årene etter har antallet sunket. Mellom 2016 og 2018 var det omtrent 1 000 personer som kom som familieinnvandrere til arbeidsinnvandrere hvert år.

Før vi går i gang med beregningene starter vi med å skissere hvorvidt regelverket for innvandring fra tredjeland til Norge er tilpasset arbeidsinnvandring. Dernest peker vi på noen momenter som kan være avgjørende for at Norge blir valgt som land å innvandre til.

3.6.1 ... få mulighet til å komme til Norge?

I Norden har det vært et felles arbeidsmarked siden 1954. I praksis er det fri bevegelse av arbeidskraft mellom de nordiske landene.

Arbeidstakere fra EU/EØS

Gjennom EØS-avtalen som trådte i kraft 1. januar 1994 ble Norge en del av det europeiske arbeidsmarkedet, med blant annet fri bevegelse av personer over landegrensene. EU er utvidet flere ganger etterpå, men særlig utvidelsen østover i mai 2004 til blant annet Estland, Latvia, Litauen og Polen førte til betydelig arbeidsinnvandring til Norge. Norge er i dag en del av et felles europeisk arbeidsmarked med 29 andre land og 450 millioner innbyggere.

Det er ingen krav til oppholdstillatelse. Den enkelte kan fritt flytte til Norge og begynne å arbeide med en gang, men må registrere seg senest tre måneder etter ankomsten til Norge. Den enkelte kan også bytte fra å for eksempel være student til arbeidstaker uten å måtte registrere seg på nytt.

Mens man bor i Norge må man imidlertid tilhøre en av de seks oppholdskategoriene: arbeidstaker, selvstendig næringsdrivende, familiemedlem, student, ha egne midler, eller ansatt i et utenlandsk firma.

²¹ Molstad, C.S., Gulbrandsen, F.B. og Steinkellner, A., Familieinnvandring og ekteskapsmønster 1990-2020. SSB Rapport 2022/3.

Arbeidstakere fra tredjeland

For resten av verden (tredjeland) reguleres arbeidsinnvandring til Norge gjennom en søknadsbasert ordning. På dette området er Norge ikke bundet av EUs regelverk, og kan fastsette egne regler og eventuelle kvoteordninger.

Tredjelandsborgere må ha oppholdstillatelse for å arbeide i Norge. Har man ikke allerede det, må det søkes om "oppholdstillatelse for arbeid" (tidligere "arbeidstillatelse"). Oppholdstillatelse kan som hovedregel kun gis dersom det ikke kan skaffes innenlandsk arbeidskraft eller arbeidskraft fra EU/EØS, eller dersom søkeren omfattes av en "kvote for faglærte" som Arbeids- og velferdsdirektoratet har fastsatt, jf. utlendingsforskriften § 6-1, jf. § 6-12. Det er her et unntak for ansatte i internasjonalt selskap dersom de er borgere av et land som er medlem i WTO. Varigheten av tillatelsen vil avhenge av typen kvalifikasjon og arbeid. Tillatelse kan gis for inntil tre år for akademisk arbeidskraft.

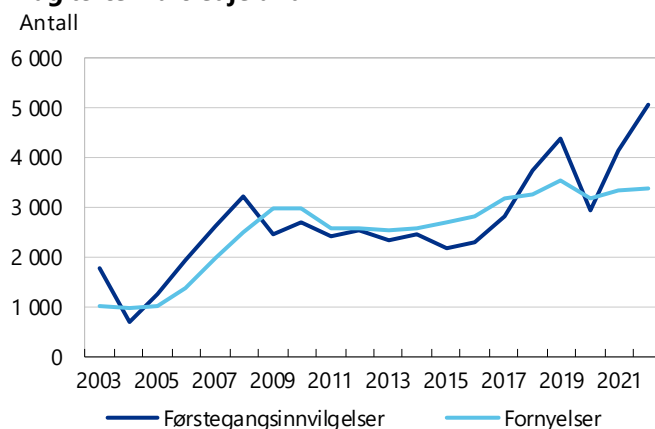
For at en tredjelandsborger skal kunne søke om oppholdstillatelse for arbeid må vedkommende ha et konkret arbeidstilbud fra en arbeidsgiver, og som hovedregel i form av fulltidsarbeid jf. utlendingsloven § 23. Lønns- og arbeidsvilkårene må ikke være dårligere enn det som er vanlig i bransjen.

Ikke alle kan få slik oppholdstillatelse for arbeid. Det er et vilkår at søkeren må ha kompetanse som er relevant for stillingen og formelle kvalifikasjoner (fagbrev, videregående utdanning, universitetsutdanning e.l.), jf. utlendingsforskriften § 6-1. Unntaksvis kan også realkompetanse godkjennes, men det skal normalt svært mye til å få en slik tillatelse. I enkelte fagområder, for eksempel IT, er kravene imidlertid mindre strenge og slike tillatelser er mer vanlig.

Kvoten for faglærte har vært 5000 i flere år, og innebærer at Utlendingsdirektoratet (UDI) kan innvilge dette antallet oppholdstillatelser årlig etter en forenklet prosedyre, uten krav til vurdering av om stillingen kan besettes av arbeidskraft i Norge eller fra EØS. Som følge av brexit er også britiske borgere omfattet av dette regelverket fra 1. januar 2021. I Fafo-rapporten Arbeidsinnvandrere fra tredjeland (2021:17) finnes en nærmere analyse av utviklingen,

regelendringer og gjennomgang av ulike kjennetegn ved denne arbeidstakergruppen, som fagområde, landbakgrunn, utdanning og alder. Antallet førstegangsinnvilgelser og fornyelser økte frem til 2008, da det var stort press i norsk økonomi, og har tatt seg videre opp etter 2016. Til og med oktober i år er det innvilget 5083 tillatelser til faglærte, herav 417 til britiske borgere. Den såkalte faglærtkvoten gikk dermed for første gang ut over den årlige grensen, og det skulle da etter hovedregelen gjøres en individuell arbeidsmarkedsvurdering for førstegangsinnvilgelser i november og desember. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har imidlertid besluttet²² å utvide kvoten for 2022 og 2023 til 6000.

Faglærte fra tredjeland

Kilde: UDI / Fafo / NHO Tall for 2022 er til og med oktober

Antallet innvilgelser med utdanning fra Norge har tatt seg opp fra 2004, og nådde en topp på nesten 1000 i 2014. Antallet har deretter svingt mellom 600 og 900 årlig (tall tom. 2020).

Utover tillatelse til faglærte, er det noen særlige regler for sesongarbeid innen landbruk og andre sesongbaserte næringer, jf. utlendingsforskriften § 6-3. Kort oppsummert er det muligheter for 6 måneders opphold uten særlige kompetansekrav. For sesongarbeid innenfor jordbruks- og skogbruksnæringen er det et vilkår at de omfattes av en fastsatt kvote. Det er også forskriftsfestet unntaksregler dersom stillingen ikke kan besettes av innenlandsk arbeidskraft eller arbeidskraft fra EØS.

3.6.2 ... velge Norge som arbeidssted?

Norges attraktivitet som innvandringsland varierer langs mange dimensjoner. For høyt kvalifisert arbeidskraft (mastergrad eller ph.d.) rangerer Norge

²² <https://www.udiregelverk.no/contentassets/12e311ca33174618b2716f9c4acf236d/endring-av-kvoten-for-faglartillatelser-.pdf>

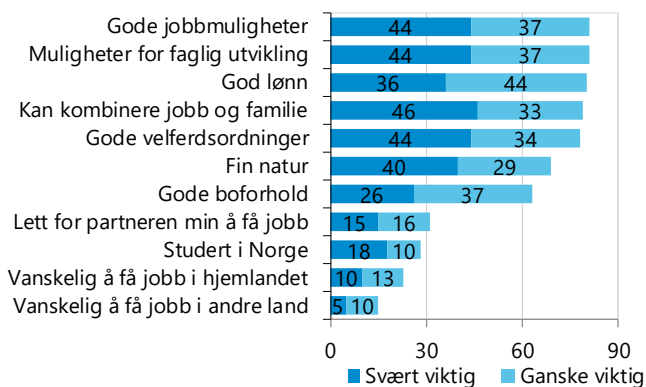
på en 10. plass i OECDs Indicators of Talent Attractiveness.²³ Denne indikatoren bygger på syv sett kriterier - jobbmuligheter, inntekts- og skattenivå, fremtidsutsikter, muligheten til å kunne kombinere arbeid og familieliv, faglig utvikling, grad av inkludering og livskvalitet, og tar også hensyn til hvor vanskelig det er for mulige migranter med nødvendig kompetanse å få visum eller oppholdstillatelse.

Ifølge OECD²⁴ vil Norge kunne være særlig attraktivt for yrker med lave krav til utdanning som følge av et relativt høyt lønnsnivå.

Fafo²⁵ har i en spørreundersøkelse sett på faktorer som er viktige for at arbeidsinnvandrere fra tredjeland har valgt Norge. Gode jobbmuligheter, gode muligheter for faglig utvikling og god lønn vurderes som viktigst, tett fulgt av at det er gode muligheter for å kombinere jobb og familie og at det er gode velferdsordninger i Norge. Forhold som at det er vanskelig å få jobb i hjemlandet eller i andre land var minst viktig.

Hvorfor velge Norge?

Arbeidsinnvandrere fra tredjeland. Prosent

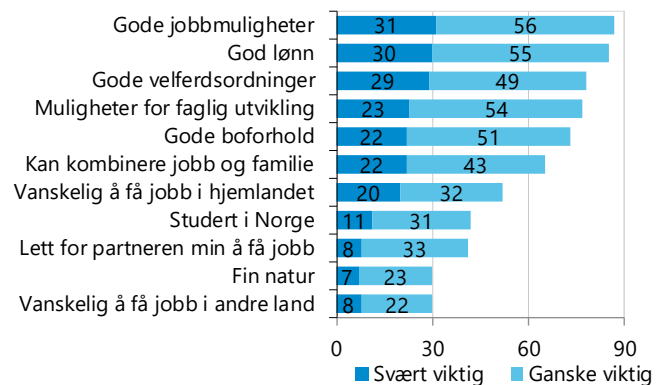

Kilde: Fafo/NHO

Også arbeidsgiverne er bedt om å gi sin vurdering av hvorfor faglærte fra tredjeland velger Norge. Også her var gode jobbmuligheter og god lønn rangert høyest, deretter gode velferdsordninger, gode muligheter for faglig utvikling og gode boforhold. Fin natur kommer høyere opp hos arbeidsinnvandrerne enn det arbeidsgiverne vurderer, mens vanskelig å få jobb i hjemlandet er mindre viktig for den enkelte enn det arbeidsgiver tror.

Hvorfor faglærte fra tredjeland velger Norge?

Arbeidsgiveres vurdering. Prosent

Kilde: Fafo/NHO

På den andre siden er det mange jobber som krever språk kvalifikasjoner. Det betyr at Norge kan være mindre attraktivt enn engelsk-, fransk-, spansk- og tyskspråklige land.

Også studenter kan utgjøre en kilde til arbeidsinnvandring, se nærmere omtale i 1.3. Norge har tilrettelagt for utenlandsstudenter fordi de slipper semesteravgift. Likevel er dette trolig ikke nok til å kompensere for det høye kostnadsnivået i Norge. For Norges del utgjør utenlandske studenter bare 4 prosent av alle studenter. Det kan også skyldes at et lite land har færre læresteder, og færre velrennomerte, samt mindre ressurser til markedsføring av landet som studiested.

Bare på doktorgradsnivå er Norges andel utenlandske studenter på nivå med gjennomsnittet for rike land. Likevel er det relativt få som blir i Norge eller kommer til Norge med forskerkompetanse. Det kan ha sammenheng med at universitetene i Norge rangerer relativt lavt sett i forhold til andre land.

Kan økt arbeidsinnvandring fra tredjeland bidra til å løse samfunnsutfordringene fremover ved at økt innvandring bremser aldringen, bedrer offentlige finanser, øker arbeidstilbudet, øker fulltidsandelen, inkluderer flere i arbeidslivet og øker produktiviteten?

Vi ser særlig på om økt arbeidsinnvandring fra tredjeland kan bidra til økt tilbud av arbeidskraft med helse- og tekniskfaglig bakgrunn.

²³ <https://www.oecd.org/migration/talent-attractiveness/>

²⁴ OECD, Recruiting Immigrant Workers NORWAY (2014)

²⁵ Arbeidsinnvandring fra tredjeland

3.6.3 ... demme opp for en aldrende befolkning?

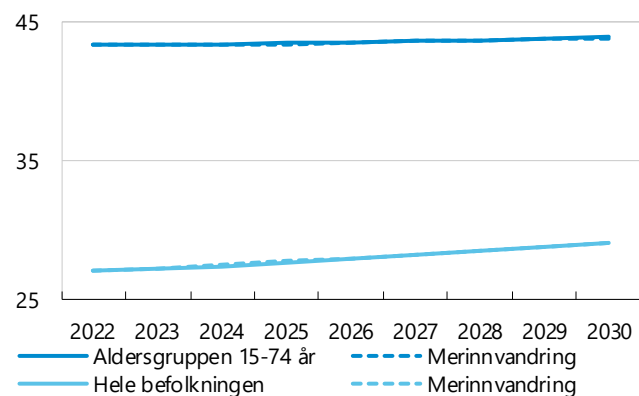
For å dekke kompetansebehovet innen teknologi og helse, kan vi komme til å trenge opp mot 118 000 flere personer frem til 2030, se avsnitt 3.2. Siden alle europeiske land har samme kompetanseutfordring, antar vi at vi kan hente denne kompetansen fra tredjeland. For å dekke etterspørselen må 118 000 personer migrere til Norge med denne kompetansen. Forutsatt at ikke disse fortrenger andre arbeidsinnvandrere eller andre nordmenn, vil arbeidsstyrken øke med samme antall. I tillegg vil trolig enkelte ønske å ha med seg en ledsager. Dersom vi antar at halvparten har med seg en ledsager, vil det totalt sett komme 177 000 personer frem til 2030.

SSBs befolkningsfremskrivninger viser befolkningsutviklingen frem mot 2100. I fremskrivningene vil det naturlig innvandre flere til Norge, både som følge av familiegjenforening, arbeidsinnvandring og av personer som får innvilget beskyttelse (asyl) i Norge. Vi undersøker hvordan den økte arbeidsinnvandringen fra tredjeland påvirker gjennomsnittsalderen i yrkesaktiv alder og befolkningen totalt.

I vårt alternative scenario antas arbeidsinnvandrere å rullere slik at snittalderen holder seg mer eller mindre konstant på 35 år de neste åtte årene. Det betyr at de er yngre enn gjennomsnittet av befolkningen i aldersgruppen 15-74 år i SSBs fremskrivning på 43,5 i 2022 og 43,9 år i 2030. Det fører til at befolkningen i yrkesaktiv alder blir 0,05 år yngre i snitt. Befolkningen totalt blir 0,02-0,03 år yngre i snitt. Befolkningen samlet vil bli yngre så lenge de som kommer er under aldersgjennomsnittet på 40,5 år i 2022 og 42,3 år i 2030.

Gjennomsnittsalder i befolkningen

MMM og merinnvandring

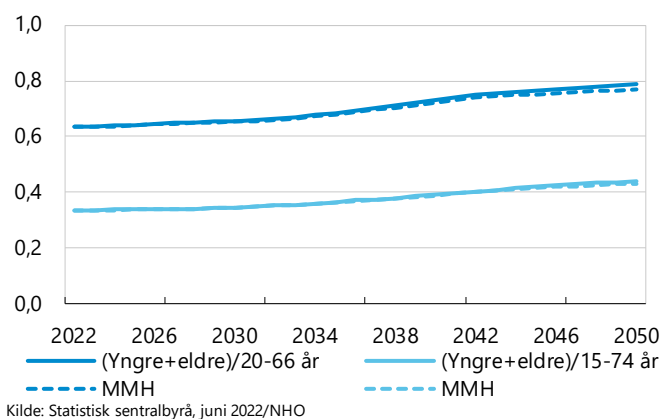
Kilde: Statistisk sentralbyrå, juni 2022/NHO

3.6.4 ... bedre offentlige finanser i Norge?

Den demografiske forsørgelsesbyrden, andelen yngre og eldre mot befolkningen i arbeidsdyktig alder, vil heller ikke påvirkes nevneverdig av om forutsetningene om nettoinnvandringen er som i SSBs hovedalternativ eller i alternativet med høy innvandring. I figuren er dette illustrert med en vid (15-74 år) og en mer snever (20-66 år) avgrensning av befolkningen i arbeidsdyktig alder.

Demografisk forsørgelsesbyrde

Prosentandel. SSBs MMM og MMH (høy innvandring)

Kilde: Statistisk sentralbyrå, juni 2022/NHO

Arbeidsinnvandrere som blir boende permanent bidrar til økt produksjon, men også til økt etterspørsel og forbruk av varer og tjenester. Gjennom familiegjenforening kommer økt etterspørsel etter barnehager, skoler, boliger og så videre, senere økt forbruk av trygde- og pensjonsytelser og omsorgstjenester. Siden arbeidsinnvandrerne som regel får familie og barn vil virkningene av økt innvandring på offentlige finanser aldri uttømmes. På lang sikt er den samfunnsøkonomiske gevinsten, ut fra et nytteperspektiv, usikker ved permanent arbeidsinnvandring.

De samfunnsøkonomiske konsekvensene av høy flyktningeinnvandring og av at en økende andel av befolkningen har innvandrerbakgrunn ble belyst i Brochmann II-utvalget.²⁶ Overordnet slo Brochmann I-utvalget²⁷ fast: «Konsekvensene av migrasjon for velferdsmodellens utvikling er avhengig av hvem som kommer, hvilke ressurser de bringer med seg, og i hvilken grad de integreres i norsk arbeids- og samfunnsliv. [...] For at det norske samfunnet skal kunne realisere den muligheten innvandring representerer, er det viktig å sørge for at nye samfunnsmedlemmer kommer i arbeid og står

²⁶ NOU 2017: 2. Integrasjon og tillit
Langsiktige konsekvenser av høy innvandring

²⁷ NOU 2011: 7. Velferd og migrasjon - den norske modellens framtid

i arbeid på linje med majoritetsbefolkningen så langt det er mulig.»

I fjor ble arbeidsinnvandrerrutvalget nedsatt for å gjennomgå situasjonen for arbeidsinnvandrerne og deres familiemedlemmer. Utvalget er ledet av professor Arnfinn H. Midtbøen, og skal vurdere politiske virkemidler for å bedre integrere arbeidsinnvandrere i norsk arbeids- og samfunnsliv. Utredningen skal leveres 13. desember i år.

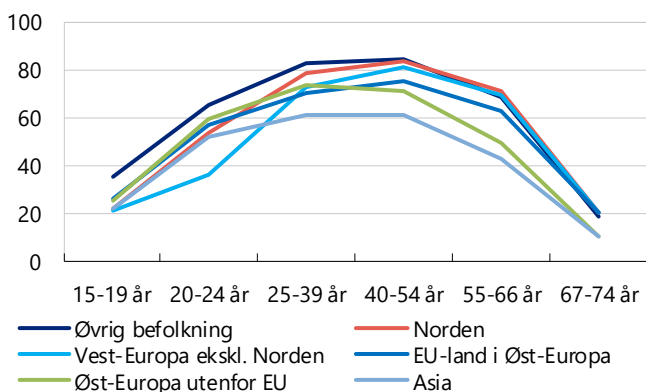
3.6.5 ... øke yrkesdeltakelsen i Norge?

Arbeidsinnvandrere fra tredjeland som kommer innen helsesektoren, IKT og tekniske fag, er trolig ganske like arbeidsinnvandrere fra andre vesteuropeiske land. I tillegg er det rimelig å tro at de kommer i sin mest yrkesaktive del av livet.

Ledsagerne kan på den andre siden ha færre jobbmuligheter enn ledsagere fra EØS-land. Det må ses i sammenheng med at sysselsettingsandelen er lavere i de fleste innvandrergруппene i alle aldersgrupper enn i befolkningen for øvrig. Unntaket er innvandrere fra Norden og fra Vest-Europa utenom Norden, som har en litt høyere sysselsettingsandel i aldersgruppene 55-74 år. For aldersgruppen 67-74 år var også sysselsettingsandelen for innvandrere fra EU-land i Øst-Europa høyere enn i befolkningen ellers.

Sysselsettingsrater etter alder, 2021

Innvandrere og øvrig befolkning

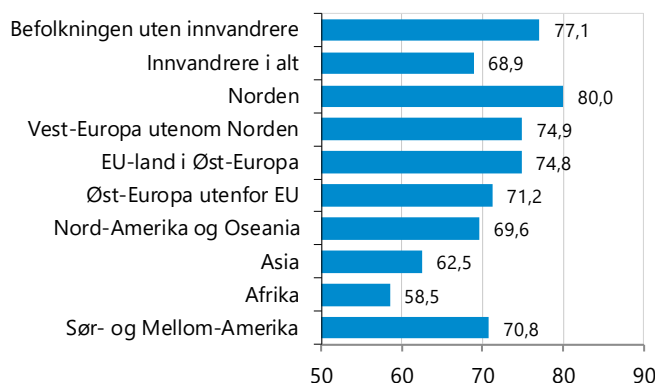

Kilde: SSB/NHO

Ser vi på kjernealdersgruppene 20-66 år er det bare innvandrere fra Norden som har en høyere sysselsettingsandel enn befolkningen ellers. Noe som trolig må ses i sammenheng med at det er mer attraktivt å flytte på seg dersom du faktisk får tilbud om en jobb, slik at gjennomsnittet blir høyere for denne gruppen enn gjennomsnittet av hele befolkningen.

Norge: Sysselsatte etter landbakgrunn

20-66 år. I prosent av personer i hver gruppe, 4.kv. 2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå, registerstatistikk/NHO

I vårt stiliserte regnestykke legger vi til grunn at hele befolkningen har yrkesdeltakelse som i dag, dvs. 72,4 prosent, og at det er 2 939 millioner yrkesaktive. Dersom de 177 000 som kommer for å dekke kompetansebehovet er 100 prosent i jobb, vil yrkesaktiviteten gå opp til 74 prosent. Så lenge yrkesaktiviteten til arbeidsinnvandrerne er høyere enn gjennomsnittet av befolkningen, vil yrkesdeltakelsen øke. Dersom den er lavere enn gjennomsnittet, trekker arbeidsinnvandrerne ned. Dersom ledsagerne derimot ikke jobber, vil yrkesaktiviteten fortsatt øke, men gå ned fra 74 prosent med 0,3 prosentpoeng.

Det er derfor viktig å legge til rette for at begge parter får jobb i Norge dersom vi ønsker å øke yrkesdeltakelsen og dekke kompetansebehovet med innvandrere.

Dette er imidlertid en helt statistisk analyse med gitte yrkesprosent. Figuren over viser også at yrkesdeltakelsen varierer over livsløpet og fra hvilken landbakgrunn og botid som en innvandrere har. Dermed vil trolig en 100 prosent yrkesdeltakelse være for optimistisk som gjennomsnitt.

En lavere andel av befolkningen i yrkesaktiv alder vil med gitt yrkesdeltakelse isolert sett redusere veksten i disponibel realinntekt per innbygger. Andelen yrkesaktive avhenger imidlertid ikke bare av aldersfordelingen i befolkningen, men også av deltakelsen i arbeidslivet over tid, med inngangs- og avgangsalder samt fravær som følge av for eksempel sykefravær eller velferdspremisjoner. Den faktiske arbeidsinnsatsen avhenger i tillegg av hvor mange timer hver sysselsatt jobber i gjennomsnitt og produktiviteten. Dette er også faktorer som kan variere for den enkelte over tid.

I Norge har vi universelle rettigheter knyttet til yrkesdeltakelse. En analyse av arbeidsinnvandring bør derfor også vurdere hva som skjer med arbeidsinnvandrere over tid. Og vurdere hvordan analysene over påvirkes av at arbeidsinnvandrerene, av ulike årsaker, mister jobben. Enten som følge av at arbeidsplassen blir lagt ned eller av helsemessige årsaker og dermed ikke kan jobbe i samme jobb fremover. Analysen bør også hensynta hvorvidt arbeidsinnvandrere f.eks. får forsørgeransvar.

I den sammenhengen er det viktig å vise til at innvandrere i utgangspunktet har høyere arbeidsledighet, står oftere utenfor arbeidslivet, har lavere lønn og kan ha lavere lønn enn kvalifikasjoner tilsier.²⁸ Det innebærer at en person kan ha mindre jobbmuligheter enn den generelle befolkningen i Norge.

På den andre siden kan etterspørselen etter nettopp denne type kompetanse være så høy at jobbmulighetene er bedre enn gjennomsnittet.

3.6.6 ... øke antall timer per sysselsatt?

Deltakelsen i arbeidsmarkedet avhenger ikke bare av hvor mange som deltar, men hvor mye de sysselsatte jobber. Et spørsmål er om økt innvandring kan bidra til at deltakelsen i arbeidsmarkedet øker gjennom at gjennomsnittlig arbeidstid går opp.

Ifølge nasjonalregnskapet er det forskjeller i gjennomsnittlig arbeidstid per næring. Dette skyldes arbeidstidsordninger, innslag av skift/turnus samt fordeling av heltid og deltid. Gjennomsnittlig arbeidstid påvirkes også av konjunktorene. Den gjennomsnittlige arbeidstiden per sysselsatt er om lag 1416 timer. Det er lavere enn avtalt arbeidstid for en fulltidssysselsatt på dagtid (1710 timer per år). Årsaken til at faktisk arbeidstid er lavere må ses i sammenheng med de generøse velferdsordningene i Norge. En gjennomsnittlig sysselsatt har lavere faktisk timeantall på grunn av fravær knyttet til blant annet sykdom, omsorgsansvar og utdanning.

Utført arbeidstid i de fleste næringer er i gjennomsnitt om lag 1600 timer per sysselsatt. Primærnæringene har høyere timetall per sysselsatt. Noen næringer har også lavere. Det er varehandel, reiseliv, undervisning, helse og kultur.

Ved å gjennomføre en stilisert beregning kan man illustrere hvordan gjennomsnittlig arbeidstid endres

med økt arbeidsinnvandring. Forutsatt at de som kommer for å løse knapphetsutfordringene bare jobber fulltid, vil gjennomsnittlig arbeidstid per sysselsatt øke. De som kommer for å jobbe i IKT- og tekniske fag antas å jobbe 1710 timer i året. Det er høyere enn gjennomsnittlig utført arbeidstid per sysselsatt i denne næringen. De som kommer for å jobbe i helsesektoren anslås å jobbe noe mindre, som følge av skift- og turnusordninger og lavere avtalt arbeidstid, totalt 1596 timer per år. Arbeidstiden er likevel høyere enn utført arbeidstid per sysselsatt i denne næringen. Ifølge nasjonalregnskapet jobbet alle i Norge i snitt 1416 timer per år. Dersom det kommer 55 000 personer i IKT- og tekniske fag og 63 000 personer i helsesektoren, vil gjennomsnittlig arbeidstid øke til 1426 timer per sysselsatt. Gjennomsnittlig arbeidstid per innbygger i yrkesaktiv alder (15-74 år) uten arbeidsinnvandrere er 990 timer. Dersom arbeidsinnvandrerne kommer og jobber som forutsetningene over, øker gjennomsnittlig arbeidstid til 1005 timer per innbygger i alderen 15-74 år.

Regnestykket over ser bort ifra at flere av arbeidsinnvandrerne kan ha med seg en ledsager når de søker jobb i Norge. For å illustrere hva som skjer, har vi beregnet gjennomsnittlig arbeidstid per innbygger i yrkesaktiv alder når halvparten av arbeidsinnvandrerne tar med seg en ledsager som ikke jobber. Derfor har vi også beregnet virkningen på gjennomsnittlig arbeidstid per innbygger i yrkesaktiv alder. Dersom vi legger til grunn at partner i gjennomsnitt jobber 0 timer, reduseres gjennomsnittlig arbeidstid per innbygger til 991 timer, det vil si at det blir 1 ekstra time per innbygger i Norge, tilsvarende en økning i timetallet på 0,1 prosent. I regnestykket har vi lagt til grunn et fravær knyttet til kun sykefravær på 6 prosent.

	Norge	Helse- og omsorgsarbeidere	IKT- og teknisk	Ledsagere	Totalt etter AI	Totalt AI med ledsager
Befolkning 15-74 år	4 060	63	55	59	4 178	4 237
Sysselsatte	2 826	63	55		2 944	2 944
Gj.snitt. timer per sysselsatt	1 422	1 500	1 607		1 427	1 427
Gj.snitt. timer per befolkning	990				1 005	991
Totalt antall timer i Norge	4 018 000	94 515	88 407		4 200 922	4 200 922

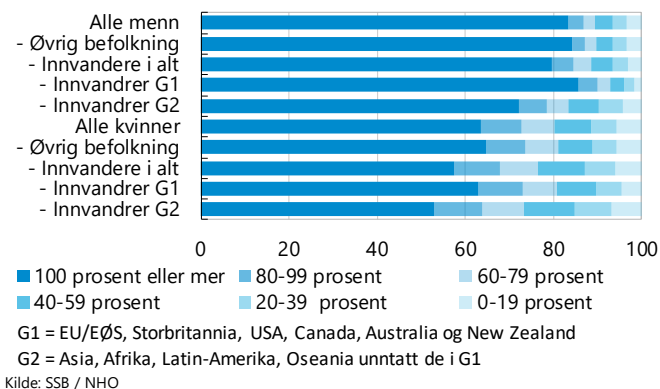
Resultatene over er imidlertid svært avhengige av forutsetningene om arbeidstid. Statistikken viser at andelen innvandrere 20-66 år som jobber heltid er

²⁸ <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/artikler/hvor-mange-innvandrere-er-overkvalifisert>

lavere enn i øvrig befolkning for både menn og kvinner, mens innvandrere som er menn og fra gruppe 1, dvs. EU/EØS, Storbritannia, USA, Canada, Australia og New Zealand, har høyere heltidsandel enn øvrig befolkning. Det samme gjelder ikke for kvinner. Blant innvandrere fra gruppe 2, dvs. Asia, Afrika, Latin-Amerika og Oseania unntatt de i gruppe 1, er andelen som jobber heltid lavest. Ellers har botid i Norge betydning for andelen i heltidsstillinger. Innvandrere med botid på 7 år og mer har høyere heltidsandel enn de med kortere botid.

Norge: Lønnstakeres stillingsprosent

Etter bakgrunn G1 og G2 og kjønn. 20-66 år. 2021

I alle tre befolkningsgrupper er andelen menn som jobber heltid om lag 20 prosentpoeng høyere enn andelen kvinner som jobber heltid. Forskjellen er således ganske lik mellom de ulike befolkningsgruppene. I 2021 var imidlertid forskjellen noe større blant innvandrere fra gruppe 1.

En forklaring på lav heltidsandel for innvandrere fra gruppe 2 er at de er overrepresentert i yrker der deltid er mer vanlig, og der kvalifikasjonskravene er lavere. Fordi yrkesfordelingen er skjev, vil det påvirke andelen på heltid. SSB har sett nærmere på dette, og finner at når det korrigeres for ulik yrkesfordeling vil forskjellene i heltidsandel mellom innvandrerne og majoritetsbefolkningen reduseres ganske mye.

3.6.7 ... løfte teknologiutviklingen?

Innvandring og internasjonale selskaper i Norge, kan bidra til å løfte produktivitetsveksten i Norge dersom innvandrerne har en mer effektiv måte å løse arbeidsoppgavene på.

²⁹ <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Nyhetsarkiv/Hva-skjer-nyheter/2020-2021/de-ti-oljebud-vedtatt-for-50-ar-siden/>

Da Norge utviklet petroleumsnæringen i starten på 1970-tallet var internasjonalt samarbeid helt vesentlig for kunne utvikle denne næringen. Norge hadde både behov for flere arbeidstakere generelt og for personer med teknisk faglig kompetanse. Tilgangen på arbeidskraft var generelt knapp fordi utviklingen av petroleumsnæringen skjedde i en periode med stramt arbeidsmarked. Arbeidsinnvandring var likevel bare en del av strategien for å dekke kompetansebehovet, fordi man også ønsket å satse på innenlandsk arbeidskraft, se St. meld. nr. 25 (1973-74). Utdanningsløp ble tilpasset den nye næringen, men kunnskapen om at næringer kommer og går bidro også til at det skulle satses bredt på kunnskapsbygging generelt. Det ble også vektlagt at kunnskap om den nye næringen og dens konsekvenser samt forskning og utvikling i stor grad skulle foregå i Norge. Samlet ble det formulert det som er kalt de 10 oljebud.²⁹ Et viktig internasjonalt samarbeid var utviklingen av flerfaseteknologien, etter en idé unnfanget av to forskere ved IFE og videreutviklet av IFE og SINTEF. Flerfaseteknologi handler om å transportere olje, gass og vann i samme rør fra borestedet til en oljeplattform eller til et anlegg på land. Exxon etablerte et stort flerfaselaboratorium i Trondheim, hvor man kunne teste ut teknologiske løsninger.³⁰ Kommersialiseringen av denne teknologien har i tillegg til å gi store kostnadsbesparelser på norsk sokkel vært utløsende for utviklingen av en verdensledende norsk leverandørindustri på området.

Teknologien som er utviklet i Norge i petroleumsnæringen bidrar i dag også til det grønne skiftet. Denne strategien om å utvikle og øke vår egen kompetanse, har ledet til at vi i dag besitter kunnskap som bidrar til det grønne skiftet, se for eksempel utviklingen av industrielle filtre som produseres av Stryvo Bismo.³¹ Disse har levert filtre i lang tid til petroleumsnæringen, men leverer nå til vindmøller. Teknologien er langt på vei den samme som på 1990-tallet, men passer altså inn i havvindsegmentet.

Lønnsomheten i petroleumsnæringen og kostnadsbesparelsene som har fulgt av ny teknologi, har trolig i stor grad stimulert til å en stor teknologisatsing. Det ser man også ut ifra aggregerte tall for Norge,

³⁰ <https://www.aftenposten.no/okonomi/i/Xgle7/roerene-gjorde-oljeeventyret-mulig-og-https://snl.no/Esso-Norge>

³¹ <https://www.equinor.com/50/artikkel/kraften-i-det-norske-samarbeidet>

der petroleumsnæringen, som inkluderer leting, utvinning og transport av olje og gass, hatt stor betydning for produktivitetsutviklingen i norsk økonomi generelt. Erfaringer om teknologiutvikling og internasjonalt samarbeid i petroleumsnæringen, er dermed ikke direkte sammenlignbart med utfordringene som vi står overfor i dag med det grønne skiftet og digitaliseringen, som kanskje i mindre grad lokker utenlandske selskaper og personer til Norge fordi gevinsten av ny teknologi er mindre enn det den var i petroleumsnæringen og fordi utfordringene er mer like i alle land.

I Norge har internasjonalt samarbeid vært viktig for teknologiutviklingen. En evaluering av Skattefunnordningen (2021)³² viser at 38 prosent av endringen i total faktorproduktivitet over perioden 1982 til 2018 kommer av teknologiadaptasjon fra utlandet. Innenlandsk FoU og økt utdanningsintensitet bidro med 44 prosent. De resterende 18 prosentene kom fra en interaksjon mellom disse.

Det eksisterer ikke så mye forskning på hvor mye innvandrere bidrar til den innenlandske teknologiutviklingen, men i USA har man undersøkt dette spesifikt. For eksempel viser forskning fra MIT at innvandrere står for en vesentlig del av utviklingen av AI-teknologi. Thompson, Ge og Sherry (2021) ved MIT viser at nordamerikanske forskningsinstitusjoner står for to tredjedeler av all ny teknologi.³³ Videre viser de at tre fjerdedeler av gjennombruddene ved disse universitetene på AI-teknologi de siste 30 årene kommer fra utenlandsfødte. Det fremheves også at forskere kan tiltrekke seg betydelige forskningsmidler. Innvandrere kan skape flere jobber ved de i større grad oppretter nye selskaper, jf. Azoulay, Jones, Kim og Miranda (2020).³⁴ Generelt kan det være grunn til å anta at dersom man klarer å tiltrekke seg personer med gode ideer så kan det bidra til at kapital følger med.

Økt produktivitet kan øke verdiskapingen per innbygger og dermed det generelle velstands nivået, se

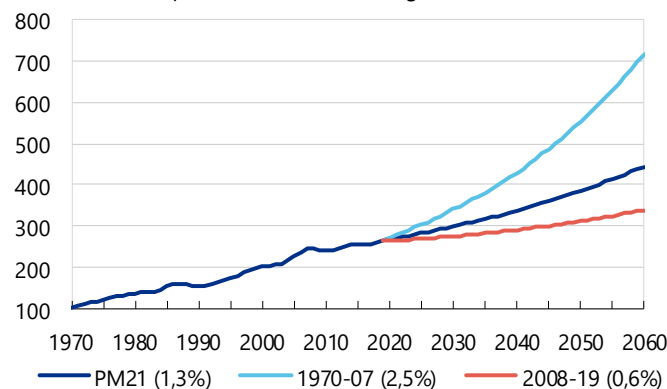
³² Brasch, Cappelen, Hungnes og Raknerud (2021). Modeling R&D spillovers to productivity: The effects of tax credits. *Economic modelling*.

³³ Thompson, N. C., Ge, S., & Sherry, Y. M. (2021). Building the algorithm commons: Who discovered the algorithms that underpin computing in the

figur under. Økt produktivitsvekst vil også kunne frigjøre arbeidskraft til andre formål. Dermed kan det dempe behovet etter arbeidskraft generelt og redusere behovet etter arbeidskraft i næringer som opplever knapphet på arbeidskraft.

Fastlands-BNP/innbygger

1970=100. Ulike produktivitsforutsetninger

Kilde: Finansdepartementet, PM21/NHO

Økt bruk av teknologi i helsesektoren, og digitaliseringssatsingen kan redusere behovet for arbeidskraft generelt. Det vil frigi arbeidskraft som kan benyttes andre steder og dermed redusere etterspørselen etter arbeidstakere fra tredjeland.

Flere innvandrere med spisset kompetanse kan bidra til å løfte den teknologiske utviklingen i Norge.

3.7 Konsekvenser for tredjeland av økt arbeidsinnvandring til Norge

Ifølge Verdensbanken kan økt arbeidsmigrasjon gi større økonomisk vekst enn hva som vil kunne oppnås gjennom ytterligere liberalisering av handel.³⁵ For destinasjonslandene er arbeidsmigrasjon overordnet positivt ifølge Verdensbankens analyser. Migrasjon kan også, ikke minst, gi bedre levekår for migrantene selv.

Det har vært mer omdiskutert om arbeidsmigrasjon også gir en netto gevinst for opprinnelseslandene. På minussiden bidrar utvandring til at opprinnelseslandet mister kompetanse og arbeidskraft. Derfor har et spørsmål vært om arbeidsutvandring kan betegnes som en hjerneflukt (brain drain) fra fattige til

modern enterprise? *Global Strategy Journal*, 11(1), 17–33.

³⁴ Azoulay, P., Jones, B., Kim, J. D., & Miranda, J. (2020). *Immigration and Entrepreneurship in the United States*. Cambridge, MA.

³⁵ Leveraging Economic Migration for Development. World Bank 2019

rike land, særlig når det dreier seg om høyt utdannet arbeidskraft.

Forskningen er imidlertid ikke entydig når det gjelder de samlede effektene av slik migrasjon for opprinnelseslandene. Det finnes forskning som konkluderer med at hjerneflukt utgjør et betydelig tap av kompetanse for avsenderlandene. Samtidig korrigerer annen forskning dette bildet, blant annet ved å vise at mange migranter flytter tilbake til opprinnelseslandene – og da tar med seg verdifull kompetanse og erfaring hjem. Man kan altså beskrive det som skjer som "hjernesirkulasjon" mer enn "hjerneflukt." Eksempelvis har de omkring 60 000 IT-spesialistene som har reist tilbake til India fra USA og Europa utvilsomt bidratt til fremgangen den indiske IT-bransjen har opplevd de senere årene.³⁶ Dessuten kan utdannede menneskers valg om å dra fra fattige land skyldes at det ikke finnes relevante jobber i hjemlandet. Alternativet til migrasjon kan dermed være at verdifull kompetanse går til spille samtidig som et overfylt arbeidsmarked i hjemlandet blir enda mer presset enn nødvendig. På plussiden har det også betydning at migranter sender penger til sine familier i hjemlandet. Og det dreier seg om store beløp. Det anslås at disse pengeoverføringene til lav- og mellominntektsland utgjør mer enn tre ganger så mye som samlet bistand fra alle OECD-land.

Det kan uansett være problematisk å nekte mennesker med etterspurt kompetanse muligheten til å flytte på seg av hensyn til hjemlandets interesser. Det er heller ikke entydige holdepunkter i utviklingsforskningen for at begrensning av arbeidsmigrasjon med formål å stanse hjerneflukt er et tiltak som er egnet til å løse de sammensatte utviklingsutfordringene i mange fattige land.

---

³⁶ <https://civita.no/rapport/internasjonalmigrasjonreiseutvikling/>